

Л. БОСКИЙ,
Чина Найсв. Спаса.

ПАТРІАРХ
ПРОТЕСТАНТІВ
МАРТИН
ЛЮТЕР

1917.

З ДРУКАРНІ СРІТСЬКОГО ДОМУ
832 N. 7th Street, Philadelphia, Pa.

Л. Боский,
Чина Найсв. Спаса.

Патріярх протестантів
Мартин Лютер.

1917.

З друкарні Руського Сирітського Дому,
PHILADELPHIA, PA.

BR
325
B67

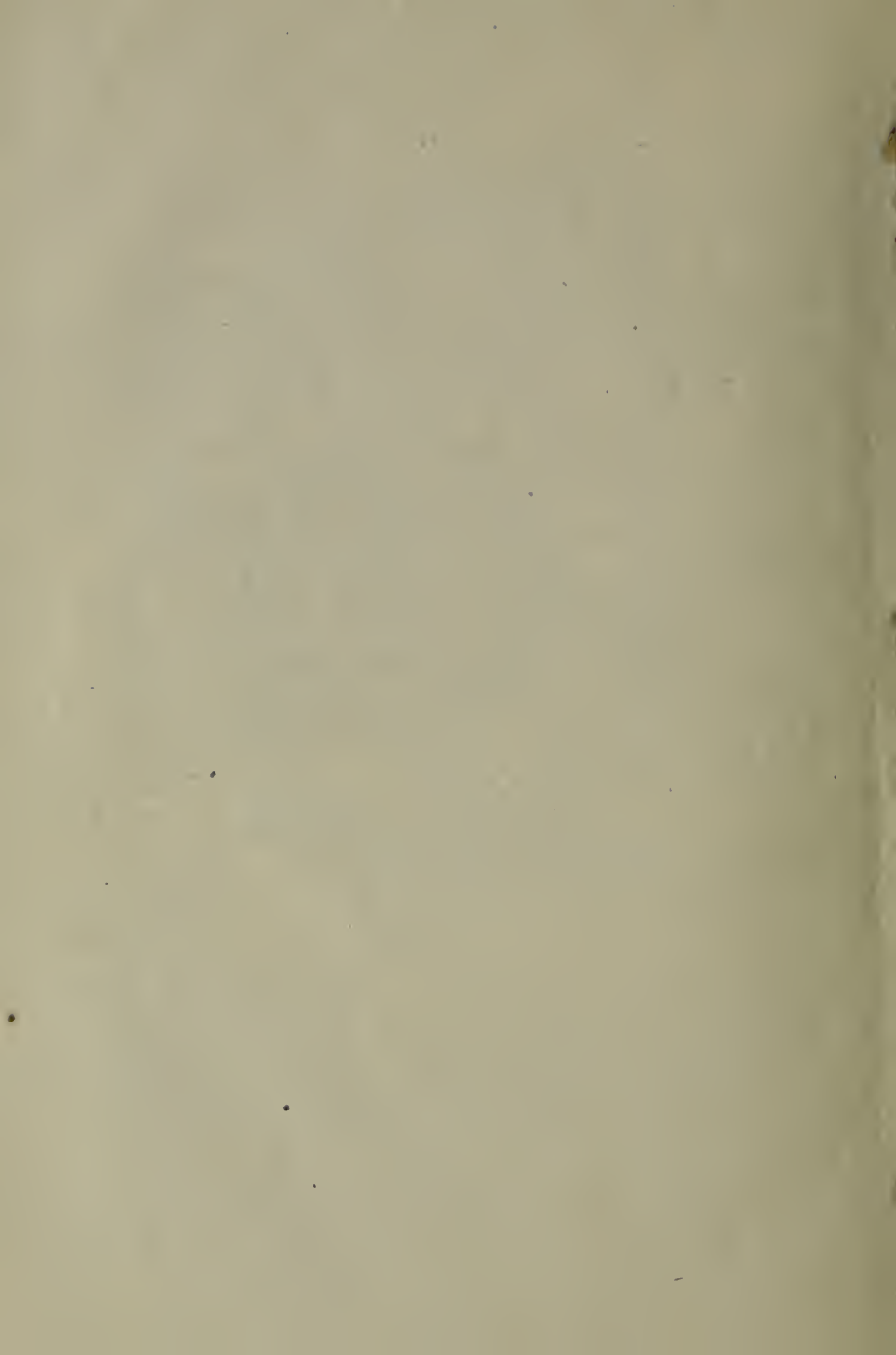

*Печатас ся за дозволом настоятелїв Чина Найсв. Спаса і Пре-
освященого Кир Никити Буджи, Епископа Канадийських Русинів*

ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРІГАЄ СОБІ АВТОР.

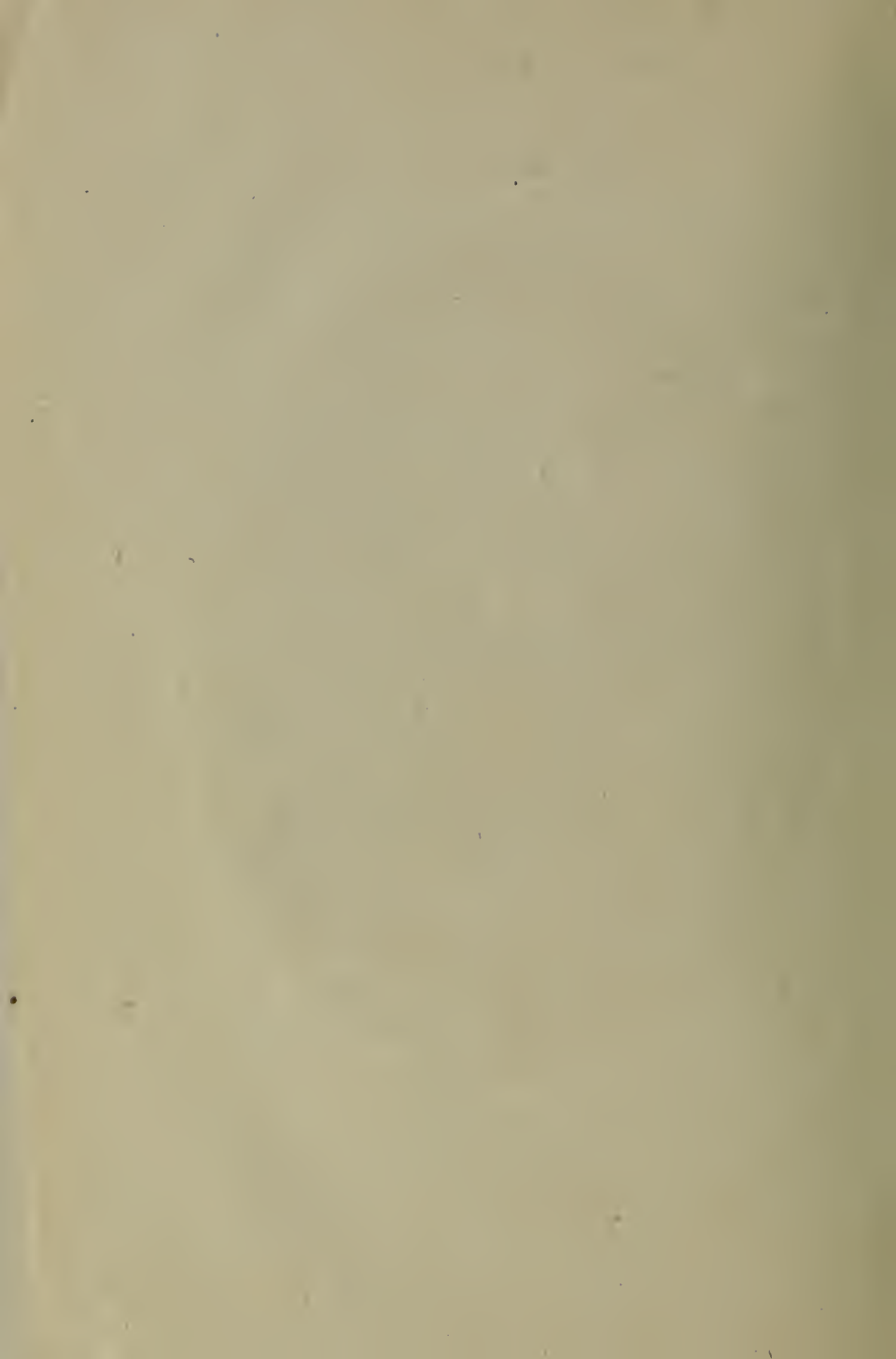
МОЄМУ ЕПИСКОПОВИ

ПРЕОСЬВЯЩЕНОМУ

ЄИР НИКИТІ БУДКА

СЮ ВІДНУ КНИЖКУ

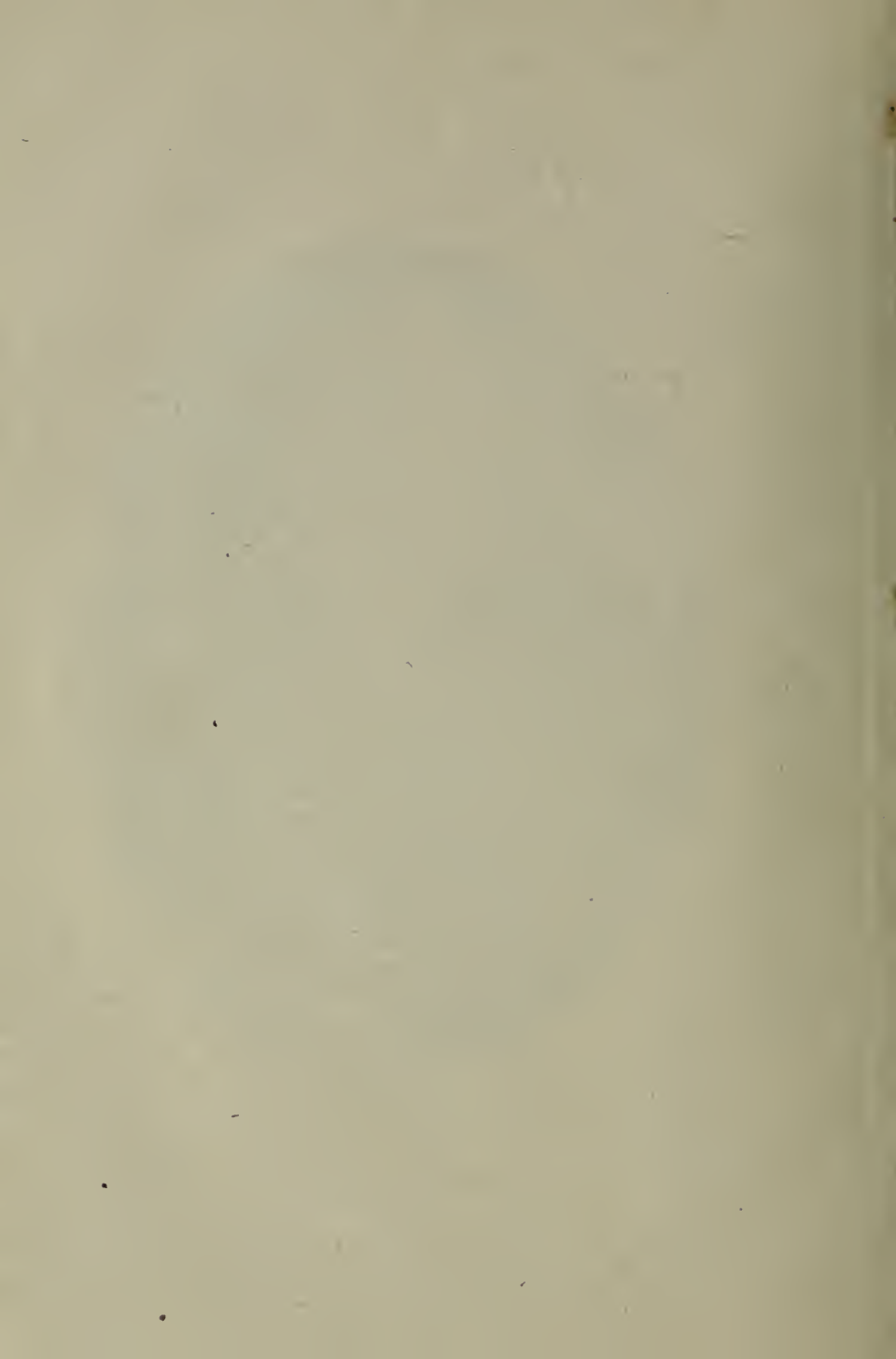
ПОКІРНО ЖЕРТВУЮ.

МАРТИН ЛЮТЕР.

ВСТУПНЕ СЛОВО.

Певною річчю є, що в наших часах, хотій се часи поступу, превелика часть католиків жиє в оплаканій несвідомості в річах католицької віри. Всього бодай трошки хотять хлєпнути з усіх потрібних і непотрібних наук, а о знанє своєї релігії не дбають.

А добре було би для кожного католика учити ся католицької віри. Що кажу! Добре було би? Потреба, конче потреба є, щоби кожний член католицької церкви знав хто він є, і се мусить бути найпершою, найпотрібнішою наукою для него.

Він повинен знати хто і якою установив католицьку Церков Єї Божий Основатель, які прикмети дав Єї, своїй сьв. Обручници Ісус Христос, яку власть, яких проводирів, та які средства до спасеня душ. Словом, кожний християнин католик повинен знати яка его віра, щоби при всякій нагоді міг сю віру перед противниками оборонити.

Бо нікому не є тайною, що не всі люди є католиками, що не всі мешканці сьвіта вірують, що небесне царство має ту на землі в Католицькій Церкві свій початок, своє приготованє. І між такими людьми є може твій друг, твій сусід, може навіть крєвний чи свояк; може вони суть завзятыми противниками католицької церкви, може й єї ненавидять.

Коли так, то такий чоловік прийде може і до тебе, та говорити-ме о релігії, о вірі, о ріжних церквах, бо в сих часах поступу, кожний любить в такій бесїді показувати свою мудрість. Прийде і такий, котрий може скаже кілька слів проти твоєї католицької церкви, а ти, що зробиш? Нічого не знаючи, будеш мовчати, ба що більше, замість відказати йому якби тобі годило ся, ти, на жаль, і собі за ним притакувати-меш.

А такому треба би правду поставити ясно перед очі. та як се можливе, коли чоловік правди не знає. Як зможеш боронити віри, котрої навіть перших найпотрібніших правд не умієш?

Може часом прийде до тебе виговорювати на твою Церков, який чоловік, що каже: я протестант, я Лютеранин, баптист, я Методист і т. д.

О коби то, тоді як він зачне обмовляти церков сьвяту, всі католики могли побідними словами відповісти его обмовам! Коби приміром всі католики знали, від коли вони католиками і чому, а від коли обмов-

ник не католиком і задля якої причини. О коби особливо ту в Канаді, де навіть так багато з наших Русинів кричить: «Проч з католицькою церквою, ми протестанти!» — всі наші люди знали відколи протестанти існують на світі і хто перший так говорив: «Проч з Христовою Церквою, я протестант!» Хто він був і що він робив. Бо, если би всі Русини, коли приїхали до сего краю їх вигнання, були знали, що Ісус Христос, Основатель їх Церкви, був самою святистю і що перший протестант не був святим а жив в розпусті, то чи булоби знайшло ся много з поміяк нащадків св. Володимира, що покинулиби Христа? Ні, певно що ні!

Если би всі діти бідної Русі були памятали, що Ісус Христос, Основатель їх Церкви, все говорив одну науку без жадної зміни, а перший Протестант, часто, ба аж 24 разів в двох роках зміняв свою науку, то чи були би они заміняли правду за бруд? Ні, певно що ні!

Ще раз кажу, если би Українці були принесли з краю до Канади певність, що Ісус Христос доказав чудами своє післанництво, а перший Протестант, коли розширяв свою науку, то жадного чуда не сотворив, хотяй пробував творити, чи ж би они були відрекли ся лагідного Чудотворця, Спасителя Ісуса? Ні, певно ні!

І се також певна річ, що если би ті Русини, котрі вже перейшли до протестантів були наперед, або тепер знали що не мають такого духовного проводира, як Христос: мирний, тихий, лагідний, смиренний, але що їх найперший настоятель був гордим, склонним до насильства а навіть лютим, то чи ж були би лишили Ісуса а пішли за Лютром?

Если би були хоть троха учили ся історії Католицької Церкви або історії світа, то булиб виділи, що по Ісусі, по скінченій Єго Божій Місії, настав в світі мир, тишина, визволене невольників, і загалом кажучи царство Боже, а по виступі Лютра, патріярха протестантів, слідувала війна за війною, насильства, неспокої і темнота. І певно не були би вони стали ся духовними дітьми того великого бунтівника.

Ні, нарід образований не покине своєї віри.

Нарід образований, кажу. Але що Руський нарід в загалі еще досить не знає історії своєї віри, се можна сказати без пічної образи. Що еще многому треба учити наш нарід, а особливо освідомляти їх в вірі, се не є нікому тайною.

А чім-же обовязком є се образоване народу? Певно тих, що за ласкою Божою більше знають, особливо душпастирів та прочих учених людей.

Отсе я стараю ся відробити свою малесеньку пайку в тій святій а конче потрібній роботі. Руський нарід хоче учити ся, знати правду о вірі, вайти добру дорогу до вічного щастя; а щоби тої правди і тої дороги не шукав у протестантів, пишу йому в сій книжці, чим був перший протестант, патріярх всіх протестантів, Мартин Лютер. Оповідім його житє, його прикмети, його блуды, його діла і смерть: вельо після найліп-

ших і наймудрііших католицьких та протестантських істориків, все після найточнішої правди.

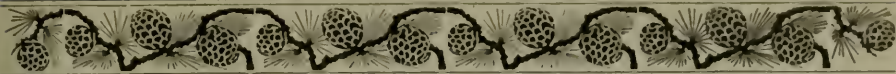
Перечитай, любий читачу, сю книжку, написану після грамот і документів а особливо після самих листів Лютра, та порівнай се, що читати-меш ту з тим всім що вже знаєш з життя твого правдивого провідника Ісуса Христа а певно тоді скажеш: «Богу дякувати, що я ішов за Ісусом, дальше за ним піду аж до смерти».

Перечитай, учи ся і коли прийде до тебе особливо руський протестант, скажи йому, духовний сину сьв. Володимира: «Ану, протестанте, скажи мені, чи ти знаєш якого ти прадіда духовним візком? Бо я того прадіда знаю, то Лютер а ти ідеш за Лютром... Диви-но ся яким він с...» Та дай йому прочитати сю книжку, щоби і він знав, за ким він пішов. Може тоді через тебе Бог йому дасть ласку небесного сьвітла, може не схоче бути дальше сліпим і хотяй побачить, що еще богато пнших відходить далеко від Ісуса, то він таки скаже до Него як сьв. Петро: «Господи! Я піду слідом за Тобою, бо ти маєш стежки вічного життя.»

Дай Боже, щоби так було і если би лише один з тих збаламучених навернув ся через сю книжку, то се було би для мене великою нагородою від Бога і я уважав би се щедрою заплаатою за мою роботу і за час, котрого вона від мене вимагала.

ПЕРША КНИГА.

Чим був Мартин Лютер і що робив.

ЧАСТЬ ПЕРША.

Від народження до святотатського шлюбу 1483-1525.

Розділ перший.

1483 - 1516.

Молодість Мартина Лютра, — його вступлене до Монастиря, —
Перше Монаше житє аж до його упадку в блуд.

I.

Більше як 400 літ тому, в однім маленькім селі Туринії, в Німеччині, жила чесна родина господарів, котрі називали ся: Лютер. Від давніх віків, поколіне за поколінем, Лютри господарили в селі, аж около р 1480 оден з членів їх родини, Іван Лютер мав лишити рідне село і милу батьківщину. Чомуж? Тому то, кажуть декотрі, що він забив в бійці одного найміта; а другі говорять, тому, що якийсь закон про наслідство змусив його шукати деєь дальше хліба.

Іван Лютер оставив своє село та поселив ся в Айслебен і там 10-го листопада р. 1483 уродив ся йому син, котрого назвали Мартином. Історію тої дитини хочемо оповісти, в сій книжці.

Не довго по народженю маленького Мартина, родина Івана Лютра переселила ся до Манефельд, де батько працював на удержанє родини в дупкарни. Іван Лютер був простим чоловіком, але строгим, особливо для Мартина, котрого дуже часто і остро карав. Нема і дивницї, що Мартин свого батька не любив. Раз батько побив свого сина так страш-

но, що хлопець утік і, як сам се оповідав, був так озлоблений проти вітця, що з трудом удало ся знова притягнути його до хати.

Мати Мартина, хотяй жінка побожна, і смиренна, як нам каже Меланхтон, пізнійший приятель Мартина, не була лагіднішою від батька для молодого хлопця. Побивала його також дуже часто, а раз так його побила із-за мізерного оріха, що молодий хлопець обляв ся кровію.

Коли Мартин підріс, пішов до школи, але і тут житє його не було лекшим. Та сама безмилосердна лютість, якої зазнав в батьківській хаті, була і там причиною, що в тім молодім сердцю, замість щиріх чувств котрі суть окрасою веїх дитячих душ, запанував тільки смуток, гіркість, а навіть ненависть. Ніколи як ученик не чув він ані в науці, ані в хаті доброго слова; ніколи він не умів радо слухати чи родичів, чи учителя як се звичайно діти роблять.

Мартин Лютер не багато але скоро виучив ся в школі в Мансфельд: десять Божих заповідій, Вірую, Отче наш і дещо з латинської граматики; от і все що з неї виніс. Коли мав 14 літ, пішов до Магдебурга, до школи Отців чина св. Францішка. Гроші на харч і помешканє заробляв сьпівом на улицях. Однак довго там не видержав в скорі заслаб і батько взяв його до дому. В 1498 р. другий раз пробував кінчити науку, сего разу в Айсенах, де також цілий рік сьпівав по улицях, щобн не умерти з голоду.

Вкінци одна вдова змилосердила ся над бідним хлопцем, котрий так відважно з охоти до науки боров ся з бідю, приняла до свого дому, успокоїла по трохи його серце, зменьшила його терпіння і дала йому відчутн якою повинна бути материньська ніжність, наколиб його мати ліпше була зрозуміла свої обовязки.

В школі в Айсенах молодий Лютер учив ся ріжних наук а і музики, так що в р. 1500-1501 вже був готовий іти на Університет в Ерфурт з наміром (після батьківських бажань) учити ся на адвоката.

Прекрасні поступи робив тоді в қлясичних мовах і в філософії та звертав увагу учителів і товаришів на себе, через то, що в розговорах легко находив відповіді для противників та ніколи не тратив притомности ума. В р. 1503 покінчив свої приготовляючі науки та зачав учити ся дальше після волі батька.

В науці постував скорим кроком, але дуже мало працював над правою характеру, котрий через перші літа науки, та через недбалість родичів був в дуже оплаканім стані. Дивна непостійність, та хиткість в виконуваню пороблених постанов, ось що лишило ся з тих перших літ лихого вихованя. Так приміром нераз по якійсь мιλій та веселій забаві серед котрої сьміяв ся і жартував більш усіх ставав нараз неспокійним, та скрупулятним, аж до дивацтва так, що трудно було заспокоїти його совість.

Підчас його студій на університеті лучили ся дві дуже важкі події, котрі мали вплив на ціле його житє. — Один з його товаришів, як то часто трафляло ся між учениками вищих шкіл в Німеччині, визвав свого товариша на двобій і зівстав убитий. Мартина се дуже глибоко порушило. Не забув ще сего як одного дня не далеко від міста, підчас бурі він сам мало що не втратив життя. Він сам нам каже про се ось що: «Як я себе видів так близьким смерті, в перестраху, я зложив присялований несвобідний обіт.»

Що се був за обіт? Його дальше житє се показує. Бо, кілька днів потім спросив Мартин Лютер всіх товаришів на велику вечеру, пив, сьпівав, грав і жартував з ними, а при забаві сказав їм, що ся забава була послідною в його житю, тому, що він рішучо постановив, а навіть зложив обіт вступити до монастиря. Просьби та заперечуваня, нічо не помогли; і він проти волі родичів і сподіваня товаришів вступив до чина сьв. Августина в Ерфурті.

Було се 17. липня 1505 р.

Що родичі були дуже противним сему, то знаємо з листа, котрий писав в р. 1507 Іван Лютер до свого Сина: «Против четвертої заповіді Божої, опустив ти нас в старости, мене і твою добру матір, а однак ми мали право очікувати потіхи і помочи від тебе за ті всі жертви, котрі ми для твоєї науки вчинили.» І можна сказати, що від сего часу родичі ще менше любили сю дитину котру, може не слушно називали невдячною.

Але чомуж Мартин так несподівано, майже без жадного приготуваня вступив до монастиря? — Він сам, пізнійше, як вже не був монахом писав: «Сели я вступив до монастиря то се ддятого що я зневірив ся у себе.» Звідки се зневірство, ся розпука, сей одчай у такого молодого студента? Се трудно обяснити. Але сміло можна сказати, що неправду говорять ті противники католицької церкви, котрі твердять, що Лютер із-за християнської науки попав в розпуку. Бо в жадній церковній книжці якогонебудь віку, в жаднім католицьким молитвеннику, особливо того часу, коли Лютер еще був учеником, в жаднім катихизмі, котрого тоді діти уживали в школах, навіть в жаднім виданю проповідній найславніших ораторів тих часів, нігде не можна найти такої науки, ізза котрої можна попасти в розпуку. Всюди і все, і також за часів Лютра, католицька церков учила, що Бог хотяй справедливий, сєть і повний милосердія.

Звідки ся розпука, Бог знає, але заперечити не можна сего, що сей молодий ученик університету вступив до монастиря без найменьшого званя. І чомуж непокликаний пішов? Тому бо **мав пристрастну, змінчиву натуру, яка була готова се переборщити**, не лишаючи часу на надуму або раду.

II.

Хотяй без покликання до монашого життя, Мартин Лютер вступив до чина св. Августина радо, не присилуваний, хотяй без поради приятелів, чи сповідника, або якого небудь чоловіка.

Сейчас, коли вступив, молодий кандидат пішов на новіціят, де, дякувати Богу, впав в руки доброго чоловіка, котрого Лютер сам в р. 1540 називав «добрим старцем» а троха скорше, бо в р. 1532 «добрим християнином, хотяй носив прокляті лахи!» Добрий старець ревно шильнував його два роки, певно після правила чина, як було се його обовязком, не позволяючи за надто на умертвленя до яких його пристрастна натура була спосібна, та стараючи ся задержати в його душі любов для Бога і для чина, котрий так несподівано а добровільно вибрав.

В р. 1507. Мартин був висвящений на священика і пішов з під власти маїстра новиків під власть свого ігумена. По Лютрі, до року 1507. остала коротка згадка, котра вказує нам, як він тоді жив в монастири. В самім р. 1507 молодий священик писав: «Моє житє тихим і Божим.» Пізнійше о тім часі свого життя Лютер сам сказав: «Я би не був взяв ані одного цента без позволеня мого ігумена.» Се всьо нам дає доказ, що тоді, Лютер був добрим монахом і мав в серцю спокій, котрий Бог обіцяє всім людям, а особливо монахам, котрі точно вповняють обовязки свого стану.

О як відмінно говорить Лютер, пізнійше писав він, що ледво міг жити в монастири, що йому там гірше було ніж в пеклі, що йому прикро було жити, що не міг довго спати, а мусів довго постити і т. п. Чуж не можна заключити, що він опісля неправду говорить?

Дійсно молодий Лютер був добрим священиком і то не лише в р. 1507 але і пізнійше, коли в зимі 1508-1509 р. його настоятелі піспали на університет в Вітемберзі, в Саксонії. Сейчас коли приїхав там, Лютер зачав учити філософії і незадовго, на своє власне бажанє приготовляв ся до докторату з богословія. Він сам нам каже, що тоді мав лише одне бажанє: «бути доктором.» Остав ся по нім лист з р. 1509. до його приятеля Івана Бравна, сотрудника в Айсенах, в котрім пише: «Если хочеш знати в якім стані я жию, то мені всьо добре за Божою ласкою»— Отже знов знак і доказ, що тоді Лютер не був нещасливим, як пізнійше написав. Але що вже тоді був гордим, упертим і склонним до насильства, видно з того, що його товариші дуже тішили ся коли поїхав з Ерфурту, тому що в диспутах так трудно признавав ся до похибок.

Та ще того самого року настоятелі покликали його назад до Ерфурту і в р. 1510 чи в р. 1511. піспали його до Риму. Чому се стало ся трудно обяснити. Пізнійше він сам сказав, що їхав тому, щоби міг відправити загальну сповідь і найти спокій для серця. Але ми вже знаємо, що тре-

ба думати о тім, що Лютер **пізнійше** сказав. Певна річ, що настоятелі за-
для сего, щобі він міг відправити загальну сповідь не були би дозволили
на таку довгу і коштовну подорож, бо і в Німеччині, не бракувало тоді
добрих, святих і мудрих сповідників, котрі так добре як римські св'ящен-
ники були би потрапили привернути мир в душі молодого монаха.

В р. 1512. Лютер став вікарієм ігумена в Ерфурті, та поїхав знова
до Вітембергу учити ся дальше, і вже того року, 12-го жовтня став док-
тором Богословія. Деканом університету був тоді Карльшпадт, котрий
пізнійше став одним з перших помічників зворохобленого монаха, а та-
кож одним з перших, котрі його опісля покинули і стали його противни-
ками.

В 1513 році став професором Святого Письма, а в р. 1515 офіційаль-
ним заступником генерального вікарія Саксонії і Туринії. З 1514 року
маємо знова доказ, що тоді це нарікав на умертвленя монашого життя, бо
в книжці, котру писав про слова Псалма 118. «Помянухъ въ ноци имя
твое Господи» Лютер пише: «Той, що духом живе, служить Богу і в день
і в ночи, бо внутрішній чоловік так в ночи як в день не спить, особливо
як тіло разом з духом чуває, розум для небесних річий єсть отвореним
більше в ночи ніж в день, як учить нас досвід св. отців. Ось чому цер-
ков **спасено** каже хвалити Бога в ночи.» Також в тім самім р. 1514, в пропо-
віді, котру мав в Усінген, Лютер хвалив монаше життя, а не бувби сего
робив, если би він чув ся нещасливим в монастири.

Щасливим був, а однак, коли став намісником генерального віка-
рія і разом мав бути професором, вікарієм протоігумена для 11 монастирів
та пильнувати матеріяльний стан свого власного монастиря де жило 41
осіб, то Лютер вже не мав виішного спокою. Роботи мав за багато; він
сам нам каже, що вже тоді мав двох писарів, котрі йому помагали і сам він
або писав цілий день, або говорив проповіді, або виповняв свої ріжні
обовязки на університеті.

Разом з тою виішною зміною в житті монаха, зачала зарисовувати
ся від р. 1514-1515 і внутрішня зміна — ми писали, що Лютер в перших
роках свого монашого життя був щасливим, а однак мимо того він держав
в своїм серцю корінь того неспокою, котрий був наслідком лихого вихо-
ваня. Так довго, як був під властію доброго старця, котрий його перше
пильнував, а потім так довго як жив під першим впливом численних ласк
св'ященства, укріпленій подорожію до Риму, столиці правдивої віри,
будучи простим монахом, отже не мав жадної причини гордості. Лю-
тер жив після віри, після законів, без бунту в серцю.

Але ось Лютер виходить на верх! Гордість його осліплює. Через
тую свою гордість тому, що товариші тішили ся як він поїхав, він, молодий
монах вже в р. 1509 оказав свою погорду «чесному старцеві» Вімфелін-
гови а в р. 1514., цілому монастереві в Ерфурті. Доказує сего публично

оден з його учеників Іван Олзикоп, який в р. 1915 докоряє йому сею гордостю, а два роки пізніше сам Лютер в листі до приятеля пише похвалу гордості, кажучи: «без гордості годі щось нового робити».

Лютер був гордий! Професор, вікарій протоігумена, заступник вікарія Єпископа, то все підсичувало його природну гордість. І разом з гордостю, являють ся в серцю монаха рідні сестри гордості: склонність до насильства і зухвалість. Але се не найгірше! Що для него найбільше оплакане, то, що **Лютер вже рідко молив ся!** В р. 1516, він сам каже, що дуже рідко відмовляє молитвослов і майже ніколи не править Служби Божої. — Отже против злих склонностей своєї пристрастної природи, проти гордості, котра в признаню і гідностях дістає що дня ситший корм, Лютер не має сили або радше не шукає сили і помочи там, де є її доволі — в молитві!

Чи ж дивно що він трудніше може поборювати покуєн? Молити ся не хоче, бо часу не має; а однак хоче побідити злі склонности, бо вони суть для него кайданами і тягарем а його огнена та склонна до насильства природа жадного тягару, жадних кайданів не зносить! Бунт є в його серцю; він його чує, він хоче його спинити... але хто на світі без Божої помочи може запанувати над своїми пристрастями? Ніхто, навіть монах ні.

І Лютер не поборював. А коли, без Бога в серцю, видів що жадної власти вже не мав над собою, то виріє в його душі давний неспокій, котрий сам незадовго зродив турботу і блуд в розумі.

Ось як то стало ся, ось як за неспокоєм прийшов блуд а за блудом бунт — Мало-помало, коли видів, або уроїв собі через той неспокій, що мимо всіх змагань впадає в різні гріхи, що кожного дня переступав Божий закон, Лютер прийшов до сего переконання, що годі жити після закону. Розуміє ся, що бувши професором науки Сьвятого Письма на університеті в Вітеберзі, він шукав в Божих книгах, чи є нова гадка не єсть правдивою. Шукав і на жаль вимислив, що в них найшов доказ свого блуду. Читав бо в першій листі сьвятого Йоана апостола, що той, котрий ненавидить свого брата єсть винним убійства (I. Йоан. 3-17). Отже заключив з сего Лютер так: хотіти убити єсть гріхом, гадка піметь єсть провинною; отже сели я хочу бути без гріха, не можу мати подібної гадки. Але сказав собі дальше бідний доктор, хто може виповнити сей острій закон і бути без таких мислей, коли кождий чоловік з роду єсть склонним до гніву, до мести і т. д., до якого небудь злочину? Закон каже: не можна мати таких гадок; годі їх не мати, отже годі жити після закону — заключав Лютер. А що єще гірше, з того першого переконання він прийшов незадовго до сего, в котре вірив і якого учив, що, сели мимо всього хтось думає, що він годен виповнити закон, то стає гордим, має за велику грішну надію і гнівить Бога. **Після Лютра, хотіти жити після Божого**

закону єсть гріхом; думати що можна його виповнити гордостію і зухвалістю! Ліпше не старати ся виповняти сего закона і його приписів. Ліпше забути на заповіді.

Що Лютер на певно так думав єсть доказане тим, що в р. 1515 в одній з своїх проповідий він казав: **Веї наші добрі діла (значить діла після Божого Закону) єуть гріхами!»**

Але як тоді спасти ся? Если годї виповненем заповідий Божих, то в який спосіб осягнути небо? Спасенє, відповів Лютер в проповіді р. 1516 єсть в євєятім Евангелію. Бож євє. Евангеліє приносить душі, що грішила і пропала через закон, єю милу відомість, що вже хтось для нас виповнив закон, котрого ми не можем виповнити. Сей хтось, то Христос. Так вже дальше не треба виповняти закону, вистарчить довірем зеднати ся з Тим, котрий його виповнив для нас і стати подібними до Него, бо Христос є нашим спасенєм, нашим осьвяченєм.»

І ось правдива єуть цілої науки Лютра: не треба робити добрих діл; до спасеня вистарчить мати довіре в Христа. Чоловік родив ся грішником і склонним до гріха; склонність до гріха, котрої ніхто не може побідити не є наслідком первородного гріха, але вона є тим, що веї аж до тепер називали первородним гріхом. Нема увільнєня від тої склонности до зла через хрещенє. Чоловік все буде таким як родив ся: обтяженим гріхами доки не визнаєть Ієсусови що має віру в Него. Сейчас коли так зробить, то Христос закрие ті гріхи своїми заслугами як одежию, так, що той чоловік вже не буде мерзким перед Богом а милим Йому.

Після Лютра отже грішити не є злом. Най віра буде; се вистарчить. І так вже тоді молодий доктор мав в гадці се славне слово, яке опієся на здивованє цілого католицького євіта написав: «Гріши моцно але вір міцнійше.»

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

Лютер бунтує ся против католицької церкви — Перший засуд євєятійшого Отця — Лютер дальше поступає в блуді — Його перші помічники — Другий засуд Папи Римского і відповідь бунтівника.

I.

Хотяй Лютер певно вже в своїм серцю відрік ся був католицької віри, однак бідний осліплений монах єще не учив отверто своєї блудної науки. Справді час від часу по його проповідях було пізнати, що вже не пропо-

відує здорової науки, але ще не бунтував ся против церкви; навіть хотів учив, що робити добрі діла єсть гріхом, все таки помагав тим, що хотіли добро творити, приміром хлопцям, котрі хотіли вступити до монастиря. Так робив р. 1516. коли просив одного Ігумена чина сьв. Августина, щоби прийняв одного новика, котрий виступив з другого чина. В тім листі Лютер каже, що намір того хлопця єсть спасенним! Так само р. 1517., яко професор послав до монастиря в Ерфурті молодого кандидата, щоби учив ся монаших правил великого Божого угодника, сьв. Августина, а пізнавши як живуть черці, щоби сам міг жити так як вони.

Але до публичного бунту Лютрови бракувало лише одної доброї нагоди. В р. 1517. проста подія ему її подала.

Около того часу, сьвятійший Отець Лев X. видав був декрет, в котрім просив католиків всіх країв о милостиню, щоби христовий намісник міг докінчити величавий храм сьв. Петра в Римі. До просьби, сьвятійший Отець додав обіцянку загального відпусту для людей, котрі щедро дадуть жертви на будову церкви. Так робили перед ним иньші Намісники Христа в ріжних обставинах; так робив на сю саму ціль Папа римський Юлій II. і покійний попередник Папи Льва X-ого. Так на жаль може за много робили, бо в ріжних краях люди вже не хотіли дальше чути о тім, в деяких инших знов люди старали ся осягнути відпуст і занедбували сповідь та внутрішню покуту, так що декотрі Епископи навіть закартали голосити такі відпусти в своїх епархіях.

Що до відпусту, о котрім бесіда, в краях, де був на се дозвіл Епископа найславніші провідники голосили вірним просьбу і ласку сьвятійшого Отця. В Німеччині був вибраний через архієпископа з Маїдебургу Альберта оден монах Чина сьвятого Домініка, Тетзел, великий проповідник, котрий особливо в проповідях про відпусти заслужив собі на велику славу.

Коли Тетзел приїхав проповідати в Ютенборі і Зербет, в містах не далеко від Вітенбергу, то люди, котрі його слухали і потім приходили до сповіди до Лютра, принесли ему відгомони науки славного проповідника. Чи може люди його зле зрозуміли і обчернили перед Лютром? Може бути; прецінь наука о відпустах тоді не була ще так ясною, щоби не було в ній жадної точки до переченя. Чи сьвященик говорячи з огнем і запалом не конче точно витолкував католицьку науку? Не знати. Також може бути, що ті слухачі Тetzля виділи при зібраню жертв якесь надужите або згіршене.

Певним є то, що католицька наука Тetzля о відпустах, котрі є нагородою за добрі діла, була інакшою від науки гордого професора, котрий вже майже рік в університеті голосив фальшиву науку о добрих ділах. Лютер думав, що се як раз є добра нагода для него подати і свою науку о тім, і 31 Жовтня 1517 р., яко професор університету, назначив на диспуту між учениками університету про науку відпустів. Після звичаю тих

часів, приклеїв на дверях церкви папір зі своєю власною наукою о відпустах в 95 точках. А також того самого дня післав подібний папір разом з об'яснюючим листом до свого архієпископа. Владика післав рукопись Лютра до своїх єпархіяльних дорадників, та до професорів другого університету. Радники сейчас одноголосно осудили точки Лютра яко єретичні і постановили переглянути цілу справу та позарати єрмілого професора. Сей острій вислів разом з відписом точок пішов до Риму, щоби сам євхарістичний Отець переглянув цілу річ.

Другий монах чина єв. Домініка, Присеріє перечитав докладно все, що Лютер писав і як дорадники Єпископа так і він осудив точки, яко єретичні і каригідні.

За два місяці вже всі університети по цілій Європі читали нову науку. О ній чув і сам Тетзель і сейчас, як лише побачив точки, зрозумів, що в них Мартин Лютер хотів перевернути цілу стародавню науку католицької церкви о покаянню і користях покути. При помочи свого учителя, він написав 106-точок в яких подав правдиву науку церкви.

Розуміє ся, що за Лютром стояли всі його ученики, тим більше, що певно вже цілий рік їх молодий розум приймав за правду блудну науку о добрих ділах, про яку више була бесіда. Бо між своїми учениками професор легко находить помічників і послідувателів. Студенти показали свою ревність для справи Лютра, бо коли до Вітембергу прийшов хлопець продавати точки Тетзеля, они вкрали у него 300 примірників і спалили їх на ринку.

Лютер на точки Тетзеля не відповів лише написав по німецьки для народу книжку: «Проповідь о відпустах і ласці» з 20 розділами, а по латинськи для учених «Resoluciones» значить оборона і об'яснене перших точок, котрі післав до свого Єпископа з Брандєбурга. Владика у відповіді проєв Лютра, щоби дальше нічого не писав о тім, а Лютер відписав: «Я готовий радше слухати, ніж творити чуда для своєї оборони.»

Але Лютер недовго сидів тихо. Коли Ів. Ек, славний професор другого університету (Інгольштадт), найбільший учений в тих часах, перечитав точки Лютра, то написав книжочку, в котрій показав що 18 з точок Лютра були «бунтівничими, нищили церковну власть в церкві і були цілком противними християнській любови. З тої першої книжочки, яка була в рукописи не за довго пороблено багато відписів, так що і Лютер дістав оден з них. Озлоблений без міри, монах постановив сейчас відповісти і хотяй Ек — в противнім листі проєв его нічого не говорити публично ані нічого не давати до друку, то Лютер таки написав свою відповідь. Скорше ніж він сам, его старий учитель Карльштадт, котрого Лютер стягнув до себе напав на Івана Ека.

Лютер еще не видав був своєї відповіді (вона була скінчена доперва 10. Серпня 1518.) коли 7-го Серпня дістав від Євхарістичного Отця приказ

особисто явити ся в Римі за 60 днів в ціли вияснення своєї науки. Лютер сейчас почув ся хорим, говорив, що з причини слабого здоровля так далеко не може їхати, просив цісаря Максиміліяна і князя Саксонського Фридрика, щоби вставили ся за ним у Папи. За їх поводом написали учителі університету, в яким учив Лютер до папського делегата в Німеччині, нунція Мілтіці тай до Риму, потверджуючи, що Лютер хорий.

Та Лютер не був слабій, хиба в вірі, та в отвертости і ширости. 10-го Серпня видав книжку против Івана Ека, а тим часом сам писав до Сьвятійшого Отця, «що він є вірним і підданим сином сьв. Отця, що вірить у всьо, н що вірить сьвята церков.»

Лицемір! Він певно забув, що кілька місяців тому назад, 30. мая того самого р. 1518 він отверто в проповіді говорив, що як Папа виклене чоловіка, то сей чоловік мимо того є еще членом церкви і що «Анатема» нічого не вдіє католикови..... Дійсно «підданий син» приготовляв ся був почути своє власне викляте з уст Христового Намісника.

II.

Сьвятійший Отець вислухав просьби приятелів Лютра і цісаря та постановив, що Лютер має обянити свою науку перед соймом в Авісбурзі. Сей сойм був скликаний на се, щоби німецький цісар Максиміліян та Норвеський, Данський і Шведський королі заключили з Сьвятійшим Отцем, котрого заступав осібний Делегат кардинал Кастан, союз на війну против Турків, котрі тоді грозили знищенем цілій Европі.

Сей кардинал був одним з наймудрійших і найсьвятійших пралатів того часу, доктором філософії і богословія вже від 21-го року свого життя, і прото добре надавав ся до сего, щоби боронити против Лютра стародавньої науки католицької церкви.

Лютер ставив ся перед ним 11-го Жовтня. Кардинал був лагідний, терпеливий, яким судія має бути; а Лютер став перед ним таким, яким був все, гордий без міри, простацький в словах, без найменьшої ввічливости. Всілякими способами папський Делегат старав ся порушити його серце та на дармо; його розум вже був осліплений і серце закамейло. Лютер особливо не хотів признати фальшивости 58-ої точки: «що заслуги Ісуса і сьвятих не суть жерелом відпустів церкви», і «що сьв. Тайни лише викликають ласку, після степеня віри тих, що їх приймають». Та одначе обіцяв, що буде тихо, сели противники дадуть йому спокій. Та слова не додержав, бо таки в тім самім листі написав письмо, в котрім відкликав ся до сьвятійшого Отця що: «Папа о тій справі правди не чув».

Потім тайно виїхав з міста. Тиждень пізнійше в дорозі, в другім письмі відкликав ся знова вже не до Сьвятійшого Отця а до загального

собору. Тим він виразно відмовив заступникови Христовому права судити його блуди.

До Вітембергу приїхав Лютер 31-ого Жовтня. Вже рік минув від коли він видав свої точки, рік повний важких подій, рік, що був сумним початком дальшого а кровавого бунту.

Декотрі побожні люди старали ся тоді ще порушити його серце, але на него не було вже надії на покаяње. Він видів, що декотрі князі з ним тримали; ціле місто Вітемберг, всі студенти університету, значить 1500 хлопців були готові боронити його а між тими студентами були і такі декотрі, котрих молоді таланти давали надію на славу будучність. Еразм, оден з наймудрііших писателїв того часу, але майже тої самої моральної вартости що Лютер, хвалив його публично і до него писав. Великої ваги для Лютра була похвала того монаха, котрий виступив з свого чина і в своїх письмах сьміяв ся з вєсього, а навіть писав жарти о Найєсв. Тайні Евхаристії. Ульріх Фон Їутен другий славний народний писатель був готовим бороти ся для него своїм пером проти церковної власти Сьвятійшого Отця і вірних монахів... Ті всі похвали, різні докази прихильности були живим кормом для гордості молодого бунтівника і тому не дивно, що мимо вєїх змагань він був упертим, аж до кінця. Навіть, що найгірше, папєський Делегат в Німеччині, Мільтіц не був цілком йому противний. Сумно сказати, але се правда, Мільтіц потребував приятелїв Лютра на се, щоби позиченими від них грішми міг виплатити свої довги, і розуміє ся, що колиби був виступив проти Лютра, його приятелі булиби відмовили йому своєї ласки. Мільтіц думав, що має вплив на Лютра, длятого, що професор йому (як колись кардиналови Каєтанови) обіцяв сидіти тихо, наколи противники не будуть нічого більше писати проти него, бути підданим сьвятому Отцеві, видати письмо, в яким він би визнав віру так як ціла церков і вкінці, дати цілу справу свою до переглянення і засудження одному єпископові, котрого Сьвятійший Отець визначив. По тій обіцянці, Лютер і папєський Делегат весело бенкетували і на знак згоди взаїмно поцілювали ся, а ціла справа скінчила ся так, що Лютер мимо обітниць розширяв свою науку а ще й пізнійше насьміяв ся з легковірного достойника.

Вороги католицької церкви хвалили Лютра, та обіцяли йому поміч... Що робила церковна власть?

Не треба думати, що проводирі католицької громади забули на свої обовязкі. — Того самого року 1518, 9-го падолиста Лев X. в загальнім листі видав католицьку науку о відпустах, але Лютер замість покаяти ся і написати письмо, котре обіцяв був Мільтіцові, написав покірний лицемірний лист до сьвятійшого Отця, кажучи, що йому жаль, що так богато було гамору в сьвятій церкві через него. Обіцяв відтак проповідувати людям послушеньство Петровому престолови. — Кажемо «лице-

мірний лист» бо два тижні потім, 13-го марця 1519 Лютер тою самою рукою писав до Спалатина, одного з своїх приятелів таке: «Я не знаю чим є Папа, чи антихристом, чи його апостолом! «А місяць перед тим всім, до другого приятеля, котрий йому писав був книжку против власти Сьвятійшого Отця, він написав, що дійсно буде старати ся перевести її на народну мову!

Може читачі хотять ще більше доказів тої лицемірности і облудности бунтуючого ся Лютра?

При кінци року 1518. і в початку р. 1519 пише він найкрасші листи до Сьвятійшого Отця а своїм приятелям дає пізнати, що він дійсно має в серцю взглядом заступника сьв. Петра і — 10-ого грудня до Спалатина: «Папський город бере ся проти Христа і Його церкви, разом з многими приклонниками а його тираньство іде дальше ніж лютість Турків. — 11-го грудня до иньшого приятеля: «Я тобі посилаю, що я писав, щоби ти міг видіти чи не говорю правду, коли я кажу що правдивий антихрист передказаний апостолом Павлом панує тепер в Римі. Я думаю що можу се доказати.»

А 5-го чи 6-го Січня він пише: «Бог мені сьвідком, що ніколи не мав наміру бороти ся против Римської церкви, і що виспе від неї нічого не діню, анї в небі анї на землі!» І кілька днів пізнійше 3-го і 10-го Лютого знов пише против Риму, і то відважує ся писати так:

«Часто говорив я, що аж до нияї бавив ся, але вкінци вже зачне ся поважна борба против Римського архiereя і його зухвалости. На проповіді 20-го того самого місяця, остро говорить против папської власти а кілька днів пізнійше знов він пише: «що задля жадної причини, хочби як великої не вільно себе відлучити від Риму — жаден злочин, жадне надужите не може оправдати відлученя.»

Так Лютер писав. Чи так і думав? Певно, бо чоловік котрий так поводить ся або божевільний або лицемірний без стиду. Лютер не був божевільним, отже треба думати, що вже переступив границі найбезстиднійшого лицеміря.

Ми вже писали як Лютра і його учителя Карлштадта був осудив в письмі, а потім упросив мовчати Іван Ек з Інольшдадту і як мимо того так Карлштадт як Лютер дали до друку книжку проти письма того професора. Ціла ся справа скінчила ся р 1519. в Липську в публичній розправі, яка тривала від 27. червня аж до 15. липня. Карлштадт хотів коначно сеї розправи: професори з університету в Липську старали до ся неї не допустити, але даром, бо князі запрошені Лютром дозволили на сю конференцію і Ек, хотяй без охоти, прийняв визов до борби з еретиками і своєю мудростію боронив правдиву католицьку віру. Дня 27-го червня, Карлштадт розправляв з Еком о ласці Божій і о свободі людської волі, а Ек так докладно доказав свої засади, що Карлштадт хотів заперестати

дальшої розирави. Д. 4-го листя прийшла черга на Лютра, який мав говорити «о найвищій власті Сьвятійшого Отця.» Ек знов так мудро боронив своєї науки, що дня, 15-го листя змусив бунтівника до того, що визнав в прийві цілої церкви і всіх сьв. Отців, що загальні церковні собори не мали і не мають жадної непомильної власті.

«Если ти так думаєш, відповів Ек, то я тебе узнаю за грішника і поганина.» І скінчила ся справа глибоким упокоренем бунтуючого ся Лютра.

Памятаймо що кілька місяців тому назад, Лютер писав: «Відкликаю ся від Папи до загального Собора.» Ось нині вже не узнає власті Собору. Для Лютра є лише одна власть, одна мудрість — свос зарозуміле «Я.»

III.

Рідко трафляс ся, щоби упокорене було для упертого чоловіка спасеним. Хиба Бог упрошений горячою молитвою дасть надзвичайну ласку, а як ні, то звичайно удар є причиною гніву, дальшого і страшнішого бунту, часом навіть є він іскрою, що розпалює великий огонь.

Таким було для Лютра його упокорене в Липську.

Першим наслідком сього була низка нових суперечностей. В конференціях, які мав в Липську з Еком визнав раз Лютер, що Гусити, еретики з Чех зле зробили, коли відлучили ся від Риму і що він сам ніколи не мав на гадці робити схизми або помагати комусь до такого діла. Та отсе 19-го жовтня 1519 р. проводирі Гуситів пишуть до него лист, яким підбехтують його, щоби дальше боров ся против їх спільного ворога, значить Сьв. Отця. Лютер не довго чекав, щоби показати їм свою вдячність і в лютім 1520 р. він пише, що несподівано просьвіщений, мусть визнати, що Іван Гус (перший проводир еретиків, про котрих бесіда) був сьвятим, і що він сам є Гуситом.

Отже Лютер вже вчисляє себе між еретиків і дає пізнати по собі, що стане найстрашнішим бунтівником який коли боров ся против католицької церкви. Вже в пьємі з 20-го лютого 1520. р., можна пізнати, яким він буде, коли пише: «Слово Боже єсть мечем, борбою, знищинем, згіршенем, трійлом!» Если Боже слово таким, яким буде сей, котрий не за довго скаже що єсть Евагелистом Того Божого слова?

Ми писали що Лютер від початку свого блуду став ся приятелем безбожного народного писателя Ульріха фон Гутен, все готового до помочи в якій небудь борбі против Папи і Церкви. І отсе Ульріх як би зрозумів зі слів, котрі Лютер написав повисше, що бунтівник хоче доконче зачати отверту борбу против його ворога, збирає своїх приятелів, і всі пишуть 28 цьвітня 1520 п. де Лютра похвальний лист в котрім його на-

зивають найбільшим з богословів, і підюджують його з відвагою довершити своє діло против науки непомильності Церкви, тому що він просвіщений самим «лучом» Святого Письма!

В тім самім часі, другий ворог Церкви, який боров ся против неї, не пером як Ульріх, не письмом і проповідями як Лютер, але мечем; також зрозумів зі слів написаних 20-го лютого, що з Лютром можна заключити союз. І тому то Франк фон Сікінген, проводир шайки злодіїв і розбшак, предкладає свої услуги і услуги своїх «жовнірів» і своїх трох твёрдинь новому апостолови. Призвичайний від довгих літ рабувати ріжні епархії Німеччини, красти від євьящеників і монахів гроші і гроута, пострах князів так євьяцких як церковних в своїй неописаній злобі, задумав Франк пострахом і мечем осягнути те, чого Лютер для нової релігійної партії конечно потребував, а певно не був би осягнув так легко простим переконаванєм народу до відреченя ся стародавньої віри а визнаня нового Евангелія.

Так як Ульріх, зробив і він союз з Лютром. — А сам відступник, певний тепер, що йому не бракує жадної помочи. йде вперед без страху. Дня 11-го червня 1520. р., в листі до Спалатина він пише про виповідженє війни євьятійшому Отцеві і католицькій Церкві: **»alea jacta est — Кість кинена«, Я вже не хочу мирити ся з Римом на віки!** Най Римляни Мене засудять, най палаять мої твори, що то мене обходить. Але в заплату я спалю і виклену публично всі книги «о папєськїм праві...» Тоді буде конець нашому підданьству, котре ми оказували Римови, а яке мені дає більше терпіня як їм веселости. **Мене Силвестер фон Шавмбурі і Франк фон Сікінген увільнили від всякого людського страху.»**

Певно, що так пишучи, Лютер знав, що його противник з Липсєка, Іван Ек, поїхав до Риму в цвітїні сего року (1520) маючи з собою то що переводив на латиньське з ріжних його книжок, котрі безустанно Лютер видавав і в котрих учив чим раз євьятїйше, свої блудні науки. В тих книжках були приміром ось які фальшиві точки: «Переданє не є жерелом віри: а одинокою книжкою котра передає обявленє Боже, то є Євьяте Письмо; Читати Євьяте Письмо єсть наче тайною, що дає ласку. — Первородним грїхом людєска природа цілком була зіпєсута, так, що вже чоловік свободи не має. Все що робить, чи зло чи добро, єсть Божим ділом!!! (Так після Лютра грїх нечистоти чоловіка єсть Божим ділом.) — Віра спасє і Бог простить злі діла, коли має ся рішучу віру, що Бог простить і то в тім самім часі увільнить Він від всякої кари (так що не треба ані відпустів, ані жадної покути, ані жадного умертвєленя.) — Бог не установив ані євьящєньства ані духовних настоятелів і не треба набожєньств (кляканя, кадила і т. д.) — Церковні ризи, відпустові їзди, умертвєленя, монаші обїти, молитви за померших, молитви до євьятих не приносять душі жадного хїсна. — Є лише три тайни; хрещєнє, Евьяри-

стія, і покаянє, але їх доконче не треба; вистарчить вірити. — Кождий чоловік сєть сьвященником, отже не треба осібних людий, аби уділяли тайни Божі. — Бог не установив жадної видимої церкви — нема чистилища!»

В тих самих письмах, в котрих перевернув цілий лад католицької церкви і установив цілком нове «Вірую» Лютер заохочував цісаря, щоби відібрав для держави від Сьвятійшого Отця церковні провінції в Італії, щоби сконфієкував для себе весь церковний масток, щоби на кінци видав декрет заказуючий сьвяткувати неділі, сьвята, заховувати пости або правити Службу Божу за померших. Таке само старав ся бунтувати людий против Папів і їх тягнути до себе ріжними довільностями в єупружестві. То що Лютер писав в тій справі яєно показус що дійєно не був він острим судиєю людєьких приєтраєтій.

Лютер не вєтїдав ся пієслати одну з тих книжок до самого Сьвятійшого Отця, додаючи лист до намієтника Ієуєа Христа з написєю «Дорогий Леоне!» — Дійєно міра була повна і вже за довго Сьвятійший Отець був терпилєвим.

Отжеж 15-го липня 1520 р. Папа Лев X. видав декрет зачинаючий ся від слів «Вєставай Господи» в котрім осудив 41 точок взятих з книжок Лютра перетолкованих Еком і дав йому 60 днів до покаянє. Єслиби не хотїв, покаяти ся, то мав бути уважаний за виклятого. Дня 18-го липня, Ек сам, хотяї бояв ся прийати сєї уряд був висланий до Нїмєччини з тим декретом. Ек бояв ся насильєтва Лютра або його приєтелїв а певно бунту декотрих людий. І дійєно чого бояв ся, єтало ся. Коли приїхав до своєї вїтчнини і виголосив папєкий засуд лише в трох мієтах, сєйчєє нарид і унїверзитєти збунтували ся проти него; навїть декотрі образили і вибили його. Коли в Вїтємбєрзї студєнти отримали відписє декрету, Мєлянхтон запросив вєїх своїх товаришїв, і на ринку, сьпїваючи сьвятотатєько церковні пієсї благодарєнєя і молитви за уєопших, напивали ся, доки Лютер сам не прийшов і спалив декрет перед народом, разом з иньшими католицьькими книжками.

ЛЮТЕР_КИДАЄ_В_ОГОЇНЬ_ШАНСЬКИЙ_ЛИСТ,_КОТРИМ_ВИКЛИЯТИЙ_З_ЦЕРКВИ.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ.

Лютер виклятий з церкви — його утеча до твердині Вартбург. — Перші втрати приятелів. Хлопські війни — Лютер женить ся св'ятотатсько з монахиною.

I.

Переїшло шістьдесять днів а Лютер не дав жадного знаку покааяня. Після папського декрету церковна власть мала уважати його за виклятого; а тоді було таке право в католицьких державах, якою була Німеччина, що виклятий через Св'ятійшого Отця був виклятий і через цивільну власть, так, що не лише церковні настоятелі а таке само св'ітські начальники держави мали уважати Лютра за виклятого.

Делегатом папським в Німеччині був тоді Єронім Аліяндер, розумний, славний писатель. Цісарем був тоді молодий Карло V (мав 19 літ) наслідник Максиміліана, котрий помер р. 1519.

В тім часі коли скінчило ся 60 днів відкладаня Лютра, був цісар разом з папським Делегатом в Ворме, зі 40 князями і 30 Епископами на першій соїмі котрому проводив молодий володїтель. Єронім Аліяндер отже просив його аби справу монаха-бунтівника остаточно покінчити і наложити на него карн церковні і св'ітські.

Але на тім соїмі був також Фридерик, князь Саксонії, Лютрів приятель, котрий просив, щоби перед засудженем монаха, соїм еще раз вислухав його оправданя. Соїм згодив ся на ту просьбу, післав пашпорт для Лютра, щоби приїхав і оправдав ся, разом з наказом, щоби не говорив проповідний по дорозі. Лютер поїхав; мимо наказу мав науку в церкві свого чина в Єрфурті і приїхав до Ворме, як військовий завойовник, співаючи пісню котру сам уложив.

Дня 17-го цв'ітня, перший раз явив ся перед Соїмом і не був дуже сьмілий в бесіді. Визнав, що писав книжки і в них научав осуджену науку, і на питанє, чи був готовим відречи ся сих книжок і сеї науки, просив о час до надуми. Так тихо говорив, що навіть його найблизші сусіди ледво його чули. — Але 18-го цв'ітня, коли явив ся другий раз перед соїмом, його сьмілість віджила. Повним голосом, по латиньські і по німецьки він визнав; «Ніколи не відречу ся аж буду переконаний доказом зі сьв. Письма або розуму. Я не можу відречи ся, і не відречу ся нічого, бо несправедливою єсть річю робити щось против своєї совісти— Так нехай мені Бог допоможе.»

Він також дав зрозуміти, що його наука була новим обявленем, бо казав як колись Св'ятий Отець Павло: «Если два говорят під впливом Духа Св'ятого, то нехай перший тихо сидить коли другий зачи-

нас говорити». Після Лютра, перший, котрий говорив під впливом Духа Сьвятого, се Ісус Христос, а другий то він, а він є і буде послідним.

Коли Лютер виговорив ті слова, оден з присутніх католицьких богословів запитав його тоді: «Чи маєш обявлену науку? — Маю відповів Лютер. — Але ти, колись, казав, що не маєш обявленя — Я того не казав — Хто буде вірив твоєму обявленню? Яким чудом хочеш його доказати? Перший ліпший чоловік може говорити як ти!»

Лютер дав відповідь, котрої ніхто не розумів!

Дня 19-го цвѣтня цїсар написав до сойму лист в яким визнав, «що вірний вірі своїх отців, він волить радше задержати науку церкви, Сьвятих Соборів і цїлого сьвіта, ніж науку одного монаха.» Цїсар також дав приказ, щоби Лютер виїхав з міста.

Бунтівник міг ще їхати безкарно 21 днів бо до того часу його пашпорт був важний. Але на дорозі з Вормс, 4. мая, якесь військо напало на него. Та Лютер не бояв ся тих жовнірів, бо він сам і його приятелі оплачували їх на се, щоби пізнійше сказати цїсареві: Лютер їхав з пашпортом, а мимо того військо його арештувало!

Жовніри завели його до кріпости Вартбург, не далеко від Айсенах. Там бунтівник був безпечний, його шльнували слуги його щирого приятеля-розбійника фон Сікінбен, котрого цїла Німеччина бояла ся і сам папський Делєгат Алїяндер називав: «правдивим королем Німеччини» котрий мав під своєю властію військо, яке хотів!

Незадовго сойм оголосив цїсарьським декретом, що Лютер є виклятим і дав приказ нищити його письма і книги.

II.

Мартин Лютер мешкав і писав цілий рік в кріпости Вартбургі. Мешканс своє він сам називав Патмос, порівнюючи себе зі сьвятим Апостолом Йоаном, котрий на острові Патмос жив в засланю. Але хотяй називав кріпость Вартбургі Патмосом і дійсно думав, що він єсть новим Евангелистом, що його слова є Божі слова і що Господь йому обявив науку, котру голосив людям, однак він не жив там як сьвятий Йоан в Патмосі. В однім листі, котрий написав до свого ученика Меляхтона він каже: «Моє тіло горить превеликою розпустою. У мене є тепер склонність до нечистоти, лїнивства і спаня...»

Сам з собою, перед Богом і своєю наукою, знаючи в повнім сьвітлі що робить і який буде наслідок його роботи, Лютер роздумував. Він питав сам себе, чи він сам не буде мав колись відповідати перед Богом, що в вітчині вже нема ладу, нема спокою, нема любви і що так багато душ лишило Христову науку і покинуло весь закон; чи сам в кінци вибрав добру дорогу, чи не пішов на стежку до пропасти, особливо коли

виступив проти влади святої Церкви. Ось як писав 28 листопада 1521: «Ой, як мені втім часі трудно було, який я мав клопіт з собою самим, щоби своїй совісті доказати, що я жадної вини не маю, коли часом зачав я роздумувати, як я, відважився ставати против Святійшого Отця, називати Його Антихристом, казати що Єпископи єуть апостолами того Антихриста а університети доми розпустити. Ах кілька разів серце моє в грудях трепотіло! Кілько разів чув я в своїм серці все той сам закид: «Чи ти сам мудрий? Чи всі інші милять ся? Чи є правдоподібним, щоби вони так довго в блуді жили. А елиби ти сам помилив ся? Если би ти сам звів ті всі душі; если би через тебе всі були гідні вічної кари, то що би було тоді?....»

Пізнійше він сам розповів одному зі своїх приятелів, що того року коли мешкав в твердині, чорт прийшов був до него і хотів його забити. Два рази диявол так появив ся під видом розлюченого пса а часто під видом страшного ведра в огороді кріпости. Навіть, оповідає Лютер, диявол раз йому появив ся і дозакав йому, що Служба Божя єсть бальвохальною! Як страшною є та наука, коли він вже учив ся її від такого некоего учителя.

Чи треба говорити, що Лютер терпів в таких обставинах? Бог сам знає як мучив ся, але на жаль, хочачи відігнати ті всі чорні думки, хочачи поборювати диявола, хочачи бути без терпіння, **не молив ся**. Що кажу? Не молив ся? Дійсно молив ся але так як його учитель, злий дух. «Цілим серцем і устами молю ся що дня; молю ся а втім самим часі проклинаю розпустників (католиків). Коли я кажу: «Да святить ся імя твоє», то додаю зараз, нехай буде прокляте імя папів; коли я кажу, «да прийдець царство твоє», то додаю також, най буде прокляте і знищене папство!»

Та чортівська молитва бідного монаха забирала тільки малу пайку його вільного часу; в вільних годинах, ходив на польованє. Читав або писав.

Знаємо які книжки тоді написав. Перетолкував Свiate Письмо з латинської мови на німецьку. Чи ж він не казав що для народа читати Св. Письмо, єсть наче тайною? Отжеж вже того року 1521. книжка вийшла аж в двох виданнях. Єї мова є гарною але перевід не є точний; її вплив був без міри, але єї вартість теологічна єсть дуже маленькою. Ту опустив або кавалок або навіть цілу книгу, там додав слово або пару слів, і так з Св. Письма робив страшне оружжє в руках своїх учеників против католицької віри і до оборони своїх властних блудів.

В диті того самого року 1521, в серпні післав до англійського короля Генріха VIII. відповідь против його книжки о сімох святих Тайнах. Ми чули вже, що Лютер приняв тільки три св. Тайни. Король тоді єще побожний, учений, книжкою боронив против него католицької науки. Звідси та письменна борба між священником і королем.

Лютер написав також тоді книжку против Сьвятїйшого Отця і Епископів в котрій каже, що »ліпше було би, если би всі Епископи були вимордовані, і всі монастирі знищені, ніж має пропасти одна з тих безчислених душ, котрі тепер ідуть в пропасть через тих дураків і комедичтів.»

І так скорим кроком Лютер що дня гряз дальше в болото і пропасть блуду, а тими плюгавими письмами в котрих було не трохи цекольного огня, котрий його вже мучив, голосив він дальше приятелям своє прокляте «Евангеліє»!

Писав тоді против сповіди, монашких обітів, котрі до сего дня еще шанував, против церкви і Сьвятїйшого Отця, але так негідно, такими плюгавими словами що нам було би встидно се перетолкувати. Словом скажім, що ніколи жаден розпусник не писав так, як Мартин Лютер.

Ті ріжні пристрасні твори мали скорий наслідок, особливо книжка против монашких обітів була причиною неописаного зла. Написана таким стилем, робила з Лютра одного з найславнїйших і найліпших народних писателїв, сей острій засуд монашого життя переконав багато монахів і монахинь що добре було би для них если би зломли свої сьвяті присяги і втікли з монастирів. Бож вичитали вони там, що склонність до гріха не може бути побідженою, що особливо склонности тілесних радощів, ніхто еще не поборов, що вдоволенє тих пристрастей єсть так природним і так потрібним як иньші фізичні функції нашого естества. Читали і, на жаль, також і повірили. Бо коли хтось є, хотяй і фалшиво, переконаним, що даром вступив на службу Господа Бога, що мимо всього мусить зломити ті сьвяті присяги, котрі робив в дни шлюбу, то як він може витримати в монастири, особливо коли, щоби побороти ті покуси не хоче ані молити ся, ані шукати поради? І так дуже багато монахів, особливо з чина сьв. Августина, і багато монахинь послухало діявольської ради Лютра. І що стало ся? Як нам каже оден з них, котрий пізнїйше покаяв ся, сам протоігумен Лютра ті, що найрадше найскорше послухали Лютра, в протягу року стали ся постійними клієнтами декотрих домів розгусти.

Чи се було одиноким наслідком його науки? Ні! В Вітембергу його ученики не лише жили в блуді, але даючи фольгу своїм пристрастям виправляли страшні орїї.

III.

Ми вже вже говорили кілька разів про Карльшадта. Від початку бунту протестантів, він стоїть при Лютрі і боронить його. Коли зворохлений професор Сьвятого Письма видає під розвагу точки против відпустів, Карльшадт видає і свої точки, числом 152; коли Лютер ска-

зав, що кождий чоловік є священником, його приятель заключає, що кождий священник і кождий монах має як і всі люди право женити ся. Слово ж, він іде за Лютром як тїнь за чоловіком.

Ревний для блудної науки, зараз як лише Лютра не стало в Вітембергу, Карльштадт хоче жити цілком після нових правд і незадовго, під його впливом, підносить ся бунт в маленькім місті. Дня 9-го жовтня 1521 р. з 40 монахів чина св. Августина, котрі там мешкали, 39 не хоче більше правити приватно Служби Божої, ба навіть оден з них відважив ся сказати, що Служба Божа є диявольським ділом. В Службах Божих, що ще деколи правлять монахи, уділяють людям свята причастіє під обома видами. Дня 12-го падоліста 13 монахів скидає монашу одежу, і утікає з монастиря; трохи пізнійше іде за ними 15 других, а тих що лишили ся турбує наїд під проводом одного з давних монахів. Вже не дають їм правити Служби Божої в тій церкві, наїд не хоче.... Дня 4-го грудня 40 студентів розбиває монастир отців Францішканів і нищить престіл.

Ніхто нічого не казав бунтівникам, ані ніхто нічого їм не робив. Ба навіть Лютер, котрий приїхав до Вітембергу, чув і видів що стало ся — мовчав. Що кажу, мовчав? Ні, писав до Спалатина: «Весь що виджу і чую, дуже сильно мені подобає ся.» Так захочені Лютром, священники з Вітембергу і бідні монахи св. Августина пішли дальше.

Дня 6-го січня 1522 р. на соборі вони переіначили ціле своє монаше житє; трохи пізнійше повивозили з своєї церкви всі престולי крім одного, спалили ікони і святий Єлей. Карльштадт, хотая був священником і мав 41 літ взяв шлюб з дівчиною котра мала 15 літ, а кілька днів потім декотрі монахи після його приміру також поженили ся.

Ще 25-го грудня 1521, Карльштадт правив Службу Богу по німецки і говорив проповідь против сповіди, розрїшення і посту та просив всіх людей щоби прийшли того самого дня брати Господну вечеру кождий своєю власною рукою і пили з чаші священника. Два дни потім (27-го) приїхало до Вітембергу, з другого міста де вони проповідували Евангеліє, трох людей, котрі назвали самі себе пророками. Бо чияж прецінь Лютер не казав що кождий чоловік є священником? І чому ж є люди не могли назвати ся пророками? Та ось ті три пророки приїхали до Вітембергу для того, що добрі люди їх вигнали з Звікау, тому що другий раз хрестили дітий. Бо після їх науки, Святе Письмо учить, що «той котрий вірить і буде хрещений буде спасенним», а дитина коли хрещена зараз по рождестві ще віри не має; і длятого казали вони треба хрестити аж тоді коли вже прийдуть до уживаня розуму і пізнаня віри.

Певна річ, що ся нова наука нових пророків причинила ся до еще більшого розладу, котрий вже і так панував в Вітембергу. За три місяці «пророки» так ревно розширяли, свою нову віру аж доки 3-го дня

Марця 1522 р. несподівано не приїхав Лютер. Тим разом він приїхав вже отверто, без страху кари; бо цісар був в Іспанії, де також панував бунт.

Сейчас як лише приїхав пішов, убраний в монашім одягу, до пустого монастиря Августинів. Другого дня мав Службу Божу сьпівану по латиньски, але в ній дещо змінив; було і причастіс під самим видом хліба на великім престолі, а під двома видами на бічнім. Було і виставлене сьвятих дарів, була суплікація.... Лютер проповідував против нових звичаїв міста, але не міг стягнути до себе людей, котрі вже тримали з Карльштадтом против него.

Та гордий основатель нової релігії не міг стерпіти, що другий висше стояв ніж він і ддятого від того дня Лютер викляв свого давного приятеля і помічника: Карльштадта. І незадовго під впливом Лютра урядшики міста вигнали його разом з пророками з Звікаву.

Кілька днів потім Лютер мав проповідь о супружестві, але неопи-сано безсоромно так що від того дня не оден з давних приятелів, між котрими був і Ставиць, його протоігумен відетупили від него.

Відетупили одні зараз і другі мало-помало; иньших смерть відлучила від бунтівника, так що рік потім з перших оборонців майже вже нікого не було при Лютрі. Сам Сікінген славний розбійник і оборонець Лютра напав в серпни на спархію Тріра, був побитий в борбі, відів як втікло від него велике число жовнірів, а троха пізнійше державне військо здобуло його послідну твердиню і небавом по тій борбі, в котрій був смертно ранений помер. Помер також, — через нечистоту Ульріх фон Гутен, мізерний, опущений всіми. З славних приятелів лишив ся еще Еразм, котрий так хвалив Лютра, але і він незадовго написав книжку против еретика, дістав горду відповідь і ще раз своєю мудростію побідив безсоромного аїтатора.

Против него повстала тоді знов папська власть, при нагоді соїму в Нуремберзі котрий екликав цісар на се, щоби нарадити ся з князями і з папським послом, яким способом стримати Турків. Бо, ті ненависні вороги християнства в 1521 році здобули Білгород, а в 1522. острів Рода і вже через Угорщину, по дорозі все нищили, приближали ся до Німеччини. Шерегато піеланий Адрияном VI. обіцяв поміч в імени Сьвятійшого Отця, але також урґував, щоби соїм памятав на декрет давного соїму з Ворме в котрім Лютеранізмowi більшість послів була відмовила право житя в державі. Та між членами сего соїму знайшов Лютер кількох своїх оборонців. Під їх впливом соїм просив Делсгата, щоби відложити сю справу аж до скликаня собору в Німеччині. Соїм також обіцяв де-що робити для правдивої релігії але в дійсности нічого не вчинив, так, що Сьвятійший Отець помер з гризоти. На другий соїм приїхав делсгат сьвятійшого Отця, Климента VII (1524), але також без жадного

успіху, лише що в полудневій Німеччині вепів зробити союз католицьких князів, котрі мали підписувати, щоби точки декрету колись виданого в Ворме против бунтувників були стало і скоро виконані.

IV.

Загрожена внішню держава переживала і в своїм путрі також небезпечну хвилю. Ми вже говорили про Гуситів, котрих Лютер перше осудив а опісля похвалив так, що навіть з сьвятого Павла і сьвятого Августина зробив Гуситів. Ті Гусити були еретиками і бунтували ся не лише против віри католицької церкви, а також против держави і її законів. Та з сього бунту не трудно їм було побудити простий нарід Німеччини до другого, і то проти церковних владик, котрі в тих часах були властителями великих земських дібр. Коли Карло I. завів Німеччині римське право, Гусити сказали простим необразованим людям: дивіть ся, як ті духовні особи поступають, — то вони що змінили закони ту в державі; вони так робили що відобрали від нас наші народні закони і вам наложили римське ярмо. Кілька разів вже перед бунтом Лютра рільники повставали против своїх панів, єпископів а все сила оружія побіджувала їх і на якийсь час успокоювала. Коли прийшов Лютер, який ненавидів церковних настоятелів так само, як простий нарід і Гусити, нарід який в дійсности гноблено великими тягарями, бо такий тоді панував звичай, що простого хлопа уважали за нічо, — привитав радо його науку.

Як би простий нарід не тішив ся коли читав, що ті, котрим мусіли робити на владичих і монастирських землях, «не є Єпископами але бояжками без розуму, комедіянтами, дураками, людьми не спосібними пізнати чим сьєт Єпископ... се є вовки, — говорив Лютер, — убійники душ, апостоли Антихриста... Веїх їх треба вимордувати, веї монастирі знищити, бо вони є гірші ніж доми роспусети, се корчми і печери розбійників...» Така бесіда мусіла подобати ся не одному темному народови, якого часто наставники робіт гнобили. Він же тим самим обіщовав їх людським пристрастям наживу з монастирських і владичих дібр.

Тож як той сильний вітер на огонь, так ділали єї слова і ся наука Лютра на тих людий невдоволених і від року 1524. мало-помало піла полуднева Німеччина, крім Баварії, повстала з криком: «Нехай буде зміна в церкві!» Мечем і огнем вони знищили тисячі монастирів і замків аж сьвітські князі покарали і вимордували верх 100,000. (сто тисяч) бунтівників.

Вправді, коли бунтівники приготовлювали ся і запрошено Лютра, щоби висказав свою гадку о справедливости єї війни, він не казав рільникам Швабії бунтувати ся, хотяй по його натяках вони могли легко зрозуміти, що їх бунт не осулжений Евангелієм.

Опісля, коли вибухла війна против рільників він писав строгі книжки против них і дав князям раду «їх різати, нищити, забивати як скажених псів.» По війні, «смирний» монах хвалив ся гордо: «Я Мартин Лютер, знищив всіх бунтуючих ся хлопів; я сам казав їх мучити, най вся їх кров спаде на мене. Але если хтось винен тій крові, то Господь Бог, бо то він казав мені так говорити як я говорив.»

Небезпека внішна, небезпека внутрішня, та і слабосильність перешкодили католицким князям покарати Лютра, котрий мимо засуду все жив спокійно в Вітембергу або в околиці. Та в тім самім часі, коли ціла вітчизна купала ся в крові і терпіла задля війни, Лютер дав послідне згіршене своїм сьвятотатським вінчанєм котре відбуло ся дня 13-го червня 1522 р.з Катериною Борою, 26 літною монахиною чина сьвятого Вернарда.

Лютер приготував себе і сьвіт до того гріха. Писав і говорив о суружестві такими плюгавими словами, що гріхом би було їх ту наводити. Казав сьвященникам, монахам і монахиням женити ся; навіть писав до одного Епископа, щоби він оженив ся і щоби велід за тим славним предтечою иньші легко могли зломити свої присяги. Богу дякувати Епископ не відповів і лишив Лютра з достойними його товаришами в болоті, в котре так глибоко погружали ся.

ЧАСТЬ ДРУГА.

Від съвятотатського вінчання аж до смерти.

1525 — 1546.

Розділ Перший.

1525 — 1540

Поширюванє єреси в Нїмеччинї і в других краях — Перші самостійні громади протестантів, незалежних від Лютра. — Сойми і їх хосен для Лютра.

I.

Бунт хлопів про котрий ми говорили в послїднім розділі першої часті, а особливо участь, котру брав Лютер в тій кровавій війні стягнув до него не одного з тих князїв, що їх так сильно заохочував против бунтівників. Бо аж до сего часу, хотяй декотрі з князїв оказали йому прихильність, навіть і сердечність, однак жаден з них єще не перейшов виразно до нової релїїї. Так примїром оборонець Лютра Филип фон Гессен ще не відступив був від католицької Церкви.

І чомуж так було? Легко можна найти важну причину в тїм, що анї Лютер анї його перші помічники перед тою війною, не шанували нї князїв нї їх власті. Чи Лютер не писав що нїмецькі князї є варяти і лайдаки «найбільші на сьвітї»?!

По хлопськїм бунті його наука нараз змінила ся. Коли він видїв, що бунтівники платили проливом своєї крові за сьміле домаганє сповненя своїх бажань, з котрих декотрі були справедливыми, тоді виявив сьвітові науку доси не знану, що князь має безмірну власть над підданими. І для них Лютер писав», що треба поступати з бідними як з худобою, як з безрогами!...»

Необмежена власть, ось що мають князї і хто, каже, має необмежену власть цивільну має і власть духовну. І чомуж Лютер дав сьвіцким настоятелям таку повну власть; Длятого, щоби не було безголова і безладдя. Бо ми видїли, що переднїше Лютер учив, що кождий чоловік є

св'ящеником сею наукою він був причиною що в короткім часі кождий чоловік мав свою власну релігію. Сам Лютер писав троха пізнійше таке: «Є справді вже тільки релігій кілька є голов» — І так стало ся, що в релігійних справах кождий був своїм власним паном і нікого не слухав лише самого себе. А де може бути лад, де є можливий порядок, коли нема одної голови, одного настоятеля, котрий має до розказу всім членам громади. Се право розказу дав Лютер св'їтським князям!

Що декотрі з них лакомо прийняли предкладану їм гідність, є фактом. Богато з тих князїв мали дуже слабу віру і ніякого поважного переконання і так легко рішали ся розширювати в своїм краю нову науку, особливо тому, що від тої плюгавої роботи була заплата корисною: посіданє великих і дорогоцінних церковних дібр, увільненє ся від податків що їх винні були Епископам, а ще ліпше, увільненє від власти володітеля-Епископа, котра переходила на св'їтського князя.

Так заохочені до злобної роботи поневолення своїх підданих, так уоружені власттю, князї дали Лютеранїзмови кріпку поміч, щоби йшов вперед скорим кроком і за короткий час покрив своїм блудом половину Европи.

Та хотяй наука Лютра розширила ся далеко — і широко, хотяй на підвалші, покладеній бунтівничим монахом будувала ся велика хата, де богато душам приходило троїти ся, то в тій хаті не було порядку, не було мира, а сварок і непорозумінь було доволі!

Ми вже сказали, що в Вітемберзі Лютер мав першого помічника, професора Карльштадта, та що підчас перебування «нового Євангелиста» в Вітембурзі Карльштадт змінив ріжні католицькі звичаї в місті і що Лютер перше одобрив вею його роботу, а опісля знова сам вею переіначив. А Карльштадт виїхав і став парохом в маленькім місті, де голосив науку в монаших точках відмінну від науки Лютра, особливо що до присутности Ієуса Христа в Найсв'ятїйшій Тайні.

Його наука цілком не подобала ся Лютрови, а дуже подобала ся Цвінлієви віроломному парохови з Айнзідельн, в Швайцарії, котрий також голосив иншу науку як Лютер і чванив ся, що перед ним найшов свободу і скорше ніж він голосив, що св'яте Письмо є одиноким правилом віри! Добрі люди були вигнали його з села, де був парохом по причині його роспусного життя, як се сам пізнійше визнав, кажучи, що його звичайними гріхами були: гордість, лажіметво, та неповздержність.

Так як і Цвінлі Карльштадт не вірив, що Ієус Христос є присутним в Найсв'ятїйшій Т. Евхаристії, і в тім блуді попертий другим таким самим бунтівником, написав дві книжочки в котрих напав на «нового Папу» Лютра і об'яснив свою власну науку о Найсв'ятїйшій Тайні. Прийшло між ним і Лютром до роздорів, котрі кінчили ся все сварками замість згоди. Коли Лютер виїжджав з міста, де з Карльштадтом дипуту-

вав, противники пращали його отейми словами: «Іди в імені всіх чортів і бодай вони тобі карк покрутили, нїм виїдеш з міста.» Пімета Лютра була страшною! Під його впливом князь Саксонії вигнав Карльштадта зі свого краю!

Ідучи з міста до міста заїхав бідний противник нового Євангелиста аж до Швайцарії, де в Цуріху учив Цвінглі з своїм помічником Сколямпадом, другим славним відступником. Там, далеко від Лютра і його оборонців, вони сміло учили, що Христос не є присутнім в Євхаристії. І незадовго Цвінглі, Сколямпад. Капіто. Бусер звели майже цілу Швайцарію на дорогу пової релігії, і то без впливу Лютра.

Розуміє ся, що гордий Євангелист новостий не міг сього знести, тож остро і сильно зачав писати против «сретиків» котрих називав: «серцями, де мешкає чорт, писками брехней... людьми засудженими до пекла, за котрих не треба моли ся». Оден князь, найліпший приятель Лютра і оборонець нової науки по смерті князя Саксонії старав ся знова зробити згоду в тім непорозуміню. Противники отже приїхали на собор до Марбургу і там, Цвінглі так обяснив свою науку, що Лютер не мав нічого на свою оборону. «Ніхто, казав прикінци бесїди Цвінглі, не може мене назвати Єретиком, хіба той, котрий визнає, що і Папа має право так назвати своїх противників.»

Собор скінчив ся без успіху, бо хотяї Цвінглісти, просили Лютра, щоби прийняв їх до своєї громади, Лютер не хотів. Від того часу він писав острійше против них і вигінци — хто би увірив — щоби побороти своїх противників, він, який вже не вірив в науку сьвятих Отців Церкви, напшеав що наука правдивої присутности Ісуса Христа в Пресьвятій Євхаристії є наукою сьвятих Отців і католицької церкви!

«Се свідощтво католицької церкви, писав Лютер, навіть як би не було иньших доказів, мусить вистарчати, щоби ми визнали правдиву присутність Ісуса Христа в Пресьвятій Євхаристії; бо є небезпечним і страшним вірити в щось, против загальної віри, та проти віри і науки сьвятої католицької церкви!!» — Чиж не очевидно всім, що в тих словах Лютер засудив не лише своїх противників але і самого себе? Непогоджені, обі партії розіхали ся. В Швайцарії повстала страшна війна між Католиками і приклонниками бунтівників, і в борбі коло Кател, Цвінглі зістав убитий. — Того самого року і помер Сколямпад а Лютер безстидно тішив ся, що його головнійші противники забрали ся до вічності. Але розуміє ся, що смерть проводирів не з мінила стану річний; церков в Швайцарії остала самостійною і не узнала Лютра за свого духовного отця.

Та не лише в Швайцарії були вже самостійні громади, незалежні від Лютра. Було їх досить і в Німеччині. За довго булоби говорити ту о кождій з них. Сам Лютер писав р. 1525: «Стілько є сект кілька голов.

Нема навіть жадного простого хлопа, котрийби не думав собі що одержав обявлене від Сьвятого Духа і щоби себе не окликав пророком.»

А хто тому винен? Той, котрий писав: «Кождїй чоловік сьвященником.»

II.

Лютер мусїв бороти ся проти відступників і зрадників своєї науки та змагав ся знищити їх блуд, та притім не забував на свою власну науку і старав ся її чим раз більше розширити між народом. Щоби се осягнути, аби нарид сьпівав німецькі пісені в церкві хотяї перед ним се практикувало ся і було вже 1400 таких пісень — позволив правити Службу Божу, змінену і скорочену по німецьки; одобрив книжку Меляхтона о відвідуваню церков і парохій, а князям дав власть судити в непорозумінях між народом а управителями громад. На кінци видав сам малий, а потім і великий катехизм, котрі мали неописаний вплив між народом.

Підчас того всього самїй державі грозила небезпека війни між католицькими і Лютерськими князями, длятого, що була чутка, мовби католицькі князі хотїли знищити всіх поклонників Лютра. Але Богу дякувати, нїм прийшло до борби, всі переконали ся, що се посуджуване було клеветою, хотяї в серцію всіх лишила ся постанова доконати сего при першій добрій нагодї.

Поважнїйшою була небезпека зі сторони Турків котрі р. 1529 дійшли до Відня і облягали його. Цїсар, котрий тоді боров ся против Франції скликав соїм в місті Спайра р 1529 і через свого брата і делегата, Фердинанда старав ся зєднати всіх князїв проти ненавистного ворога зі Сходу. Та від Лютеранських князїв нічого вже не міг дістати без великих уступок. Та соїм видав не за довго резолюцію що з нових наук наука самого Лютра — а не тих котрі вже від него відступили — є дозволена в державі аж до будучого церковного Собору і що князям вільно її дальше розширяти в тих краях, де вона вже є оголошена. Нїм сей Собор відбуде треба віддати єпископам забрані масткі і власть. Не вільно робити роздорів або зміняти що в католицьких парохїях; особливо не вільно заказувати Служби Божої де ще править ся.»

Сї уступки, хотяї подобали ся Меляхтонови, не були досить поважними після декотрих лютерських князїв і вони запротестували против декрету соїму. Від того часу Лютеряни називають ся «Протестантами», значить людьми, котрі протестували. Пізнїйше всі инші бунтівники і єретики, котрі придержують ся науках Лютра, або хотяї її головних засади називають ся протестантами, і так аж до сеї пори.

По заключеню мира з Францією, цїсар Кароль V. приїхав сам до Німеччини з постановою зробити релїгїйну згоду між католиками і про-

МЕЛАНХТОН.

тестантами, бо сойм в Спайра о котрім була бесіда був без успіху, дмитого що протестантські князі не хотіли поступати після його приписів. Новий сойм був скликаний в Авісбурґі, де, против католицького визнання віри, котре визнавав цісар, три ріжні роди протестантів предкладали три ріжні визнання віри: Лютеряни, Цвінгліяни, і незалежні. Сойм приняв тільки визнанє віри написане Мелянхтоном під впливом Лютра. Було в нїм 21 точок віри і 7 так званих неужитків католицької церкви, котрі після Лютерян треба було знищити, значить: Служба Божа тиха, причастіє під одним видом хлїба сповідь ушна з приказу церкви, ієст, монаші обіти, безженність сьвящеників, і ріжні точки адміїстрації.

Між Еком, стародавним противником Лютра і Мелянхтоном, приходило до згоди що до декотрих засад хотяї Лютер їх всіх не одобрив. Але що до иньших точок, всі змаганя до порозуміня були марними. Тодї цісар дня 31 жовтня 1530 р. проголосив свій засуд: приказав учити лише католицьку реліію всюди, скасував все на що передше позволів був його брат Фердинанд і проголосив скликанє загального собора за 6 або 12 місяцїв, як рішить сьвятїйший Отець.

Сейчас католицькі князі заклочили між собою союз, а против них протестанти Лютра зробили й свій в Смалкалді в марті р. 1531. на шість лїт. До їх союзу вступили Король Данії, Швеції, чотирнацять а потім більше вільних міст, а навіть католицькїй король Франції, ворг цісаря, обіцяв їм поміч!

Лютер тодї був хорий, навіть був якийсь час в небезпеці смерти, але обава нещасливого кінця не перестрашила його. Ледво трохи виждоровів, виїхав від своїх приятелїв, де перебував підчас слабости кажучи: «Най Бог вас наповнить благословенєм і ненавистію для Папи.»

Між князями отже згоди не було а тут Турки знова напали на Німеччину сего разу чотирма відділами.

Що робити?... Цісар, потребуючи помочи від всіх своїх підданих, отже і від протестантів, против турецького ворога, скликав знов сойм в Нуремберзі (1532) і там аби прихилити протестантів до себе виголосив, що аж до собору, справа реліійна лишить ся так, як була перед соймом Авісбурґським.

Але протестанти не держали ся сего. Неустанно і пильно працюючи, вони стягнули ще иньших князїв до свого союзу, і зробили між собою нову угоду в Вітемберзі, де Лютеряни, Цвінгліяни і незалежні визнали одно «вірую». В короткий час потім відбув ся знов собор Протестантів в Смалкалді і там Лютер видав в 27 точках друге визнанє віри, місто визнання віри з Авісбурґу. Воно було цілком противне першому визнаню і в тім Лютер називав Сьвятїйшого Отця брехуном, злодієм і розбїйником. Воно було також відповідію Лютра на писмо Сьвятїйшого Отця котрий

скликав загальний собор, який мав відбутися в Мантуї (Італії). Папа кликав до згоди, Лютер відповів криком.

Собор не відбувся задля різних причин, але католицькі князі в 1528 році в Нуремберзі ширіше зєдналися проти Протестантів, аби вимочити від них придержуванеся ухвал Авісбурзького сойму і стрималися від оружних нападів на інші католицькі краї. Та їх змаганя були марними а то тому, що Турки що раз то більше грозили Німеччині а цїсар потребував помочи проти них. В 1539 р. на французькім соймі Кароль V. дав протестантам ще більше уступок. Найпершим наслідком сего було, дальше безкарне розширюване сресей, так що в р. 1540. в цілій північній Німеччині тільки одна держава лишилася католицькою. Навіть незадовго (1542) протестантські князі, вигнали католицького володїтеля того краю, так що та ціла північна часть цїсарства пішла тоді в бруд і в бунт проти Риму.

Розділ другий.

1540—1546

Лютер позволяє князеви брати другу жінку і висвячує Епископа. — Дальші сойми і дальше ширенє сресей. — Тридентійський Собор.

I.

По тих веїх подїях, о котрих ми поперед говорили Мартин Лютер жив еще шість лїт.

Що дня близше а близше він доходив до гробу, а на жаль що дня також дальше а дальше віддаляв ся від католицької віри, в котрій був хрещений і вихований. Так діє ся з чоловіком: раз на злій дорозі, не знати коли він зможе з неї повернути. Стежка обману веде до бездонної пропасти і погібелі без ратунку.

Не досить було Лютрови, що мимо сьвятої і торжественної присяги вічної чистоти взяв шлюб з монахиною, котра також зломала свою присягу. Він допомагав еще й другим зломати не присягу чистоти, а торжественну присягу супружества, котрою муж жінці а жінка мужеві обіцують взаїмну любов і вірність. І так, в р. 1540. Лютер, духовний провідник протестантської церкви, папа бунтівників, законодатель переступників Христового закону, позволив, щоб його приятель, князь Пилип з Гессен взяв другу жінку і то, коли жила еще перша.

Що то був за князь? Послухаймо від него самого. Ожениний в 1524. р. з донькою князя з Саксонії, Пилип каже сам, що ані три неділі не був вірним жінці. За невірність Бог його покарав страшною слабостію і сильною склонністю до гріха. Незадовго невірний муж полюбив другу дівчину і постановив собі просити Лютра о позволене взяти її за жінку.

На сю просьбу Лютер і Меляхтон відповіли йому ось як: «хотяй не можливе є дати загального позволеня таких двояких шлюбів, однак вільно дати одному, або другому особисте позволене, як лише всі, котрі знають о тій справі, нікому про неї не говорять і щоби перша жінка дозволила насе аби муж взяв собі наложницю». О можливій неважності або трудности другого шлюбу обманці не говорили; одної лише річи після них, треба, а то вічного мовчання. І чомуж? Певно длятого, що німецьке право карало смертію такий злочин!

Зараз по тій відповіді безсовітні лютерські сповідники переконали бідну княгиню, що в позволеню котрого її муж Лютер і Меляхтон вимагали від неї, нема нічого против ного Божому закопови. Княгиня отже дала мужеви позволене нерадо, як кажуть протестанти, а через насильство, як казала вона сама синові на смертній постели. Незадовго потім в присутности Меляхтона і пньших головних протестанських проповідників довершено сього діла, а той котрий давав шлюб був одним з найбруднійших людей, яких можна стрінати на землі; він сам вже третій раз взяв шлюб за життя першої жінки.

Хотяй Лютер так упоминав всіх, щоби о тім шлюбі не говорили, незадовго злочин став знаний в цілій Німеччині, на превелику ганьбу тих усіх, котрі до нього приложили руки. Меляхтон майже умер зі встиду, каже оден німецький історик а Лютер який вже встиду не мав дав князеві і всім котрі знали ту подію, таку діявольську раду, щоби в тій справі неговорили правди. «Як з того шкода, говорить він, если чоловік сказав раз неправду, тому, щоби міг творити **ліпші діла на славу Господа Бога.**» Чи чув хто на сьвітї таку науку?: Зломити шлюбну присягу то ліпші річи! Гршити против шестої заповіді Божої на славу Господа Бога... Чиж справді не можна сказати, що той котрий голосив сю науку встиду, вже не мав?

Лютер прецінь показав ясо, що встиду в него вже нема єще в другій події того самого часу. Хотяй не мав жадної єпископської власти, відважив ся брати ся до посвячяния одного Єпископа а просе написав так: «Ми його посвятили без сьвятого мира але також без масла, смалцю, солонини, кадила смоли або угля!»

Дійсно душа того вибраного чоловіка котрого Бог так щедро украсив був ласками стала кльоакою, в якій в болоті нечистоти жне змія злої волі. Коли чоловік читає всео, що в послїдних літах Лютер писав і ро-

бив, погадає собі словами Сьвятого Письма: «Зісхутє найліпшого чоловіка є найгіршим!»

II.

Ані в Німеччині, ані на її границях не було спокою. З трох сторін Кароль V. мусїв бороти ся а і з четвертої сторони, в самій державі не було спокою. Протестанти що раз гірше виступали проти католицької церкви.

Скликано до Ворме Соїм але на дармо. Цісар старав ся змягчити серця бунтівників, та вони не хотїли прийняти науки католицької церкви, особливо, що до власти церковної і що до Служби Божої. — Так само без успїху відбув ся соїм в Ратісбоні. і то ізза упертости сретиків, котрих підбурих знова Франц I., король Франції, непримиримий ворог цісаря. Без успїху, кажу; ні, хосен був, але для протестантів, бо вони на нїм дістали право стати членами цісарської ради.

І так що раз то дальше ширив ся блуд, наче огонь. В 1541. році помер єпископ єпархії Амбургу. Князь Саксонії не прийняв, вибраного на його місце єпископа але вибрав сам другого, котрого Лютер висьвятив! Так одна єпархія більше відступила від віри. — В тім самім році цілий край Брунєвік перейшов до єреси через насильство протестантських князів. В р. 1543. перейшов в єресь Найбург. В єпархії Коли архієпископ сам пробував навернути своє стадо до обману, але Богу дякувати вівці вигнали вовка і не дали ся. Се той сам архієпископ, про котрого цісар Карло V. сказав: «Що той бідний єпископ хоче реформувати? Ледво розуміє по латинськи; в цілїм своїм житю правив три рази Службу Богу, на якій був я присутний два рази і він навіть не знав, як зачинати».

Мимо всього єресь йшла вперед. Богу дякувати у вересні р. 1544., цісар загодив ся з королем Франції в Креспі і скінчив війну з ним. Тоді Папа Павло III. скликав загальний собор на рік 1545., так як протестанти хотїли в німецькїм місті Тренті! Ріжними способами звивано протестантів на собор, але в соїмі, який скликав цісар в Ворме, коли їм доручив папське запрошенє, протестанти відказали ся їхати на собор. Чомуж вони так робили? Нарід незадовго се пізнав, бо Лютер і Меляхтон видали і розширили негідні письма, в яких обяняли чому не хотять їхати на собор. Лютер іменно написав книжку проти «царства Папи. яке чорт установив». Книжка мала на верху брудні неописані образки Сьвятїйшого Отця, які Лютер обяснив вершами. Меляхтон знов писав, що «від собору єпископів нічого доброго не буде, тому, бо вони були так дурними як осли, які їх возили!».

Послїдний раз тоді цісар просив проводирів Протестантів на конференцію в Ратісбоні в січні 1546. р., однак на дармо Соїм був склика-

ній на три місяці пізнійше, але вже 18-ого лютого, Лютер кінчив своє мізерне життя. Його духовні сини, наповнені його духом, не прийняли резолюцій цесаря на соїмі а кілька місяців пізнійше, Карло V. післав проти них своє католицьке військо і знищив вплив і силу протестантського союзу з Смалькалду.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ.

Смерть Лютера — Загальний огляд дальшого розширення його науки.

I.

Лютер скінчив своє нужденне життя 18. лютого 1546. р. в тім самім селі, де родив ся. маючи 63 літ. Приїхав там, щоби судити якусь справу, котру двох братів мало між собою. Ще 17-го весело бенкетував з своїми приятелями як звичайно жартував без міри і без ветиду, коли нараз перестав говорити, вставав і писав на стїні по латинськи слїдуючий верш:

«Підчас життя був я твоїм противником,
Умираючи буду твоєю смертю, о папо!»

Дальше сидів з приятелями, говорив о сьвятїм письмі і о ріжних справах, а 18-ого о 3-їй годинї рано помер, не нагло але несподївано, бо по кількох годинах слабости. Послїдні його слова проти Сьвятїйшого Отця і Собору Тридентїйського котрий був тоді скликаний були отї: «Молїть ся до нашого Господа Бога за Сьвяте його Евангелїє (протестантизм), щоби всьо добре виїшло, бо собор і нещасливий Папа люто гнївають ся на него!»

Деякі історики писали, що Лютер помер самоубїйством. Кажуть вони, що зараз по його смерти була чутка, що Лютер вмер нагло і нужденно; що його портрет, вимальований сейчас по сконї, виглядав як портрет задушеного чоловіка; що його слуга, коли потїм навернув ся до католицької віри, визнав, що Лютер 17-го упив ся (як звичайно се робив від довгих літ) і що приятелї, котрі прийшли витати ся з ним 18-ого рано, найшли його повішеного на ліжку. Вкінци кажуть, що Лютер часто в послїдних літах мав охоту зарізати себе. Отсе його власні слова: «Гадка самоубїйства приходить до мене кожного разу, коли маю ніж в руках».

Взагалї однак історики не вірять, щоби Лютер повісив ся, а кажуть, що помер скорою і страшною смертю.

Приятелї завезли трупа до Віртемберґ, де Лютер мешкав в давнім

монастири монахів Св'ятого Августина від коли взяв єдиб. Похорон відбув ся 22-го лютого і аж до нині моці бунтівника спочивають в церкві, на якій дверях прибив він свої перші точки проти відцуктів.

Лютер лишив коханку (вона померла 20. грудня 1552. р.) і трое дїтнї (одна дївчина померла була скорше, ніж він). Катерина Бора і її родина не лишили ся довго в Віртембері. Коли там вибухла зараза, вона втікла з дїтьми. На дорозі сполошили ся коні; негідна жєницина скочила з возу і впала в рїв наповнений дуже зимною водою. Се було причиною довгих мук а вкінци її смерти. Снї Лютра жив потім бідно удержуваннї милостицею короля Данії

Если би Катерина Бора не була виїхала з міста, вона була би побачила, що Лютер колись правду говорив: «По моїй смерти, ніхто тут не буде вас терпіти!» А чомуж так говорив? Длятого, що Лютер відїв в послїдних своїх літах, що мало-помало відетупили від него всі його приятелі, котрі давнїйше горнули ся до него. Він сам був причиною сего. Чому-ж не уважав на себе, коли говорив з сими приятелями? Чому так скоро загнивав ся на них? Чому при людях в розмовах, чому в своїх всіх псьмах їх так ображав? Если би він був мав міру в бесїді і пошану для своїх співробітників, если був би приймав часом їх гадку за добру і пожиточну, Лютер не був би жив в послїдних своїх літах, обтяжений такою погордою.

Один історик каже, що лєдвн його приятелі його терпіли! Він, котрий був героєм і проводирем нової церєви, був узнаний тепер лише її осередком і то якраз длятого, що давнїйше так багато для неї працював.

Сказали ми вже, якими були послїдні літа бунтівника, ті, в яких його глупота вирєсла до найвисшого верху, його язик найбруднїйше говорив а його перо найбезсоромнїйше писало. Тому її не дивно, що в тім послїднім часї свого життя не знав міри в нічїм, ані в їдї, ані в питю. Всї історики твердять, що найголовнїйшим палогом Лютра по його «навєрненю» до нового Евангелія, було пїянєство з його природним наслїдком: нечистотою.

Так кінчив своє жите сей монах, котрий мав ріжні дари і таланти і міг був їх уживати на більшу славу Господа Бога і розширене католицької віри. Чи був тенєм не скажу; але що був мудрим, то всі мусьят признати. Що найбільше в нїм звертає увагу історика, то ріжні контрасти, противорічності, які він показує в своїм характері. Палкий до бесїди, славний проповідник народний як другого нема, він гордить літературою і наукою а сьміє ся з розуму котрий називає «нареченою чорта». Грошїй не любить, а любить свої гадки, свої опинїї, так, що «анї Бог, анї чорт» не можуть його довести до сего, щобн свою гадку змінив. Любить своїх, особливо свою коханку, свої дїти, свого приятеля Мєляхтона, а однак душа його повна ненависти і без милосердія. Часом єсть побожним і

гарно вишовість свої релігійні почуття, пише проти розпущеності і хоче її знищити, а з другої сторони, нема жадного письменника, щоби так писав, як він, проти віри і обичаїв, і то так, як би вживав замість чорнила, жовчи або болота. Довіре покладає в собі самім, його гордість без границь. Всіми, котрі не говорять так як він, гордиться; а однак його гадки, його наука, коли розважена з помочію здорового розуму, єсть без жадної підпори, як хата без підвалин, без можливої оборони — словом єсть фалшивою, без звязи, повна безсоромних слів! — Влади церковної узнати не хоче, хоч сам кличе її на поміч проти своїх власних противників. Сам обьянює Св'яте Письмо як хоче, а другим сего права не дає. Хочє, щоби йому вірили, коли лиш говорить і себе називає післанником Божим і нотарем Господа, а від других, які голосять науку, вимагає чудєє.

Словом, Лютер єсть велитом, а недородним величеством, а без краси — енергією, а дикою силою, а до нищення, не до будованя. Як ми єше докажемо в другій книзі, він не був реформатором, а бунтівником. Непокоев, збуриє цілу Німеччину і коли кінчила ся його мерзенна робота, всіми гордиться, тому, що нема ладу нігде, нема єдности, нема закону, нема підданьства, нема пошани. І розлючений, що нема того, що сам знищив — додає один французький історик — він передсказує Німцям, «що єсли не хотять слухати його голосу, то прийде колись день, коли власти ся муть перед його гноем, який будуть уважати бальєомом!»

II.

Лютер помер — згинув його вплив, але не згинуло його діло: протестантизм.

Виділисьмо, що місяць перед смертію проводира в єчци 1546. р. цісар Карло V. старав ся послїдний раз склонити протестантів до покаяннє. Дав їм три місяці до надуманнє ся. (Підчас того Лютер помер), а коли скликаний був соїм в Ратісбон, зараз видно було, що згода неможливою та цісар дав всім до пізнаннє, що конче оружієм треба вимагати від протестантів послушеньства.

І дійсно прийшло до війни між союзниками з Смалькальда з одної сторони і цісарем з одним князем з другої сторони. Протестантський союз був побитий цілком і два протестантські князі заплатили свої бунт втратою гідности і прав (борба в Мульбері р. 1547). Але на жаль, замість викорнетати свою побїду, цісар того самого року скликав знов соїм, з котрого ніхто, ані католики, ані протестанти не були вдоволеними.

Підчас того всього, відбув ся в Триденті собор, без участі протестів. Коли зараза вибухла в місті, собор перенїє ся до другого міста в Італії, а потім знов до Триденту р. 1551. Протестанти тоді показали якусь

охоту брати в нїм участь і вже кількох з проводирів поїхало на собор, коли нараз той самий князь, який помагав цїсареві в борбі р. 1547. проти протестантських князїв, зробив союз з французьким королем проти него. Король французький напав на Нїмеччину, князь на Тироль, а цїсар не приготований до борби, втік, стратив всю відвагу і дав своєму братови Фердинандови власть згодити ся зі зрадником, який став оборонцем протестантів. Цїсар підписав згоду в Пасаві (р. 1552.), а пізнійше, р. 1555. на соїмі в Авсбурґі релігійний мир, якого найголовнійші точки були отї:

1) Дві релігії суть дозволені в державі: католицька і та, яка визнає визнанє віри з Авсбурґі, р. 1530.

2) З тих двох релігій вибрати може не кожда особа, але самі князі або вільне місто. Релігій князя буде релігією цїлого краю. Если хтось не хоче відступити від своєї віри, то вільно йому собі пошукати инший край!

3) У вільних містах, де в сїм часї суть вже дві релігії, всьо має остати без зміни.

4) Если єпископи попали в блуд, то вони задержуть церковні добра, які вкрали, але ті, які від сего року перейдуть до протестантизму втраять всьо право до церковних дібр.

Невдоволені з послїдної точки протестанти протестували, бо вони чули, як вона поважною. А що так дійсно було, показав також славний примір, коли то 30 лїт пізнійше (р. 1582.) архієпископ з Келн взяв єлюб і перейшов на лютеранїзм. Після згаданої точки соїму авсбурґського, канонїки його вигнали і так додержали в єпархії стародавну релігїю.

Короткий час по тих всїх подїях, цїсар Карло V. не в силі завести ладу в державі, розділив цїсарство: Нїмеччину дав своєму братови Фердинандови, а королївство Іспанїю своєму синові Филипови, а сам вступив до монастиря Ерอนимитів в Іспанїї, де помер побожно 22. вересня р. 1558, маючи 59 лїт.

III.

Запитають може деякі читателї, чи инші краї як нїмецьке цїсарство перейшли на Лютеранїзм? Дійсно перейшли деякі, але між ними не рахуємо декотрих держав, приміром: Англію, Францію і т. д., для того, що там відразу инші обманці оголосили иншу науку, яка мала подібні точки з наукою Лютра, але також і великі ріжницї. О тїм поговоримо в иншій книжцї.

Через то протестантизм у Франції і в Швайцарії буде називав ся не Лютеранїзмом а Кальвінізмом або Звїдліянїзмом, в Шкоції Пресбітеріанїзмом, в Англії, Англіканїзмом, доки Англіканїзм сам возьме від ріж-

них реформаторів різні імена: Методистів, Баптистів і т. д. В Німеччині панувала наука Лютра, хочай в ній часом деякі прічери змінили деякі точки меншої ваги.

До того Лютеранізму перейшла дуже скоро — еще за часів Лютра — епархія єпископа Альберта з Бранденбурга, проводира одного чина монахів-лицарів, який мав великі посілости, на Балтійськїм морі, іменно: воєводство Пруське. В тім часі його монахи-лицарі дуже зле жили. Папи Римські Лев X. (1519.р.) і Адріян VI. (1523. р.) давали йому раду зреформувати чин. Альберт писав до Лютра о раду і після ради злого монаха, вкрав ціле майно чина, себе зробив світським князем, оженив ся, своїм приміром зіпеував більшість своїх монахів-лицарів і ввів в нову державу нове Євангеліє.

Таким єсть початок пруського королівства, якого основами отже є сьвятокрадство і крадіж.

Перейшла і Данія через насильство королів Кристіяна II. (1513—1523) і Кристіяна III. (1534—1559). Так сильно ті проводирі виступили проти католицької церкви, що аж до р. 1849. був в тім краю закон «що кождий сьвященик, котрий перебував би в краю, єсть гідним смерті».

Тоді перейшла Норвегія зєдинена з Данією і то через гріх одного єпископа і через насильство короля Кристіяна III. Перейшла Ісландія, друга часть королівства Данії, а пізнійше, однак від р. 1551. цілий остров був лютеранським.

Перейшла Швеція, також через свого короля, Іустава Вазу, який увільнив край від Данії і ввів ересь в державу так хитро, що багато людий про се не знало.

Ріжні обманці старали ся ввести в блуд нарід Іспанії і Італії, але в першїм з тих країв строгість цїсаря спинила їх змаганя а в другім лише кілька сьвящеників і членів шляхти відступили від віри а нарід тримав ся кріпко віри до намісника Ієсуса Христа. Навіть деякі Лютерани з Німеччини старали ся ввести нове Євангелії на схід і стягнути до Лютеранізму патріярха грецької церкви Єремїю II. Змаганя не принесли успіху. 50 літ пізнійше патріярх Кирило Лукарис хотїв зєднати ся з Лютеранами, але його духовенство спинило все і з приказу султана задушено Кирила.

Ересь найшла ліпшу почву в Голяндії. З Голяндії прийшли перші Лютерани до Америки, де тепер живуть з иншими протестантами різних назв, які приїхали з Англії.

В самій Німеччині, по смерті Лютра, довго не було єдноти. Най читателі пригадають собі сварки Лютеранів зі Звінгліянами і кальвіністами. Хвильку була згода, а потім знов незгода, а все особливо що до присутности Ієсуса Христа в Найсв. Євхаристії (р. 1549). Потім однак Звінгліяни і кальвіні згодили ся з Мелянхтоном,

який тоді відетушив від науки Лютра і дав почин новій секті: Реформованих. Але р. 1577 найбільша часть веїх протестанських церков приняла науку Лютра. Від 1580 аж до 1689 р. релігійні справи в Німеччині були причиною і так званої 30-літної війни та багато змагань зеднати знов веї протестанські церкви. Змагання були даремними. Від 1689 р. зачала ся реформа в Лютеранізмі, звана «реформою Пієтистів» (значить побожних). Їх проводирі Пилип Спінер і Август Франке не могли стерпіти сего, що наука Лютра була так зимною, так бездушною! Насильство їх приклонників було причиною, що не задовго пієтисти остали цілком без впливу в Німеччині.

Яквійсь час була надія, що Лютерани з Гановер були би навернули ся до правдивої церкви, але надія не здійснила ся.

Від 1817 р. веї церкви які задержали чисту науку Лютра оснували «Євангелський союз» Пруські королі Вільгельм III. і Вільгельм IV. старали ся але без успіху зеднати до того союзу веїх Реформованих. Крім Євангелського союзу або чистих Лютеранів і Реформованих, є ще тепер так Крім Євангелського союзу або чистих, Лютеранів і Реформованих, є ще тепер так звані «Старі Лютерани», які не приняли церковних книжок, що їх Вільгельм IV. приказав уживати чистим Лютеранам в богослуженнях. Є і Лютерани «Синоду Імануїла», відлучені від старих Лютеранів і много инших незалежних церков меншої ваги.

Врешті в тих веїх родах Лютеранізму є вже безчисленне чпело людий, які жадної віри не мають і називають ся Раціоналістами. Против тих німецьких сойм виголосив кілька літ тому назад строгій закон, особливо против тих прічерів, які в церквах говорять против Ієуса Христа або сьвятого Євангелія.

Чи є ще багато Лютеранів тепер?

Є ще їх тепер в сьвіті поверх 50,000.000

Німеччина. (1905)	Союз євангелський і реформовані	37,972.792
Росія (1905)		3,752.653
Данія (1901)		2,400.000
Норвегія (1900)		2,197.318
Угорщина (1906)		1,288.942
Австрія		494.000
Голяндія		110.000
Америка (1909)		2,173.047.

50,000.000 против 225,000.000 католиків.

Последне слово!

Чомуж так скоро всюди Лютеранізм найшов отворену дорогу? Для того, що він єсть легкою наукою, яка каже кождому: Роби, як хочеш.

Для того також, що коли Лютер прийшов, багато людей вже не належало до католицької церкви серцем але через неописану розпусту двох віків і через труднощі, які пережила Христова Церква тим відлученим братам Лютер приніс «благу вістку»: голосив священникам, що їм вільно женити ся, і злі священники брали слюб; голосив членам шляхти, що їм вільно красти церковне майно, і шляхта крала і величала науку яка їх так нараз збогатила; Лютер голосив всім, що можна безкарно грішити і сейчас безчисленні ряди зрадників і негідних слуг відступило від Христової науки.

Додати треба, що через грозьби Турків цивільна власть не мала сили знищити в зародку новий блуд і також, що через неустанні війни між Францією а Німеччиною сьв. Столиця не могла виробити пляну доконче потрібної реформи.

Фридрих II. протестанський король Прус каже виразно, що було причиною розширення Протестантизму: «В Німеччині любов майна, в Англії любов жінок, у Франції любов новости!»

А він. бідний творець тих всіх неописаних бід, чекає там, де надії вже нема; доки прийде його судити сей Христос, якого він зрадив. Чекає, новий Юда, який продав свого Спасителя за 30 літ розпустної волі. На страшній суд прийде, він разом з першим Юдою, який Ісуса продав за 30 сребняків, показати цілому сьвітові «як страшно єсть впасти в руки Бога живого».

ДРУГА КНИГА.

**Яким був дійсно Мартин Лютер і яким, неправом, зробили його
Протестанти.**

Спитай якого небудь чоловіка, чому він тепер утримує католицьку віру і чому єї давнійше тримав ся, він все дасть тобі ту саму відповідь, що католицька віра є Божою.

Божя прикмета, яку чоловік узнає в точках, поданих йому католицькою Церквою до віреня, се послідна і одинока причина, чому хтось жие після тих точок і радше пролиє свою кров, як відрече ся навіть найменшої з них.

Коли знов дальше запитаний, як він пізнає, що ті точки є Божими, що они мають Божу прикмету, то відповідь все не єсть та сама і одна. Одним голосом всі католики визнають, що Божя прикмета католицької віри єсть загальною причиною вірогідности релігійних правд, але не всі дають одну і ту саму відповідь, коли їх питаєть, чому вони вірять, що дійсно католицька віра має сю прикмету. До того віреня, є особисті причини і вони бувають різні, після розуму, стану або роду чоловіка, який роздумує о своїй вірі. Так, багато людей, взагалі всі вірять, що Ісус Христос Божою особою і що наука католицької церкви є Божою правдою; длятого, що Ісус Христос робив чуда і предсказував будучність. І дійсно чуда і пророцтва суть непомильними знаками, що той який робить чуда і відкривас незнані будучі річи, є послем Божим і голосить Божу науку.

Інші кажуть, що католицька віра є Божого походження длятого, що церков, яка подає сю віру до віреня, стоїть сильно і незмінно від того часу, коли Ісус Її установив, без жадної суперечности в тих річах або засадах, яких вона учить людей, без жадної втрати відваги мимо найстрашнійших переслідувань в протягу 19. віків.

Інші вірять в Ісуса Христа і в Його науку, кажучи, що Він є Богом і вона є Божою, длятого, що ціла ся наука точно відповідає найскритшим бажаням людської природи.

Другі знов видять доказ Божої прикмети католицької віри в тім, що вона веде до сьвятости, до миру, до ладу і спокою, бо мира, ладу і спокою нема там, де нема сеї віри.

І так у людей є різні причини до вірення, що наука католицької церкви єсть Божою.

*

*

*

В сій другій книжці нашої праці якої загальною цілею є відвернути людей від Протестантизму, хочемо доказати найправдивішими документами, а особливо самими словами Патріярха Протестантів, що релігія, яку він установив, не має ані одного з тих знаків, які доказують людям, що в науках віри є Божа прикмета.

Ся прикмета найде ся там, де нема противорічень, а якраз друга книга покаже, що Лютер через ціле своє жите зміняв свою науку, був брехуном, хвалив брехню і радив нею послугувати ся.

Католик вірить, що його віра Божою, тому, бо вона сьвятою, веде до сьвятости і походить від Сьвятого над сьвятих; а ся друга книга наведе тьму доказів, що Лютер не був сьвятим, а розпусником, що спровадив багато людей до нечистого гріха, що жив і умер піяком, що не мав жадної братньої любови, жадної ввічливости і кожного без причини, найстрашнішим способом проклинав.

Католик вірить, що його церков Божою, тому, що Она тільки за Божим діланєм, за Божою помочню могла ввести в розбурений сьвіт мир і тишину, поступ і рівність прав для всіх. Ся друга книжка докаже, що основанє протестантської церкви було причиною безладя і неспокою в Німеччині і в цілій Европі, що Лютер фалшиво називас ся «Реформатором» а його діло «Реформою» але що він був бунтівником і то може найгіршим зі всіх, які лише в протягу всіх віків зворохобили сьвіт.

Так отже ся книжка буде мати подвійну користь. Буде вона відповідію для тих, що очернюють католицьку віру, доказом фалшивости їх клевет і доказом Божої прикмети, якою Ісус Христос Ї окрасив. Буде вона і найліпшим средством до сего, аби обяснити в повнім сьвітлі мерзенний характер того другого Юди, котрий продав свого Ісуса за 30 літ слави і волі тілесних пристрастий, упертости і самолюбства.

Дай Боже, щоби той, який перечитав першу книжку, і тепер бридять ся Лютром, з сеї книжки більше ще пізнав, як глибоко впав Патріярх Лютеран, баптистів, Методистів, членів армій Снаєєня і всіх інших протестантів і в яку пропасть погибели він тягне тих, що нерозумно йдуть за ним.

Дай Боже, щоби і ті, які думали, що Лютер був сьвятим, «Еванге-

листом правди» і поліпшив цілий світ, научили ся з тої книжки від самого патріярха з його листів і інших письм, що він пасамперед себе спровадив на манівці, а опісля безчисленні товпи народу.

ЧАСТЬ ПЕРША.

Лютер не був Апостолом правди.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Лютер не був Божим послom.

Кожний знає, що Апостоли, нім пішли між жидів, а пізнійше між поган проповідувати Христову науку, не один раз чули з уст Ісуса Христа, що Він їх посилає. Як же Божий Спаситель їх послав? Чи без приказів, без рад, без власти, чи противно обяснив їм точно, що мали і що могли робити? Так, Ісус їх послав, обясняючи їм їх обовязки і прикмети, і так вже перше, коли ще за свого публичного життя Він послав їх по двох, дав їм різні прикази а разом власть уздоровляти слабих і виганяти злих духів. (Мат. 10-1, Мк. 6-7, Лк. 9-1).

Пізнійше, коли Божий Спаситель мав вже вознести ся на небо, Апостоли послідний раз чули від Него: «Я, котрий маю всю власть на небі і на землі, кажу вам: йдїть отже і научайте всі народи і крестїть їх в Імя Отца і Сина і Сьвятого Духа; учїть їх заховувати все, що я вам приказав: а то Я есмь з вами ві всі дні аж до кінця сьвіта», - (Мат. 28-20).

Ся Христова місія, се Боже післаництво дало Апостолам всю відвагу, яка знаменує їх труди над народом і воно також є причиною вьсього успїху їх трудної праці.

Се посольство дало їм право приходити до людий і голосити їм в Імя Боже, Божий закон і Божу віру. А припустім що тепер, за наших часів, хтось хотїв би нам голосити Боже слово, він мусить мати від Бога доказ і певність післання, так само як сьвітський чоловік, який хотїв би в імени свого краю і свого короля йти до другого народа і другого Володїтеля розбирати справи загального добра.

Треба сказати, що в релїгійних справах загальною правдою є отєї слова Духа сьвятого в посланю сьвятого Павла до Жидів: «Нїхто сам по собі не приймає чести, але хто покликаний від Бога.»

I.

Що протестанти узяють Лютра за Божого посла, о тім нема жадного сумніву. Взагалі їх письменники кажуть, що протестантизм повстав через слідувачі обставини: «З вини католицької Римської Громади, ціла католицька церков була за часів Мартина Лютра цілком зіпсута. Вже майже не було ратунку, для неї, коли **Бог умилосердив ся над своєю церквою і збудив двох великих реформаторів, Лютра і Кальвіна**, які були пророками тих нових часів, апостолами духовної і правдивої релігії, відновителями християнського життя, просвітителами увільненого розуму, словом, які по темноті привесли світови світло!»

Се не дивниця, що так говорять духовні внуки блудного Патріярха, коли він сам від місяця Серпня 1518 р. визнає, **що він єсть послом Божим**. В листі з 21го серпня 1518 р. Лютер, учувши, що папський посол, Кастан, приїхав до Німеччини, щоби переглянути його науку на соїмі Спайрскім, пише що Спалятину: «Тепер лишає ся мені хіба тільки говорити: «Я знаю, що я всі точки, котрих я учу і на котрі противники так нападають **дістав від Бога** і наче Божі подаю».

Він певно забув, що так писав до Спалятину, бо того самого дня він писав в другім письмі свій власний заєуд «Нема ніякого чорта, еретика, або проводира заблудших, який би казав: Я чорт, або еретик учу **своєї** науки; але противно всі кажуть: се не моя наука, се Боже слово!»

Припустім, що того дня Лютер був гадкою розсіяний і через помилку порівняв себе з еретиками. Се однак дійсна, не видумана правда, що Лютер окликував себе Божим послом. Ось що писав 10го Липня 1518 р. до одного приятеля:

«Я чоловік подібний до пророка Еремії..... що дня я прогніваю фарисеїв науками, які вони називають новими. Але о скільки здаю собі справу, я учу лише найточнішого богословя..... Я надію ся, що всі мої труди і терпіня будуть корисні для Ісуса, котрий **може** і сказав мені (як св'ятому Павлови): «Я покажу єму кільки він має терпіти для мого імени. І если він мені сего не сказав, то чому Він поставив мене так могучим в проповіданю сеї науки? Чому Він мене не учив чого иншого проповідати?.....»

Яені слова: Ісус Христос його научив, Ісус Христос його післав, Ісус Христос хоче, щоби він голосив нову науку.

Хочете иньших доказів, иньших слів? Ми вже сказали, що Лютер на соїмі в Вормс, визнав перед своїми судіями, що він має обявляну науку.

Р. 1522 відповідаючи на книжку, котру Генрик VIII. англійський король написав був проти него, Лютер говорив: «Я певний, що мої науки приїшли з неба. длятого, що я їх побідно учив проти того, котрий

мас в своїм маленькім пальці більшу силу і хитрість, як веї Папи, королі і доктори разом.»

Того самого року, гордий монах писав до одного князя: «Що до моєї науки, добрий Пане, ось моя відповідь: Ваше Величество знає, або як не знає, то най буде ему відомо, сим листом, що я дістав своє Євангеліє не від людей, а тільки з неба через нашого Господа Ісуса Христа, так, щоби я міг і дійсно се опісля зроблю, себе хвалити, що я сем Євангелієм і слугою Христа»

Дійсно від того часу Лютер називав себе «Еклезіяєстом з Віттембергу» і видав свою фотографію, де стоїть з головою окруженою авреолею. І р. 1527 так само говорив: «Бог своєю ласкою об'явив мені сю науку».

II.

Хотяй Лютер так ясно каже, що його наука є Божою, то однак не треба довго шукати, щоби знайти у самого Лютера тьму доказів, що його наука не прийшла йому від Бога.

Він виражає ся ясними словами. Бо, так писав против своїх перших противників Минзера і Карльштада: «Ніколи я не проповідав ані не хотів проповідати, коли не був **запрошений-від людей**; бо я не можу **чванити ся, що я є післаний з неба Богом**, як ті люди, які самі біжуть, де ніхто їх ані не посилає ані не кличе»

Ну, але если його наука не є від Бога, то звідки він її має? Він сам знов нам се скаже. Виділисьмо, що Лютер в початку свого бунту не хотів ще публично ніхто робити ані писати против Служби Божої, але що однак незабавом видав книжку против Найсвятійшої Жертви Ісуса Христа. І звідки взяла ся у него тота наука, яку так завзято глосив против Неї. Чи від Бога? Він сам, а не католики, не розгнівані приятелі, не озлоблені противники, Лютер сам нам каже, що **від діавола** навчив ся всіх доказів против Служби Божої. Се писав р. 1533; і трохи пізнійше, пишучи письмо против Служби Божої, до приятеля Гавмана; Лютер каже: «Если хтось вас питає о пояснене про письмо о Службі Божій, вистарчить відповісти що в нїм Лютер сповідає ся, що не давно боров ся з чортом, просить папистів о розрїшене, значить просить їх о відповідь **на науку діавола против Служби Божої, яку то науку Лютер прийняв як свою!!**»

Прецінь не один раз Лютер визнав, що діавол був його учителем, якому він завдячує своє богослове! «Я не учив ся відразу своєї науки, але я мало-помалу все глибоше заглиблював ся в нїй; **мої покуси** вели мене до ліпшого знання, бо без вправи і без покус ніколи не можливо зрозуміти сьвятого Письма. Фанатикам бракує правдивого суперечника, діавола, який би їм дав зрозуміти... Так і сьвятий Павло мав такого чорта, який

його бив кулаком і так його приєднував точно учити ся святаго Письма. Так і я маю против себе і Папу і Універзитети і всіх Мудриців і через них маю на собі чорта, повішеного на шиї... Так довго, як ми не маємо котрогось з тих діяволів так довго ми тільки богослови в воздуху!»

Інший доказ на се, що сам Лютер не вірив, що його наука прийшла від Бога, в тім, що до її розширення і оборони, він кликав собі до помочи цивільну власть. Єслиб він був переконаний, що Бог його післав до народів голосити свій закон, то чи він, Монах, священик, доктор, «пророк і Євангелист» не був би знав, що против Бога, против Божих послів і против Божої науки, нема жадної сили, яка би могла їх побідно стримати? Він був би памятав на перші віки Християнства, в котрих, мимо всіх перепон, Христова наука йшла вперед, нищила блуд і з борби вийшла часом обагрена кровію своїх дітей, але все окрашена авреолею славної побіди.

Но Лютер засліплений своїми пристрастями був все живим доказом правди сих слів святаго Павла: «Чоловік тілесний не приймає того, що походить від Духа Божого» (1 кор. 2-14). І коли прийшла трудність, коли зросли перепони на дорозі нового Євангелія, коли против него збунтували ся і приятелі і ученики і католицькі князі, то Лютер шукав помочи не у Бога, який після него його післав, але у князів, що вже тримали його науку. Доки йому цивільної власти не було потрібно, доти Лютер учив, що вона ніяким способом не має права мішати ся до церковних справ; але як вже видів, що для його церкви настала буря, що слабій будинок трясє ся від вітру, і що деякі з найпотрібніших основних каменів відпали, то Лютер кликав о ратунок. Так 31го жовтня писав до князя Йоана з Саксонії: «Всюди парафії дуже мізерні, ніхто не дає, ніхто не платить. Нема грошей на Служби Божі———. Нарід не шанує ані прічера, ані пастора, так, що єсли Ваше Величество не видасть острого закону, щоби апостольські робітники дістали вигідне утриманє, то не за довго вже не буде більше ані одного мешканя для священика, жадної школи, жадного учителя та всюди забувають на слово Боже і і його слуг. До князя належить, як послушного орудія Господа зробити порядок в релігійних справах».

Католицька Церков все учила: Цивільна власть від Бога до дочасних, церковна власть від Бога до релігійних справ і до всіх справ, які стоять у відношеню до релігійних.

Лютер перше учив як церков а опісля зміняє церковну науку. Нам здає ся, що нема Бога, значить, нема вічної правди там, де таке очевидне противеньство.

Ще є один доказ, що ані Лютер ані його наука не є від Бога.

Все як Бог послав когось, чи то Мойсея проводира Жидів, чи ко-

го з многих пророків, чи когось з 72 учеників, чи одного з 12 Апостолів, то давав їм власть робити чуда і передсказувати будучність. Лютер знав то певно. Ну, прецінь якже він міг не знати того? Коли зачав мильно проповідувати, мудрі люди зараз йому се нагадали, як приміром богослов Кохль на соїмі в Вормс. Лютер скінчив був власне говорити, що він має обявлену науку, коли нараз, як грім з неба, прийшла відповідь: «Хто може тобі вірити, що маєш обявлене. Яким чудом се докажеш? Чи перший ліпший не міг би так сказати, як ти?»

Дійсно Лютер знав се все, навіть був переконаний одного часу, що треба чудами доказати своє посольство. А що чудес не робив, тому є доказом що він не був послем від Бога. Але о тім поговоримо в осібнім розділі.

Закінчити можемо сей розділ сими словами: Лютер сам дає нам досить доказів в своїм житю, що він не був Божим послем; він визнає що учив ся свого богословя від вічного ворога Бога, від діавола; найотже справедлива історія назве його діявольським агентом, послем чорта.

Може хтось скаже, що сей засуд за острій? Відповідаємо: Лютер не дістав своєї науки від Бога бо так визнає, також не від людей, бо ніякий сьвятійший Отець, ніякий Епископ його не післав до народу Німеччини голосити нову науку. І Лютер се також знав, бо кілька разів противники йому се нагадували, тільки разів він відповідав словами, які є плюгавим обявом його погорди для посольства від настоятелів: «Най всі, які дістали місію проповідати через папські машкаради (висьвячування на сьвященника) проклинають щирим серцем «Масть» (Миро) котрою їх посмарували і висвячене через яке стали проповідниками»!!...

Не від Бога, не від людей дістав Лютер свою науку, але як сам каже, від діавола і дальше (в третій части сеї книжки) докажемо яснійше, з наслідків тої науки, що вона дійсно є діявольським ділом а її провідник бідним слугою невольного обманця.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

Лютер не був ані пророком, ані чудотворцем.

Ціла католицька Церков визнає, що наука Ісуса Христа є гідна віри длятого, що Ісус Христос, Єї Творець, робив на її доказ многі чуда а іменно уздоровляв слабих, воскрешав померших і предсказував будучність. З тих чудес найславнійшим є передсказане власного воскресеня і дійсне встанє з мертвих точно в предсказанім часі.

Виділились вже, що протестантські історики називають Лютра «про-роком відновлених часів, пророком Німеччини». Так само в деяких письмах, виданих за часу смерти Лютра, його приятелі окликають його «чудотворцем».

В сім розділі хочемо доказати, що він жадного права не має до ні-якого з тих двох красних імен.

I.

Слово «пророк» може мати різні значіння. Часом сим словом хочемо зазначити якогось чоловіка, який в імені Господа Бога приходить голо-сити людям якусь нову науку. Слово «пророк» є тоді подібне змістом до слова «посол Божий». Ми вже виділи, що в тім значіню Лютер не є про-роком. Бог його не післав до людей, а причина того в тім, що Лютер проповідував нову блудну науку і що мав надмірну гордість, яка є донь-кою діавола, княгинею пекла.

Але се слово «Пророк» має ще иньше, висше значінє, а тоді пророком є не кождий Божий післанець, але лише той, який ніяким способом не знаючи будучности, а просьвічений самим Божим сьвітлом, предсказує точно, що має діяти ся. Пророцтво, каже богослове, є певне і точне пред-сказанє якоїсь події, якої той, що говорить, не міг предвидіти ніякою природною причиною.

Не знати, чи Лютер сам дійсно хотів, щоби люди його окликали пророком, так як хотів, щоби його окликали Евангелистом. Але се річ певна, що «предсказав» кілька разів кінець сьвіта. І от від того часу перейшло 400 літ, а сьвіт ще істнує. Однак найславніше його пророцтво записанє в книжці, яку написав проти англійського короля, Генрика VIII. «Мої догмати, моя наука не проминуть ся а позістануть; але Папа впаде, мимо всіх властей пекла і всіх сил воздуха, моря і землі — Бог сам побачить, хто скорше нашоїсь ся, чи Папа, чи Лютер.»

Так Лютер писав р. 1522. Історія сьвідчить нам яку правду він говорив, чи дійсно пророкував.

Чи його наука стоїть? Ліпше було би питати чи стояла ще, коли вже помер той славний бунтівник. Бог знає, тільки вже ріжниць було між наукою, яку він голосив а тою яку голосили його приятелі. Чи Карльштадт, чи Мелянхтон, чи всі оден за другим його не опустили? Чи Кальвін, Цвінглі, Сколямпад і многі иньші не позмінляли головних його засад? Ба навіть ліпше було би спитати, чи Лютер сам не зміняв ся? Чи ж Лютер мав все одну науку? Побачимо в другім розділі, що ні, і для-того його наука не стоїть. Вона впала і впаде!

«Папа впаде» писав Лютер! Дійсно може нема жадного часу в ці-лій історії католицької Церкви, в якім папська власть є так могутючою,

в такій пошані у всіх людей доброї волі, як тепер — по Лютрі! Ось вже майже 400 літ, як «пророк» помер; дійсно так само померли євгійші Отці як і він; але Папство не померло, Папство не ослабло, папство не впало і не впаде, длятого, що Ісус Христос сказав першому Папі, а не Лютрови: «Отсе Я буду з вами аж до кінця віків.»

«Бог побачить, хто перший надоїсть ся, чи Папа, чи Лютер» — писав дальше «просьвіщений бунтівник».

Чи ж він сам не побачив, що євгійший Отець не був змучений вдати проти него і його визнаців церковні клятви? І доки буде Євгійший Отець, то єсть доки євіт буде євітом, доти буде, що найменше один чоловік який вповість Лютеранам отсі слова Ісуса Христа до своїх намісників, а особливо до євгійшого Отця: «Хто ває не слухає мене не слухає; хто мене не слухає не слухає того, котрий мене післав, а хто не слухає моєї Отця не гідним царства його»

Але так само, доки сей один головний намісник Ісуса Христа, Доброго Пастиря, буде сидіти на Петровім Престолі, доти він буде в силі тримати отворені свої рамена, щоби блудні снни, які від рідної щедрої Матери католицької церкви втікли до скупой мачохи-протистантизму, могли знов пригорнути ся до матерного Серця і там учути слова прощення і наїти все євіже, а ніколи не вичерпане жерело ласк і духовного життя.

Ясно, що в єім пророцтві про Палу Римського Лютер щастя не мав.

Щасливішим був, коли передсказав своїй коханці, що по його смерті ніхто її не стерпить в Вітенберзі, і також, коли цілому євітови дав знати, що з Риму вже ніколи згоди не счоче. Але через се Лютер заслужив хиба тільки на смутне імя «пророка нещастя» — Бс бідний пророк, що предсказує лише свій власний нещасливий кінець, який залежить від його власної волі, бідний пророк, який без покаяння падає в руки Бога живого!

II.

Оплаканим є отже блуд людей, які думають, що Лютер був пророком; а гідне єміху множество тих, які в своїм сліпім подивленю виславляють того блудного доктора чудотворцем.

Вже в р. 1522 Лютер писав: «Єсли хтоє хоче ввести якусь новину або учити щось иншого як то, що другі учили доси, то він муєнть мати післаництво від Бога і **доказати свою місію правдивим чудами**; єсли годі, най йде спати!»

Отжеж Лютер визнає, що апостолови треба чудотворної власти, так, що без неї нема правдивої місії. Ну, але Лютер сам себе називав апостолом; він отже мав мати сю чудотворну власть. І дійсно він сказав, що її має, а однак не хвалив ся, що міг чуда робити. Ось як він, того

самого року коли писав висше згадані слова, обявнив людам в проповіді на Вознесенє Христове, чому аж до сего часу жадного чуда ще не зробив: «Днесь—говорив Лютер—коли Евангеліє (значить протистантизм) є всюди розширене і знане в цілім сьвіті, вже нема такої потреби творити чуда, якто було за часів Апостолів. Але єслиби потреба сего вимагала, єслиби справа сьвятого Евангелія була в небезпеці, то ми повинні би зачати радше чуда робити, як себе дати зганыбити, радше ніж дозволити, щоби наші вороги подоптали Евангеліє. Однак я думаю, що не буде такої потреби і що у нас не прийде до твореня чудей. Так само не треба, щоби я мав дар язиків, щоби я говорив, приміром, девятьма ріжними мовами, тому, бо все веї можете мене слухати і розуміти. Най ніхто не відважить ся робити чуда без конечної потреби!»

Що то значить? Я міг би чуда робити, каже Лютер, але не хочу. Так говорить дитина, що дійсно не уміє якоїсь штуки, але через вроджену гордість не хоче визнати своєї немічності.

Лютрови чуд не треба, то чомуж він вимагає від своїх противників, щоби вони надзвичайними ділами доказали свою науку і своє посольство? «Бо-каже до них сьміло Лютер: »як Бог хоче змінити лад, який раз установив, то дає **післаницеві** власть чуд!»

А Лютрови не треба було тоді чуд, для того, що около того самого часу він визнав сам, що він не єсть Божим послонем——

Чиж Лютер не мав о власті чудес сталої гадки? Мав. Два роки по тім, коли казав що кождий Божий Апостол потребує власті творити чуда мусить її уживати, Лютер вигадав, що йому самому тої власті не треба, коли відтак католики скажуть йому, робити ті чуда, уживати тої власті, то Лютер відповість так, як Христос Жидам. Він скаже навіть, що просив і просить Бога, щоби Всемогучий не робив жадного знаку ані через него, ані для него, щоби він не став гордим! Вгінци в р. 1538 кінчить сю комедію чудес, сими пустими словами: «Ані я, ані мої ученики, ніхто з нас не потребуємо чудес, бо ми розуміємо веї пророцтва сьвятого Письма, що до Антихриста, і можемо передсказати непомильно кінець Папства і його царства!»

Лютер не хотів чудес, але дивно, що сейчас, як стало ся або було чути щось надзвичайного коло него, він шукав, чи в тих цікавих подіях нема користи для його науки. Він каже, що просив Бога, щоби Бог чудес не робив, а кілька разів чванив ся, що дійсно Господь, Пан природи, неба і землі, робив чуда для него.

Просимо тепер читача, щоби нам дав віру, бо се, що ми згадали є так крайно глупе, що єсли би не стояло в самих Письмах «Божого Доктора» то ми самі не вірили би, що здоровий розум мігби таке видумати.

В р. 1523 Лютер видав в многих примірниках брошурку з обявненєм

якоїсь байки розповіданої поміж людьми. Що то за байка? — В Римі, казали люди, було виїшло з ріки Тибра якесь страшне звіря, яке мало голову осла, груди і живіт жінки, ноги бика, замість правої руки одну ногу, як нога слоня, на ногах луски риби, а ззаду другу голову, як голова дракона (**смока**).— А Лютер обяснив, що голова осла, се Папа; нога слоня, се панованє перкви: груди і черево жінки, се образ кардиналів, Єпископів, Монахів і иньших ситих свиний; луски то католицькі князі, які тримають ся папства, як луска скіри риби! Друга голова з заду ознакою кінця Папства!!! Бог - додав Лютер-так чудесно пустив в самім вічнім місті сеї живий доказ мерзенности католицької перкви і сьвятости Лютеранізму!

Так само Лютер вимріяв похвалу своєї науки і засуд на монаше житє в тім, що в селі Вальтердорфі одна корова мала теля, а то ще не було теля, тільки почвара. Сам вид того теляти, казав Лютер, дає нам непомилньий доказ, що Бог є ворогом монашого житя! але певно що на місци таких річий не зрозуміють!»

Чому ж католики мали би розуміти так як він? Тим самим способом, що Лютер сказав, що се теля єсть образом католицьких монахів, значить несовершених людий один з його противників. Емсер, відповів йому, що дійсно оно є образом монахів, але таких, які так як Лютер, що скинули монашу одіж і так стали ся наче цілковитими виродами християньского житя.

Лютер хвалив ся також, що в р. 1524 і в р. 1528 Бог зробив два чуда для него, коли Він позволив, щоби законницї повтікали з свого монастиря.» Ми, які розуміємо Евангеліє і знаємо правду, не можемо лишити в забутю **тих чудес**, які діють ся на се, щоби ствердити, укріпити і розширити Евангеліє. Так писав в р. 1524. р. 1528. коли знов втікли три законницї Лютер писав: «що если би Ісус Христос не був звязав язика діявола **чудесним способом**, то втеча не була би стала можливою. Дійсно і **наше Евангеліє має також чуда** і є їх тьма, але безбожники не хотять їх узнати. Що до нас, ми тут не хочемо розповідати веїх чудесних подій нашого Евангелія, які може колись будуть змістом досить довгої історії нашої перкви!»

Бідна історія, коли нема иньших чуд! Приміром, що до тої втечи сестер, вірні законницї, які відповіли Лютрови в р. 1529, 18-го лютого, писали, що їх мешканє не має конче таких сильних плотів і многих замків, як сам Лютер писав. Они не мешкали в твердині. Сестри додали, що одна з утікших сестер, з роду княгиня, вже від 12 літ не молила ся з другими сестрами ані в день ані в ночі. Вона отже мала досить нагод втікати з монастиря, дїятого, що ніколи жадної сестри около неї не було і так вона могла вибрати собі до втечі і найліпший спосіб і найліпший час.

Ще раз кажу, що бідна історія, наколи иньших чудес нема!

Лютер також, коли боров ся против перших своїх противників і боронив перед ними правдивої присутности Ісуса Христа в Найсвятійшій Евхаристії, визнав, що кілька разів ангели йому появили-сь, так, що не міг правити Служби Божої. Ті небесні духи заповнили його, що Бог є присутним в Найсвятійшій Евхаристії.

Ще одно слов о Лютрі чудотворцю.

Чи Лютер сам чуд не робив?

Він сам так не величав ся, але протестанти казали, що зробив од-но чудо 7-ого серпня 1521 р., коли на дорозі до Соїму в Вормсі повернув до Ерфурту і мав проповідь в церкві авґустинів. Тоді стало ся осьтакє: Церков була повна людий; Лютер говорив против пожиточности добрих діл, проклятя церкви, против духовенства і т. д. Нараз дав ся чути в церкві страшний гамір.» «Дорогі діти сказав Лютер — то чорт, який за дармо нас неспокоїть. Будьте спокійні, нема жадної небезпеки.» І зараз знов настала тишина!!

Так описують деякі історики перше чудо «Мудрого Доктора» і додають сьвятокрадско слова сьв. Евангелія при тій на події, коли Ісус, кушений дияволом, нагнав його: «І зараз, як настала тишина, його ученики прийшли до него і служили йому.

Се Лютрові чуда і його пророцтва. Най тепер читателі самі осудять, чи Лютер є пророком і чудотворцем! Най скажуть нам, яким правом його приятелі зробили були в його честь медаліки з його образом вибитим на них і з написею: «Пророк Німеччини, сьвятий Господний!» Най нам також скажуть, якого імени гідні ті люди, які особливо в Німеччині дають віру тим мерзеним і плюгавим байкам Лютра, що ми їх розповіли і які були для Лютра найбільшими чудами, посьвідчаючими його науки.

РОЗДІЛ ТРЕТИЙ.

Лютер брехун, приятель брехні і фальшівник.

Апостол правди повинен все правду говорити. Його ціль, причина його життя, се розширене правдивої науки. Але если такою є його ціль, если все, що виходить з його уст, все; що його перо пише мусить бути точне, без жадного блуду, без жадного сумніву, то такими мають бути також средства, якими він розширяє свою науку. А если би чоловік

уживав до розширення науки, неправди, то треба би його назвати не Апостолом правди, але її зрадником, її ворогом, її убійником.

Лютер називав себе пророком, Евангелистом, другим Самуїлом, третім Ілією, апостолом правди! Чи дійсно він таким був! Ні! Бо він до розширення своєї науки уживав брехні. Лютер брехав, учив своїх прихильників, як мають брехати, хвалив їх, коли неправдою розширяли протестанську науку, і, що найгірше, сам був фальшивником не лише простих книжок, але найвищої правди в книгах Св'ятого Письма.

I.

Неправду говорити, є се говорити проти своєї гадки, з наміренем обманити, здурити слухача.

Ото кілька доказів на се, що Лютер дійсно так робив.

11го Грудня 1518 р. Лютер пише до одного приятеля:

«Будете видіти чи я справедливо кажу, що правдивий антихрист описаний св'ятим Павлом панує тепер в Римі. Я думаю, що на се можу дати докази.»

6го Січня Лютер пише до Св'ятішого Отця:

«Бог і всі сотворіня є мені свідками, що я ніколи не мав наміреня бороти ся з Римською церквою і що від неї нічого вище не цїню ані в небі ані на землі.»

Деж тут правда? Очевидно, що в листі до Св. Отця Лютер хоче його здурити і до него пише против своєї гадки: бреше. Що він дійсно мав гадку бороти ся з Римською церквою, се знаємо тому, бо 3го — Лютого 1519 пише знов: «Піду до Лайпсі, аби робити се, що я вже часто думав ділати з помічю Христа; значить поважною книжкою **напасти на Римські злоби!**»

Отсей другий доказ:

Лютого 1519 р.

«Ніякий злочин, ніяке надужитє не може бути причиною схизми, відлученя від єдности».

13го Марця 1519 р. до приятеля: «Я Тобі скажу, **завіряючи Тобі**, що не знаю, чи Папа не є антихристом або його апостолом.»

18го Серпня: «Я сильно переконаний, що аби знищити папство, престіл правдивого антихриста всьо нам вільно.

21го Вересня, Лютер був засуджений Папою Львом X-им. В жовтні в одній книжці Лютер пише, що Папа є антихристом, а того самого місяця, 14го, до самого св'ятішого Отця він пише смиренний лист.

І що найгірше, Лютер написав на тім листі не день 14-ого жовтня але 6-ого вересня, щоби лист виглядав написаним перед його засудом. Фалшивник і брехун, обманець і бунтівник — се його заслужені імена.

Оповімо тепер одну подію з життя сьв. Вернарда, так як она дійсно стала ся і так як Лютер її оповів перший раз, а опісля другий раз змінив після потреби.

Після історії. В 20-ій проповіді о Писні пісень, з сьв. Письма, р. 1136 або р. 1137 (**16 літ перед смертю**) великий сьв. Вернард казав в молитві до Господа: «З мого мерзенного життя прийми ті роки що лишав ся, і що до тих літ щом стратив, — бо пропащо жив — не погорди Боже серцем смиренным і сокрушеним».

«Пббожний монах» додав трохи до тої молитви: «і так як знаю, що мое житє є гідне засуду, але я надіюсь на милосердіє Господа, як сьвятий Вернард.» А троха пізнійше з тої історії «апостол правди» робить слідуєчу: **«На смертельній постели** сьв. Вернард **відрік ся своїх монаших обітів**, кажучи: «я пропащо жив!»

Що Лютер знав правду, о сїм свідчить його перше оповіданє, але що правди не говорив, на се вказує його друге оповіданє. Отже він брехун і фалшивник для того, що розповів сю подію инакше як стала ся в сїй цілі, щоби читачі зненавиділи монаше житє.

Що до монашого життя Лютер є сьмішним в своїх противореченях.

Єсть нерозумним, що картузіянин себе убо постом. (отже після Лютра, ті монахи за твердо постануть).

Ми нікого не переслідуємо, нікого не забиваємо.

Ото, яким щирим апостолом правди був сей гордий, нещасливий монах!

Після Лютра. Перший раз р. 1518. **На смертельній постели** р. 1152 сьв. Вернард казав в молитві до Господа: «З мого мерзенного життя прийми ті роки, що лишав ся, і що до тих літ щом стратив, бо пропащо жив — не погорди Боже серцем смиренным і сокрушеним».

Картузіяни, які чваняють ся твердим житєм, наповняють своє черево найліпшими стравами, і напоями і живуть найлекшим способом.

Если би я знайшов всіх Францішканів разом в одній хаті, я би запалив будинок.

II.

Лютер говорив неправду особливо тоді, коли говорив і писав о Сьвятім Письмі. Піркаймер, писатель тих часів каже про перших протестантів (р. 1537) « що всі слова в Сьвятім Письмі, які говорять против них, вони обясняють після своєї гадки, або опустяють, або з них сьміють ся...»

Лютер того їх учив бо він сам так робив, особливо коли осудив добрі діла і хотів доконче найти в св'ятім Письмі доказ, що Господь Бог добрих діл не хоче.

Ось як силус або накручує св. Павла, щоби говорив так, як «Пророк» думас.

Св'ятий Павло, в посланію до Римл. 3-23 каже: «Всі згрішили (в Адамі).»

Лютер перевівши посланія до Римл. 3-23, писав: «Всі грішать.»

І так Лютер має «доказ», що всі добрі діла є гріхами і що спасенє в не від чоловіка, але від самого Бога, від Ісуса Христа.»

Св. Павло в посланю до Римл. 3-26.

В терпеливості Божій для оказаня Його справедливості в теперішнім часі, щоби він був праведним і оправдаючим того, котрий є з віри Ісуса Христа.

Лютер так перевів: В терпеливості Божій для оказаня Його справедливості в теперішнім часі щоби він сам був праведним і оправдаючим того, котрий єсть з віри Ісуса Христа.

Лютер додає лише одно слово, але таке, що знов має «доказ», що сам Бог єсть праведним і що ніякий чоловік для свого спасеня нічого зробити не може.

Св. Павло 3-28:

Признаємо, що чоловік буває оправданим через віру без діл закона (жидівського).

Лютер:

Признаємо, що чоловік буває оправданим через **саму** віру без діл закона, навіть природного закона.

Знов додає лише одно слово, але таке, що має «доказ», що добрі діла до спасеня нічого не творять і що віра чоловікови вистарчить, аби бути спасеним!!!

Мудрі люди, які читали книжки Лютера, зараз побачили сі зміни і деякі за се його строго осудили. От як Лютер відповів одному приятелю, який писав до него, що якийсь католик дуже нарікав, що так по перекручував св. Письмо: «Если твій папіст хоче тебе неспокоїти **тим** словом «саму» то відповідай раз два: Доктор Мартин Лютер так хоче, а папіст і осел се всьо одно. Так хочу, так приписую, а если права не маю, маю волю і се вистарчить!»

Так маємо ріжні приміри на то, що Лютер і його приятелі на доказ своєї науки обясняли Св'яте Письмо інакше, як всі доктори передними. Певно, що вони се знали, а однак, як ми еще скажемо в третій часті, прийде час, що Лютер о тих змінах Св'ятого Письма скаже: «Всі доктори писали як я пишу телер.» І коли Лютер так написав, мав перед собою

дві книжки двох мудрих писателів, в яких описана ясно иньша наука, як його власна!

Перший наслідок тих ріжних фалшовань був, що ріжні люди, наслідуючи примір «ученого» фалшівника і читаючи Св'яте Письмо, знайшли в Божім слові позволене убійства, подвійних шлюбів і иньших найгірших злочинів. Прецінь Лютер сказав, що кождий може обяснити Св'яте Письмо, як хоче і.... що проти Папства всьо вільно, навіть змінити Боже слово!

Нема отже-ж жадного сумніву: Лютер був фалшівником Св'ятого Письма. Що еще инакшими способами був фалшівником, то се-ж не дивота. Як чоловік вже відважить ся опоганити слово Боже, то якже пошанує книжки Людської Мудрости? Як вже відважить ся видумати і писати, що Бог говорив инакше як дійсно говорив, то чому ж мавби бояти ся приписати иньшим людям свою власну лиху науку?»

Лютер видав був в р. 1523. одну проповідь, яку після него, виголосив один католицький монах перед законницями. Ся проповідь учить цілком фалшивої і сьмішної науки о законнім житю. І хто-ж дійсно то писав? Лютер, бо сей католицький монах ніколи не існував!

Чи ж не можна сказати з одним князем Саксонії: «Лютер є найсьмілійшим брехуном, якого коли люди виділи. Сей монах-відступник бреше нам в очи, так як розбійник, якому всьо пропало; він фалшиво присягав, він є повний злоби.» (15 грудня 1529.)

III.

Лютер говорив неправду, Лютер перекручував Боже слово. Лютер учив також своїх, як і коли треба уживати брехні: «длятого, що всьо є вільно проти Папства!» (15, серп. 1520),

Ото кілька примірів: «Альберт з Брандебургу, який за часів Лютра був настоятелем монахів-Лицарів в Прусах, хотів собі зробити державу з церковних ґрунтів. Не знав однак добре, як виповнити се св'ятокрадство і тому писав до Лютра, мудрого Доктора Німеччини! Хитрий монах скоро найшов спосіб. І от що стало ся. Щоби сьв. Отець уважав його за ревного оборонця католицької віри, Альберт написав до Риму.» що король польський тішить ся, що лютерство розширило ся між Лицарями.» Тиждень пізнійше прийшов від него иньший лист але до Лютра, в яким пише, що є готовий «зреформувати» свій чин, так як Лютер хоче!»

Сей негідний настоятель відразу став ся гідним учеником славного бунтівника, бо 8-ого листопада 1524 писав до Єпископа з Самлянду, даючи йому раду, щоби знищив нехристиянські звичаї в Евархії, а **того самого дня** писав до того самого Єпископа другий лист кажучи, що перший його лист був написаний тільки на се, аби здурити папського посла!

Чи-ж лише Альберт з Брандебургу був одиноким Лютровим учеником хитрости і лицеміря? Є тьма різних інших примірів, які є доказами, що Лютер радив своїм прихильникам говорити против своєї гадки. І дійсно ученики в тім случаю точно слухали свого учителя.

От приміром як Меляхтон, щирій приятель Лютра, потрапив говорити против свого переконаня.

Перед цісарем і паньским послом говорив:

В науці о вірі Лютерани нічого нового не учили, як се можна доказати з сьв. Августина... який визнає, що ми стаємо праведними через віру в Ісуса Христа, а не через наші діла, як показує ціла його книжка.

До приятеля писав:

Сьвятій Августин думас, що ми стаємо праведними через виповненє закона... а я, я наводжу собі на доказ сьв. Августина, **через люди (!)** хотяй він не досить обьянює, що праведність є ділом віри.

Чи-ж се не гідний ученик хитрого професора?

Такими учениками були і ті сьвященики, яких Лютер учив правити Службу Божу по протестантськи... Перед людьми, Лютер говорив против Карльштадта, який приказав більше не правити Божої жертви а тим сьвященикам сказав правити а опускати найважнійшу часть, без якої нема Служби Божої. «Сьвященик — писав Лютер — може дуже легко так робити, **щоби нарид ніколи не знав о зміні** і міг слухати Служби Божої без жадної причини до згіршеня» — «Сьвященики знають чому опускають сю часть; що до сьвітських людей, то не треба, їм про се говорити.»

Чому-ж так остро говорив против Карльштадта і перед ним боронив Службу Божу? Не робив він се ддятого, що любив або шанував сю Божу відправу, бо він писав колись» «Я бувби волів бути через 15 літ розбійником, як сьвящеником, коли то я службами Божими проклинав так Ісуса Христа!» Причиною була хитрість і лицеміре, як нам ще показує от сей примір. Одному лютераньскому студентови, який хотів притягнути свого батька, ревного католика, до нової науки, він дає раду, щоби «постив як батько, молив ся з ним, слухаючи Служби Божої але з **позірною побожностью.**»

Последнім і найяснійшим приміром є та подія, коли Лютер сам сказав до одного князя Саксонії, що йому вільно взяти другу жінку, хоч перша ще живе, **але що треба мовчати о тім.** А коли князь вже був взяв сей другий сьвятокрадський елюб і чув, що люди зачинають говорити о тім, то писав до Лютра, 20-ого Серпня 1540, з просьбою о раду. Зараз Лютер відповів, що відперти ся того другого елюбу.» **»В тайні най буде так«; перед людьми най буде нік** 15-ого липня 1540 р. так само казав Лютер устно послам князя: **«Що злого стало би ся, если би хтось для до-**

бра Церкви християнської поповнив ПОРЯДНУ ГРУБУ БРЕХНЮ. Вірте мені, в таких обставинах, совість могла би бути спокійною» — «Шкода, що князь не може неправду говорити. Така брехня, потрібна, пожиточна, не є противно Богу; я би взяв то на свою совість! Не треба князеви непокоїти ся, бо можна брехати в справі коханки, для добра християнства і цілого світа!» А Лютер, який певно чув як мерзенною була його рада, додав: «Радше як визнати що я дав таку раду, я би сказав, що варював!»...

Ціла справа скінчила ся майже незгодою між Лютром і князем, який волів не брехати а отверто визнати, що взяв другу жінку; він отже писав до «пророка» 18-ого липня: »Я виджу, що ви, святі люди, берете дуже радо жінку, яка вам подобає ся; позвольте отже, щоби і ми, бідні грішники, так робили!»

На грозьбу Лютра, що если не схоче слухати і неправду говорити, то пророк його опустить, князь обіцяв брехати!

Мелянхтон, який в імени Лютра був присутним при тім другім съвятокрадськім слюбі, відчував дуже, що вони зле роблять, бо його ніжна совість мала ще троха встиду, і він майже умер з гризоти через сей слюб. А Лютер, хочачи його потішити, сказав до него: «Я простий хлоп, твердий Саксон; скіра мого розуму за груба, за тверда, щоби я міг відчувати смуток такими річами!»

Ясно, чи ні, що Лютер від р. 1520 аж до р. 1546 уживав против католицької церкви оружія брехні? Ясно є. Лютер брехав, і се нераз, не припадком, але добровільно, в повнім знаню річій, все і правильно. Лютер не був щирим ніколи, лише може коли сказав, що вже не хоче мирити ся з Римом.

Отже йому лицює сей засуд, який він сам колись писав о неправді: «між найпершими оружіями діявола є брехня, яку чорт окрашує святими іменами Бога, Христа і церкви...»

Лютер уживав сего діявольского оружія. Вің отже не був послом правди але противно післанцем батька вічного обману.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ.

Наука Лютра — наука без підвалин.

Виділиньмо вже в третім розділі, що Лютер не встидав ся уживати добровільно брехні до розширення своєї науки, що добровільно говорив против свого знаня і то на се, аби обманювати людній.

Є ще деякі противоріччя пророка, на які хотіли-бисьмо звернути увагу читача, а особливо на одну, для того, що вона нищить аж до самих підвалин цілий релігійний будинок, який Лютер так тяжко будував, а лишить науку протестантів без підпори, без підстави.

I.

Нім докажем, що Лютер сам нищив основи своєї науки, хочемо показати, що він сам собі противорічив у двох головних засадах своєї нової віри.

Перша засада: Всею вільно против Папства! Сьвятійший Отець головний настоятель католицької церкви був найгіршим ворогом Лютера. Если-би Лютер був потрапив виляти ціле море ненависти на сьвіт і нім втопити церков Христову і Папство, то він бувби не опустив сеї нагоди.

Друга засада: Чистота є неможливою річю! — Против чого Лютер найбільше писав? Против чистоти! Если би був потрапив сплюгавити цілу свою вітчину і в болоті нечистоти задусити всіх, які жили після ангельської чесноти, то він би був се радо зробив.

Най читатель тепер читає о тих двох точках; се дві великі суперечности славного «апостола Правди Увільненої Німеччини»!

«Сьвята церков, каже Лютер, є невидимою громадою!» Се просто против католицької науки всіх віків яка учить, що церков є видимою. Знаючи сю засаду Лютера, один з його противників і його сучасник, спитав його: Если церков не є видима, то чім можна її пізнати?» І Лютер відповів: «Пізнати можна її по тих потрібних знаках: Хрещенє, Вечера і Евангеліє.»

Хто не видить противоріччя? **Невидима церков має знаки**, по яких можна її пізнати!

Така сама суперечність стоїть в визнаню віри з Авісбурга, яке Меланхтон писав під впливом Лютера. «Церков є громадою сьвятих (отже невидима), в якій точно учать Евангелія і добре уділяють тайни (отже видима).

Таких слів є тьма в протестантській науці! — Хто не знає, приміром, що Лютер сказав і писав, що його наука правдива а **наука Христової Церкви фальшива**. Ми доказали вже, що його наука не може бути правдивою, для того, бо не прийшла від Бога, жерела всеї правди, а що дійсно його засади просто стоять против науки голошеної через протяг 1500 літ перед його віком. Ось, що він сам писав пізнійше, він, який для себе не мав ніякого сьвідощтва, ніякого доктора:

»Сьвдощтво цілої християньської церкви, навіть еслиб ми не мали жадного иньшого доказу, **мусить нам вистарчити**, щоби ми вірили, що Ісус Христос є приєутним в Евхаристії. Бо **єсть страшним і небезпечним**

вірити в щось против загального свідощтва, против віри і науки цілої християнської церкви, коли від 1500 літ все то було узнане загально. Хто о тім сумніває ся, робить так, якби не вірив, що існує християнська Церков і посуджує так за ересь не лише цілу християнську церкву, але й самого Христа і пророків і апостолів, які непобідимо поставили сю точку віри: Вірю в святау Христову Церков!»

Чи може бути яенійша суперечність?

І деж її причина? В сім, що перші слова: «Моя наука від самого Бога не від церкви» є для його вірних, яких мав бунтувати против католицької церкви, а другі «треба вірити що Церков учить від давних віків» є для його противників, які не uznawali присутности Іеуса Христа в Найсвятійшій Евхаристії! Лютер крутить, як вітер. До своїх він говорить: «Святе Письмо, се одинокє жерело віри, з церквою не маємо нічого до діла.» Єсли показують йому, що се Святе Письмо стоїть против него, він відповідає: «Сама одинока Церков не може помилити ся, вона сама без Святого Письма подає правдиві точки віри!

Се вистарчить про науку Лютера о церкві Христовій!

Що до чистоти, против якої Лютер так пліогаво писав, також знаходимо дивне противоріченє.

Після Лютера ніхто не може чисто жити; се фізично неможливе, Чоловік і жінка потребують діл против ангельської чесноти, так, як їм треба їсти і пити. Коли пізнійше Саксонський князь буде просити нового законодателя о позволенє взяти другу жінку (хоть перша ще живе), то Лютер, скаже: «Мені трудно вірити, що християнин є так опущений Богом, що навіть і не може стримати ся!»

Фізично не можливо стримати ся!

За помочню Бога можливе поздержанє!

Деж є правда?

Але найголовнішою з тих суперечностей є тотя якою Лютер сам нищив свою першу головну точку віри: не треба добрих діл, добрі діла є гріхами і т. д.

В розправі против Ека, р. 1516. Лютер визнав, «що по хрещеню є ще гріх в душі, що праведник грішить перед Богом, що всі гріхи є смертельними, що кожде добре діло є гріхом і що сам один чорт каже робити добрі діла.»

Однак в його письмах можна найти часто слова, як отсі слідуючі: **Добрі діла є гідні похвали, суть потрібні і заслугують на нагороду!**

Дальше так говорив:

Бог робить у нас добре і зло.

Віра сама без добрих діл спасє чоловіка.

Воля злих людей єсть причиною гріха (з визнаниа з Авсбурга).

Добрі діла суть потрібні і заслугують на нагороду.

Годі жити після закону Божого.

Будем сьвятими **без любови** до Бога, через саму віру.

Праведник мусить бути по-божним, не може бути інакшим, так як жінка не може бути мужем а муж не може бути жінкою

Як огонь не може бути без теплоти і без диму, так віра не може бути без любови.

Лютер певно видів, що він собі противорічив і для того знайдемо у него се визнане страшної розпуки: «Если проповідуємо добрі діла, то нищимо віру, если проповідуємо віру, то нищимо добрі діла!» І се друге: «Ми спасені без ласки і добрих діл, але се занадто перевищає силу кожного розуму на світі!» Значить, що ніхто науки Лютра зрозуміти не може.

Щож то за наука, якої ніхто не зрозуміє? І як же він її винайшов? «З власного досьвіду!» — відповідає Лютер.

Ось тайна того відкриття і видуманя сеї нової науки: Досьвід! Лютра неспокоїло серце, але він бажав спокою, хотів найти певність, що він спасений і так одержати мир, який так рідко панував від маленькості в його пристрастнім серцю. Де спокій? — питав сам себе Лютер? Не у мене, отже у Бога. Отже треба мати розпуку зглядом себе, а мати упованє в Бозі! Вірити — сего то треба. Віра, або ліпше довіре, се одно, що вистарчить; отже -ж гріх не шкодить, як лише є довіре!

А пізнійше, коли замість спокою, Лютер мав і чув своїм серцю ще гірший пристрастний бунт а особливо коли розсіяв по цілій своїй вітчизні страшне згіршенє, то бідний законодавець мав гризоту совісти! «Чи я сам мудрий? І если так багато душ піде в пропасть і до пекла для того, що мене послухали, то що зі мною буде!...» І тоді Лютер знайшов другу науку, що віра все має в собі добрі діла, так як яблінка все дає яблоска! Коли побачив, що трудно йому робити добрі діла через пристрасти, то сказав, що добрих діл не треба. Видячи і чуючи, що через сю науку йому і всім приклонникам гірше стало, тоді шукав спокою в противній науці, що добрі діла все суть злучені з вірою!...

І так ціла наука Лютра стояла без підвалин, ціла його душа була повна розпуки а також ненависти до своїх противників, які йому показували при кожній нагоді сї суперечности.

І чомуж встидав ся покаяти ся і визнати свій блуд? Чому він був такий гордий?

Так отже кінчить ся тота перша часть сим заключенєм: Лютер не був апостолом правди. Ніякої правди у него не було і нема! Але всьо, що є против правди, єсть у него. Він брехун, фалшівник, він собі противо-

річив все, крім сеї одної точки своєї віри: «Треба ненавидіти Папу, ніхто не буде спасеним, если не боре ся против него всіми своїми силами, навіть аж до утрати життя, зі статутами і приписами Папи і Єпископів.»

Ні, Лютер правди не розширив, бо правди не мав, а цілу його науку можна змістити в тих двох словах одного німецького історика: ненависть до Папи.

ЧАСТЬ ДРУГА.

Лютер не був святим.

Сказалисьмо, що вже около р. 1522 Мартин Лютер дав малювати свій портрет славному маляреви Данилови Гонферови і що на нім голова монаха була окружена знаком святости: авреолею. Бож з авреолею малює ся в католицькій церкві тих людей, які геройськими чеснотами і чудами заслужили собі на імя святих і на честь оголошеня святими, Святійшим Отцем. Сказано було також, що в честь Лютра пороблено медалики, на яких наоколо особи бунтівника стояли єї слова: «Пророк Німеччини, святий Господній!»

В Німеччині в церквах, де вивішений його портрет можна вчитати таку напись: «Божий і святий Доктор М. Лютер.»

Се три знаки, що і Лютер себе уважав святим і що його приклонники, Протестанти мають його за святого. — Здає ся однак, що Лютер не так дуже вимагав для себе імени святого, бо в р. 1524 в книжці, яку написав против Еразма, що перше його хвалив, а тоді вже против него писав, Лютер пише: «Нуж, ви люди, які говорите, що чоловік має свободну волю, дайте доказ на се, що наука ваша є правдивою і походить від Духа Святого, покажіть нам Духа. робіть чуда, покажіть свою святість; а від нас, які не тримаємо вашої науки, ви не можете вимагати ані святости, ані чуд...»

Все та сама дивна наука: Ви маєте обовязок, я ні; все той самий гіркий плід гордості без границь.

Може бути, що в тих словах против Еразма Лютер розуміє святість тим самим способом як і католицька церков. Але инші письма «Святого Господнього» мають науку цілком противну. Католицька наука каже, що святість є то такий стан, в яким чоловік живе в геройській любови до Бога, без привязаня до гріхів, без любови до гріха. А Лютер? Слухайте, що каже: «Нема більшого згіршення, як видиме праведне життя, яке показує ся побожним діланєм і добрими ділами... Часто святі (католицької

церкви) помиляють ся і дають згіршене науками і людськими ділами. Коли уважаєте на Св'яте Письмо, то житє св'ятих є десять разів більше згіршаюче, небезпечнійше, злобнійше, як житє простих людей...»

Після Лютра нема св'ятих, так як їх розуміє св'ята церков: «Всі люди суть одної вартости перед Богом. Треба покинути сей старий блуд, яким називасмо св'ятими Апостолів Петра і Павла і думаємо собі, що вони були без гріхів.» — «Розбійник на хресті, по правій руці Господа є св'ятим в Ісусі Христі так само, як св'ятий Петро; і се мало значить, що св'ятий Петро і св'ятий Павло робив діла більші ніж сей розбійник, або ніж ти або я... Если деякі св'яті поповнили менше тяжких і виїшних гріхів, то однак всі, без виїмку апостолів почувли часто в своїм серцю розпуку, відречена ся Бога і т. д.»

Потішаюча наука! Але як блудна! Так само писав Лютер: «Ми всі св'яті; і проклятий той, який себе не уважає св'ятим. Так хвалити себе не є гордостію але покорою і вдячністю...» Однак Лютер визнав: «Трудно вірити, що грішник має престіл коло св'ятого Петра.»

Словом Лютер учить, що і найбільший грішник є св'ятим, а то д'лятого, що його окриває св'ятість Ісуса Христа. Є лише одна св'ятість св'ятість Спасителя, а вона є досить велика, аби закрити всі гріхи, досить глибока, аби в ній втопити всі злочини, досить ясна, аби просвітити найбільш темряви.

З тої науки о св'ятости хочемо тут згадати лише сі фалшиві слова: Нема св'ятих так як їх розуміє католицька церков. Не хочемо доказувати, що наука католицької церкви о св'ятости є правдивою а хочемо лише доказати, що Лютер тої св'ятости не мав і не був св'ятим, як св'ята церков се слово розуміє, що він не був ніяким робом геросм христ'янських чеснот. Се буде добра нагода ще ліпше пізнати як за короткий час прийшов він до зіпсутя без крайности, до смілости майже без жадного приміру в історії і що як Евангелисти кажуть о нашім Улюбленім Спасителю: «перейшов, творячи добро» так само можна сказати і про Лютра: «Перейшов творячи зло.»

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ.

Лютер піяк.

«Не вір чоловікови, який не уміє і не хоче умертвляти свого тіла» писав один з найславнійших аскетичних писателів католицької церкви, св'ятий Іоан від св'ятого Хреста. Сі слова Божого угодника є тільки

відгомоном Божого слова після того, як говорить Дух Святий устами святаго Павла (І. до Коринтян. 6-10)...» «П'яниці царства Божого не досягнуть.»

Доступити царства Божого, се дійсно найнижчий ступінь святості. Ввійти в рай, се перший крок до життя вічного з Богом. Лютер був п'яницею, отже святим не може назвати ся.

В життю Лютера знаходимо о тім предметі умиртвленя дві частини: перша, в якій жіє добрим монахом і умиртвляє своє тіло. В якім степені, се трудно знати. Пізнійше, коли вже збунтував ся против Риму, много разів хвалив ся, що він в монастири страшно терпів. В 1537 р. 20-ого грудня, Лютер писав: «Ми думали, ми хотіли через пієт заслужити собі досить заслуг, аби дорівняти вартости крови Ісуса Христа. Навіть я, бідний варят, так думав... Я сам був би знищив себе постами, нічними чуванями і терпінєм зимна. В середині зими я носив тільки тоненьку сунанцу і змерз... Такий варят і дурак був з мене.» Такі самі слова стоять в його письмах з р. 1539, 1540, 1545, коли каже, що з того всього його тіло було цілком бліде і сухе.

Але як Лютер себе хвалить, то треба добре уважати. Бо в однім місци пише: «Я був монахом **поверх 20 літ** і я мучив ся молитвою постами, чуванями...» На другім місци каже: **»БІЛЬШЕ як 20 літ** (1505-1525) був я побожним монахом, правив Службу Божу що дня (а сам признав ся в осени р. 1516, що околи 1516-1517 правив тільки дуже рідко) і так себе самого ослабив, що не був би міг витримати довго. «Ще на иньшій місци етоїть: «Коли я був монахом, **МАЙЖЕ 15 літ**, то я мучив ся щоденна Службою Божою, і ослаб з постів... і т. д.

Поверх 20 літ, більше як 20 літ, майже 15 літ! Де правда? Як довге було дійсно се жіть умиртвленя? Зараз будем знати, бо Лютер не один раз писав, що «Евангеліє» увільнило його з того «дурного жітя» але найбільша часть з його протестантських і істориків каже, що се увільненє прийшло перед р 1508; отже він скінчив умиртвляти ся перед роком 1508. Щож лишить ся з тих 15 або 20 літ умиртвленя? Три роки, може пять, бо Лютер вступив до монастиря р. 1505. Най буде і більше, а то дійсною правдою, що **пізнійше** Лютер не мав чесноти умиртвленя, бо себе сам називав п'яком, був п'яком, хвалив п'яньство і давав иньшим раду пити!

Пишучи раз о якійсь появи діявола, він радить його поборювати сим способом: «Пити, грати, сьміяти ся, навіть грішити, способом упертости і погорди; вигнати мисли, які діявол подає иньшими мислями, приміром думаючи о якійсь гарній дівчині, про п'яньство або пробуючи розлютити ся. І «Святий Господний» додає, що так говорить з власного досьвіду! — «Если часом діявол каже: не пий, відповіж йому: противно я буду тим більше пити, чим більше ти відраджуєш, я буду тим більше

в імені Христа! «Так само. пізніше, р. 1530 він говорив: «Єсли я що багато, то на се, щоби роззлобити диявола.»

Коли ще жив в Вартбурзі, то сам писав: «Я тут жию в лїниветві пїяньствї!» і хотїя р. 1516 писав, що пїяньство є жерелом нечистоти, то таки сам пив. Прецінь вже тоді нечистоти не бояв ся.

Вже ніколи потім Лютер не поправив ся . В р. 1524, один з їх противників, Імелзгамер, в книжці, де хвалить свого приятеля Карльштадта опущеного Лютром, пише до «пророка»: «Я знаю дуже добре твоє житє; я троха був там в школі (в Вітемберзі) нічого не скажу ні про твої маленький палець накритий перстєнями, ні про красну хату коло ріки, де ти так дуже пив і так порядно їв з докторами... Я був згіршений, тим, що ти, замість дбати о так многі поважні справи, сидїв там коло свого пива!...»

При кінци, розумів ся, р. 1530 Лютер заслаб. Його дуже болїла голова і ось 15-ого січня р. 1537 він обяєнить причину тої слабости і лікаретво на ню: «Біль голови, який я дістав зі старого вина з Кобурї, ще не втік через пиво з Вітемберґ.»

В р. 1535, в однім листї нарікає, що за слабїй він, щоби пити пиво так як студенти, а додає: «Пиво добре, дївчина ладна, товариші молоді.» І підпис стоїть такий: «Доктор повний» кажуть також, що від Лютра походить сей вірш:

«Хто не любить вина жінок і сьпіву
буде варятом цїлого свого житя.»

О своїй вітчинї з великою похвалою так говорив: «Кождий край має свого власного чорта. Нашим чортом буде фляшка вина і буде називати ся пїяком, бо він так спрагнений, що не може вгасити своєї спраги вєім пивом і вином що його випє. Пїяк у нас єсть і буде всемогучим божком він так як море, бо море ніколи не є повне мимо вєсої води, яку випиває «Лютер визнає дальше, що єсли Німеччина є такою, то він в тїм завинив.» Коли я був молодий, памятаю, що майже вєї, навіть богачі пили воду... Деякі вина не пили перед роком 30-им. Тепер навіть молоді при звичають ся до вина і то до острого і чужого вина і до горівки, яку пють без міри... Пїяньство повстало аж між молодїєю.»

Слїдуючі слова суть сьвятокрадєською образою Ієуса Христа і яєним визнанєм любови пїяньства у Лютра.» «Єсли Бог може менї простити, що я його мучив і розпинав 20 лїт, відправою Служби Божої, то він може менї також простити, що я часом добрий келїшок випю на Його славу! А коли Бог позволяє, то най сьвіт калке, що хоче!» Також 20-го липня писав до коханки: «Пишу, щоби тобі дати знати що я дуже здоровий: їм як Чех, пю як Шваб і за то вєсо Богу дякую.»

Скінчимо сей ряд негідних балакань того відетупника, отєими словами, які він сам колись сказав своїм приятелям: «Давнїйше, коли я ще

був монахом, то мав вигляд далеко сьвятійший, бо тоді я молив ся далеко більше, постив, чував, умертвляв ся. Днесь, противно їм і пю як другі і як другі так і я вмю собі жартувати і веселити ся... Коли я маю перед собою склянку пива, то радбим мати цілу бочку... від часу до часу пю що раз більше «в честь Бога», місто умертвляти ся як тоді, коли був в монастири. Надію ся, що коли умру і вложать мене в домовину, то дам хробакам зісти ситого і добре вгодованого доктора!»

І коли помер, то дійсно так було! Лютер був ситий, але лікар, якого приятель прикликали за пізно, визнав, що одною з причин його скорої смерти було лакіметво і пиянство «Повного доктора.»

Що його тіло було сите, віримо, але щоб його душа була окрашена авреолею сьвятих, так як його голова на портреті, в се трудно вірити, бо вічна правда сказала: Пяниці царства Божого не досяплять.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

Лютер роспусник.

В р. 1516. Лютер писав: «Пиянство є жерелом нечистоти.» Так визнав він загальну науку сьвятого Письма, науку католицької Церкви всіх сьвятих Отців і всіх сповідників, які в протягу віків жили і проводили християнським душам.

Лютер був піяком, не дивота отже, що він виступив проти тих заповідий, які наказують чоловікови шукати тілесних розкошій проти закову Господа Бога.

Мелянхтон, великий приятель Лютра, в листі до одного приятеля гірко нарікає, що Лютер є такий легковажний і жартобливий, хотяй вже багато разів ті, що з ним мешкають казали йому змінити ся. Той сам Мелянхтон пишучи о слюбі Лютра, каже, що девять законниць, котрі втікли з монастиря в велику Суботу р. 1523 були приїхали до Лютра і уживали до него ріжних хитрощей, так, що вкінци їх робота була успішною!... Мелянхтон тут не говорить дуже ясно, але нам досить як знаємо від самого Лютра «як робота блудних законниць була успішна», Лютер обяснює нам так: «Господь Бог, тоді як я найменше о тім думав, кинув мене несподівано в супружество з Катариною Борою, тою давною законницею.»

Чомуж Лютер так несподівано постановив жити на віру з тою монахиною? «Длятого каже він сам, що треба було замкнути писок тим,

які люблять говорити і мені роблять злу славу через сю Катерину.» Лютер взяв слюб, ддятого, що треба було.

Ся постанова Лютра, ся подія в його життю вистарчить, щоби собі заслужив на імя распустника. Перед Богом два рази присягав, що ніколи не ожениць ся; раз коли складав свої монаші обіти, другий раз, коли був висвячуваний на сьвященника латинського обряду. Від того часу кожде нечисте діло, кожда нечиста гадка, кожде добровільне нечисте баканє було для того сромонаха подвійним тяжким гріхом, подвійним сьвятокрадством, гріхом проти присяги або обіту. Що Лютер легковажив свої обіти, що зломив найсьвятійші присяги, се є дійсна, не видумана правда. Він жив в распусті, жонатий він не був а носив і носить ще неславу тих людей, які «жиють на віру» і тих, які отверто сповняють сьвятокрадство. Р. 1518. писав він: «Є сьвятокрадством для сьвящеників женити ся... і у монахів є дуже тяжким гріхом.» Лютер, знав отже, що робив.

Лютер не лише так грішив і своїм приміром учив иньших так поступати, але його **наука** є повна таких і їм подібних слів і висказів, що «сьвященикови вже висвяченому треба слюб брати; що ся потреба є фізична, так конечна як потреба їдження і питя, і т. д. Розуміє ся, що слова Лютра в тій справі суть найплюгавііші, так, що нам встидно було би їх переводити. Для чистих душ ліпше є не знати, як глибоко впав в болото сей чоловік, вибраний Богом до гідностей сьвящєнства і монашого життя.

Наведемо тут тільки один висказ одного монаха, сучасника Лютра; він писав р. 1532: «Ся Саксонська безрога тільки робила кілька треба, щоби, на жаль, багато монахів і сьвящеників оженило ся без жадного встиду.» Його наука о слюбі звичайних людей є так само плюгава (французський історик пише: «звіряча!») Після него чистота єсть неможливою річю. Розуміє ся, що він сам так жие і радить иньшим жити після тої засади. Від него то походить наука, що жінка є або до слюбу або до распусту, що законниці в монастирях хотіли би взяти слюб а не можуть... і тд. А то все Лютер описує такими словами, що згаданий французський історик пише: «Годі дальше писати, бо бесіда «Реформатора» є занадто неморальна і распусна.»

Після Лютра є також гріхом молити ся до Бога в тілесних покусах, бо вони є від Бога; се знак і доказ, що ми не сотворені для чистоти. В покусі — пише Лютер — ліпше гасити огонь гною; або «тілесна покуса має свій природний лік доти, доки є жінки і дівчата.»

Після него треба женити ся, або мати постанову взяти слюб, і то під втратою вічного спасеня. Вкінци він всіх християнських супругів ображає сею страшною наукою, що кождий жонатий чоловік жие в чужо-

ложетві, що супруже жите є довгим рядом гріхів, що в деяких обставинах можна покинути свою жінку і взяти другу — і т. д.

Врешті знаємо, що Лютер дозволив князеві Саксонії взяти другу жінку, хоч перша ще жила, а се длятого, що після його науки навіть в супружестві неможливо було йому жити чисто.

Дальше о тім писати не хочемо і закінчимо сей сумний розділ отсими словами Лютра о своїм власнім слюбі: «Я себе зробив таким погордженим сим слюбом, що я думаю, що ангели будуть плакати а діяволи сьміяти ся.» Можна додати ще, що зломити присягу, жити в розпусті і учити як грішити против чистоти, се вічна неслава для плюгавого і брудного Патріярха Протестантизму!

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ.

Лютер чоловіком без братньої любови і християнської згідливости.

В однім зі своїх прегарних листів, сьвятий Йоан Евангелист пише: «Если хтось говорить, що любить Бога, а не любить свого брата, то говорить неправду (І Йоан, 4-20)» Без любови свого ближнього, нема любови Бога, отже нема сьвятости. Так само і Спаситель сказав, що друга заповідь: любити свого брата, є подібна до першої: «Любити свого Бога», що треба свому братови простити не сїм разів, але 70 разів по сїм (Мат 18-22) Значить завсїди; вкінци, що той, який говорить свому братови: «варіят» є гідним пекольного огня, і если має в серцю щось против другого, то не може приступити до Божого престола, доки знов з ним не згодить ся. (Мат., 5-22-23.) І чомуж то так? Тому, що Господь ненавиди не може терпіти бо Він є самою любовію.

Вже кілька разів мали ми нагоду показати, що в серцю Лютра не було горячої любови до Бога. Він змінив Божий закон для вдоволення своїх пристрастий, перекутив Божу науку через свою гордість, наповнив своє серце ненавистію до кожного, хто не думав так як він, а особливо до Католицької Церкви і Сьвятійшого Отця. Колись він змінив всі точки своєї науки, крім одной, — пише один історик — «Що треба ненавидіти Папу Римського.»

В першій книзі о житю Лютра, показали ми як і чому він був склонний до насильства, — Вихованє є причиною того налогу в його характері. — Ся склонність збільшила ся коли він став уважати за противників не лише свого строгого батька, або безмилосердного учителя, але муд-

рих докторів, свідчих настоятелів, чесних людей, що не хотіли і не могли прийняти його нових видумок замість стародавньої католицької науки.

Правду сказавши, за часів Лютра, люди, а особливо письменники не дуже уважали, коли говорили або писали; вони не так влучно добирали добрих і ввічливих слів. Многo писателів бавили ся тоді в жарти, і то часом дуже строгі, против святих, монахів і кардиналів, які зле жили. Так само еретики того часу уміли сильно словами і письмами ображати свята Церков, яка осудила їх за ересь. Але треба додати, що, хоч Лютер взяв ся і сам до такого звичаю, то однак він повиннахидив такі способи ображувати своїх противників, що їх ще ніхто перед ним не уживав. Його бесіда не є бесідою брата, який уминає свого ближнього. Се бесіда бунтівника, який в простацький спосіб висказує своєму настоятелю і своїм противникам всі злі почуття свого серця.

Доки Лютер не був бунтував ся против церкви, доти його мова була чесною; він осуджував еретиків, які переверотно говорили против церкви, а коли жартував, так як його сучасники, то робив се після звичаїв того часу.

Але скоро лиш Лютра Святійший Отець осудив, то зараз зачав він вже ображати других і то без крайности. — «Я думаю, що всі подуріли в Римі! Всі є легкодушні, без мозгу! То вони всі як патики, каміне, чорти!» (Черв. 1520 р. до Спалатина). — «Папа, то Ірод! До нині я його називав намісником Христа, нині кажу: Папа є ворогом Ісуса Христа, апостолом чорта!» — «Священники божків, звідки ви! Ви тільки ватага злодіїв, розбійників... ліпше бути у катом, або убійником, як священником або монахом. І папа то чортівська безрога!»

До людей, які говорять против него, він каже, що «прилипають до чорта як гній до колеса» — «Тільки осли над ослами відважують ся писати против мене!» — Богослови з Лювані, то безроги, братоубійники, еретики... і т. д. — «Універзитет в Парижи, то проклята чортова синагога, правдиві брами до пекла, хата... дівчат святійшого Отця!»

Чи не правда, що то совершенна братня любов, примірна християнська терпеливість, безгранична покура!

І так як писав на живих, так писав і на уоопших, навіть на святих і на святі річи. Так приміром Лютер мав сумну відвагу писати, що «в Вифлеємі Пречиста Діва Марія мала одного сповідника: «осла!» — «Если приступити до престола є правдивою побожною, то можна зробити собаку, або свиню побожною! .....Наибрудніші слова залишимо. Досить нам сих, щоби показати, що діяло ся в тім серцю, приготовленім Господом Богом на серце духовного батька, лікаря душ, судію Божих дітний, учителя дороги до совершенного життя. Сам крайно зіпсутий, Лютер ще й других зіпсував і ціла його робота носить сю вели-

ку пляму на собі, якої ніхто вичистити не зможе. Вона деморалізує, вона псує чесноту.

Сучасники Лютра остро його осудили за його брак любови і найпростішої ввічливости. Один з них, Піркгаймер, який з початку дуже хвалив Лютра, писав пізнійше, що його бесіди є знаком божевілля або опанованя злим духом. І інші дуже мудрі люди, які з початку стояли з ним против церкви, відступили від него з тої самої причини як ми вже сказали, особливо коли вони вчули від Лютра, що всі обиди, яких він уживав против своїх противників походять з листів сьвятого Павла, або що його уста, є устами Ісуса Христа, або, що він певний, що його слова не є його словами але словами самого Спасителя.»

Най отже деякі протестантські історики не говорять нам, що Лютер мав таке глибоке серце, повне любови. Ні, то серце не було повне любови але повне ненависти, а плодами тої ненависти були ті безчисленні страшні обиди і зневаги; і як каже протестантський письменник «Щюда було на се пер, чорнила і друку!» Оплаканий нарід, який собі шукав духовного корму в тих бесідах.... «оплаканий нарід, якого Лютер уважав гідним їх перечитати.»

Чи Лютер був сьвятим?

Пригадай собі, любий читателю, то все, що ти колись читав про основателя католицької Церкви, пригадай собі жите нашого улюбленого смиренного, лагідного, милосерного Ісуса або еслись не читав, то спитай других, яким був Ісус; чи він не був тихий і смиренний серцем, чи він часто розгнівував ся, чи він проклинав так як патріярх Протестантів і певно, що відповідь буде подібна до отенх слів одного з перших противників брудного Доктора.» Ісусе Христос ніколи не показав нам дороги, якою Лютер ходив так загонисто із такою гордостю..... У него нема таких бесід про брудні дівчата, чортівські печери, страшні злочини... Ні, ніколи примір Христа не показав сеї дороги Лютрови, бо Христос був тихий і смиренний серцем.»

Інші острійше його судили! Як приміром архимандрит чина сьв. Венедикта, який пише: «Лютер, через цілий день маєш в устах і під пером лише оповіданє безстыдного жита сьвящеників і монахів, яких без милосердія засуджуєш на пекольні полуміни. Чи то така твоя братня любов? Чи то таке сьвяте Евангеліє, що його голосиш, і яким підбурюєш против нас ненависть темного народу якому показуєш нас найгіршими людьми.» — Ось, як його засудив Анлієць, Тома Морус, що в 1537 р. за католицьку віру дав своє жите в Анлії: «Лютер є брудний чоловік, який в голові нічого більше не має крім дурниць а в устах нічого, крім калу і гною.»

ЧАСТЬ ТРЕТА.

Лютер не був християнським Реформатором.

Загальне твердження протестантів є, що Лютер був в 16-ім віці «славним, ревним, могутим Реформатором католицької Церкви.» Навіть самі Католики — не знати чому — дають Лютрови імя Реформатора а його ділу імя Реформи, хотяй не в тім самім зміслі, що Протестанти.

Протестанти кажуть, що реформа, значить зміна, яку завів Лютер, була «зміною злого стану на ліпший.» Цілий ряд Святійших Отців, одні за другими, попусвали науку, звичаї, дисципліну католицької церкви, аж прийшов Лютер, зі своїм іеніяльним розумом, з неописаною силою з Божою бесідою, Лютер, який повичищував все, що в Христовім ділі через людські руки стало сплямлене або зіпсуте.»

Католики признають, що по Лютрови була зміна, але що вона була зміною » з не дуже доброго стану до далеко гіршого»; що робота Лютар була без жадного доброго успіху (хйба в тім є хосен, що повстала, була і є ще тепер сильна борба добрих дїтній церкви против зіпсутого монаха і зіпсутя взагалі; а того успіху Лютер не був творцем, тільки нагодою). Так з кожного зла, Бог все виведе добро, а сего добра не є причиною зло але недобровільною нагодою.

В сій часті нашого твору, докажемо, хто з двох партій має правду, хто, чи протестанти, чи католики справедливо розуміють історичні факти.

Скажемо, що за часів Лютра Церков потребувала якоїсь поправи і додамо поліпшеня треба було. Проти тої потреби, поставимо події; покажемо, яка зміна була за часів Лютра і зараз по нїм, іменно, що тоді в церкві, собливо в католицькій громаді в Німеччині, було сто разів гірше, ніж перед ним, що Лютер сам се узнав і вкінци, що він є відвічальною причиною того погіршеня.

Справедливе заключенє буде таке, що, Лютер не є Реформатором в зміслі протестантів, значить **поліпшителем**, але Реформатором після гадки католиків, значить **гіршителем**, **бунтівником** і дійсно найбільшим ворохобником, який коли заворушив разом церкву і державу.

Лютер все чванив ся, що був лікарем на слабости церковної громади; учім ся тепер, що він був за лікар, і що за сумний хосен мали ті хорі, які Лютерського ліку менше або більше зажили.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ.

За часів Лютра Церков потребувала поправи.

Заким докажемо, що за часів Лютра католицька церков потребувала якоїсь реформи, треба звернути увагу наших читателів, на се, що, як в кожній людині є і дух тіло, так в Христовій Церкві є дві часті, що їх треба дуже уважно розрізнити одну від другої.

Що до установи, що до укладу, католицька Церков є Божою; сам Ісус Христос без жадної людської помочи дав Її устав, конституцію, науку. Сей устав, ся конституція, та наука є Божими ділами; а все, що Бог зробив і робить є добрим і зміни не потребує, поліпшити ся не може, а горе тому чоловікови, який відважив би ся съвятокрадско хочби навіть думати, що Церков в своїм устрою, потребує якоїсь поправи. Сей устав — то душа Церкви, Її жите, Її все.

Але если Ісус дав Церкві душу і установив Церков з Божою прикметою, то він Її дав і тіло! Записав до Неї людські діти, земських а не небесних членів, настоятелів не з тамтого але з сего світа. Тим настоятелям, які є Його намісниками лишив не обовязки і труд усверщувати, що він зробив, але тягар провадження всего в церкві після основ, які він сам подав. Вони — апостоли перші, а потім їх наслідники, Папи Римські і Епископи, — мали і мають рядити, порядкувати в церкві, розширяти науку, так, як в она прийшла з уст Спасителя, кермувати після обставин, але без жадної кривди для Божих прав, вимагати від земських володітелів пошани і узнання тих прав, а без жадного дозволу протівного Христовому уставови. Мають право так давати прикази, але в цілковитій згоді з десятима Божими заповідями, як зносити ті прикази, коли иньші обставини сего вимагають, так судити як прощати, так видавати правдиві поясненя Христової науки, як і відмовляти комунебудь права видавати, проповідати, або иньшим способом розширяти науку, яку вони уважають блудною і протівною первісним гадкам Ісуса Христа.

Є в церкві Божа часть, є і людська. Є в ній Божий дух, але в людськім тілі. Вона є Христом, але що дальше живе з людьми на землі, з Божеством і з людством.

Розуміє ся, що, если Божа часть, устав церкви зміни не потребує і потребувати не може, то ся земська, людська часть церкви є здібною, податливою на зміну і часом на поправу. — Один Святїйший Отець все таки не має такого самого способу правління, як другий. Один Епископ може бути святїйший нїж сусідний владика. Словом веї настоятелі церковні, з тою хвилею коли приймають уряд, не тратять своєї людської природи, своїх пристрастий. Ні, вони дістають від Бога ласку добре кермувати, але, чи через неувагу, недогляд, чи з умисної вини, вони

можуть грішити всілякими способами і часом так поступати, що їх епархія, або і ціла церква жие в надужитях і потребує поліпшення. Розуміє ся, що і діти церкви можуть бути часом великою причиною сего, що церква потребує поправи!

Отже, церква є Божою і людською. Яко Божої, ніхто Її не поправить; яко людська вона потребує поліпшення, коли через людські пристрасти зайдуть в Її членах, чи володїтелях, чи підчинених надужитя, блуди або гріхи.

Так покійний блаженної памяти. Святїйший Отець Пій X. зачав своє панованє листом, в яким каже, що бере до свого гербу сю надпись: «Весь відновити в Христї» Історія показує, як він після тої постанови, через ціле своє архієрейське житє старав ся нищити в Христовім стадї різні надужитя і зміни з людської одежи Христової Обручнїці многі плями, спричинені Її бідними немїчними дітьми.

В тої спосіб став ся сильним і ревним провідником одної частї вірних, що існувала в церкві і якої цілею було заведи: бороти ся з надужитями в духовній громаді, з гріхами членів а особливо керманїчїв, з другою частию, яка також дійсно і від давна існує і, Бог знає, з якої причини боре ся за утриманє тих самих надужить, за свободу гріха, за якусь незалежність від релїгійної власти, хотяй така свобода не лицює дітям Того, який був послухним аж до смерти хрестної.

Існують ті дві частї в церкві від давних віків і вони існували також при кінци 15-ого і з початком 16-ого віку, за часів Лютра. «Тодї від давних віків, каже один з найславнїйших французьких письменників, Епископ Боссет, бажано зміни церковної дисциплїни (карности). Римська громада, мати всіх церковних громад, яка через девять віків, і сама з примірною точністю жила після церковних законів і в цілїм свїті всіми силами утримувала пошану для тих законів, не була однак без вини, без налогу, без гріха; а вже в часї Вієнненського собору в Франції р. 1311 славний французький єпископ, вибраний через Папу Римського до приготуваня справ того собору, сказав, що «Найперше має ся зреформувати (поправити) церква в голові і в членах.»

В XVім віці з двох партїй, о яких була бесїда, найсильнїйшого стала партія занепаду, небезпечної свободи. Перед тим часом в церкві у всіх церковних громадах повївало якоюсь тихою побожностю; Люди жили в горячїй любові і точнім послушенствї церковним проводарам і мали якийсь дух дитячого відреченя ся і переденя тим, що після слів Ісуса Христа мають відповісти за душі, якими кермували. Церква і держава жили після Евангелїя. Се був золотий час Христового стада, а час також широкого розширеня віри, чудових борб за святую землю, основація славних чинів, час великих святых.

Але, на жаль, повстають незадовго в тих громадах різні письмен-

ники, з яких деякі вправді ще не пишуть проти віри і визнають ще Євангеліє, але однак своїми творами дають пізнати сьвітові твори поганьських письменників, привезені подорожними зі Сходу, особливо з грецьких держав. Поволи, зачинаючи книжками Боккаса (1313-1375) письменство стає плюгавим, безстидним..... І на жаль примір того автора буде мати багато наслідників, гіркі і зіпсуті овочі дерева, яке він посадив.

XIV-ий вік кінчить ся в страшнім безладю так для держав як для Церкви: В Франції війна звана «столітною», в католицькім сьвіті західна схизма... Ріжні обманці окликають себе настоятелями церкви і Бог знає який з них є правдивим Папою Римським!

Чи ж тепер дивно, що партія Реформи була немічною? Хто її дасть поміч, коли нема певного Папи, як нема правого Володителя?

Чи ж дивно також, що зі страшною скоростю поганьський дух, захвалений письменниками, росте аж до крайности? В Англії настає ересь Вікліфа (†1384), в Чехах ересь Йоана Гуса, потім гусітська війна; в Італії письменники як Валлія і Беккаделлі пишуть, що природа є одиноким правом для людей і що розкіш є цілшо життя. Всюди обичаї упадають і, що може еще ніколи не було стало ся, католики не боять ся умирати без послідних сьвятих тайн.

Богу дякувати жили тоді і деякі сьвяті, як сьв. Вернардин з Сієнни (†1444) сьв. Антоніх (†1459), сьв. Лаврентій Юстинян (†1456), сьв. Франц з Павли (1416-1507) і иньші славні праведні мужі, що ревно працювали для добра церкви. Та їх робота мала успіх: Христова Церков найшла свого правдивого Пастиря і партія реформи могла вже шукати способів до викорінення надужитя і налогів, які аж до того дня були панували. Скликано в Балі часний собор, але на жаль той сам собор став ся нараз противним правдивому Папі, виклятим через него і так був причиною нової схизми в Франції (Іалліканізму).

Однак в Німеччині р. 1450 зачалося було поважне старанє реформи, коли Сьвятійший Отець Николай V. післав був кардинала Николая де Куза (1401.-1464), який разом зі сьвятими монахами по всіх краях німецької мови, проповідував з великим успіхом і скликавав малі собори, особливо в Майнц і Кольонії. Так отже в Німеччині XV. вік визначав ся спокоем і побожностю і також поступом, бо було то коло сего часу, коли Гутенбері видумав чудову друкарську штуку, якої ріжні мудрі письменники зараз стали уживати до просьвіти народу. Шкіл тоді було тьма, проповідників досить, а особливо коли народив ся Лютер (10 листоп. - (1483) Німеччина мала ораторів, які точно після католицької віри го лосили здорову і добродійну науку.

Але друга партія, партія диявола еще не була вимерла. Хотяй Николай де куда задав був її смертельний удар, то дух поганьський ще жив, навіть виріс більший і знов, як бурян придушує пожиточні рослини, зни-

щив поволти в пам'яті і в серцях спасенню роботу ревниго кардинала. І чомуж? Було дві головні причини до сего: Перша причина забутя реформи кардинала декуди, се зінеуте одної части німецького духовенства. Бо церковні громади мали тоді масток. На се майно, природно, закомилсь деякі члени шляхотних родин, зробили ся, без звая, пастирами тих богатих стад і незадовго, замість при помочи тих земельних діб вести вірних до вічного добра християнського життя, зачали без встиду рабувати нарід. Не дивно, що многі хотіли собі так легко заробити на церковнім скарбі! Ну і що з того вийшло? Стало ся се, що незадовго многі парохії кожної епархії переходили до того, який з тих лакомих найбільше дав за них. Не треба додавати, що маючи на парохіях звідки жити як князі, ті нові лихі церковні настоятелі не були найпримірнійшими людьми, але якщочи вже від давна без жадного християнського пастирського духа, вони бороли ся дуже мало зі своїми злими пристрастями, так, що деякі члени високого духовенства і не забавом богато з низших душпастирів або з монахів, дали примір публичного нечистого і ганьбачого життя.

Справді попри них було ще премноге число добрих съвященників, а однак треба сказати, що на початку 16-ого віку стан німецького духовенства був дуже оплаканий. Є на се ясні, незаперечні, безсторонні докази і сумні оплакані приміри, як той Епископ, з Майнцу Альберт, який хочь мав дохід з трох епархій, мав ще безчисленні довги і після деяких дав Лютрови нагоду повставати против церкви. Бо коли Съвятійший Отець Лев X. обіцяв загальний відпуст людям, які дали би милостиною на укінченє чудової церкви съв. Апостолів Петра і Павла в Римі, то сей негідний душпастир найшов в тім спосіб, аби рабувати нарід і виплатити свої довги.

Дійсно, зінеуте було, а де його причина? Пізнійше князівські приятели Лютра скажуть, що Церков винна всьому злу. Ні, Церков не була винна тому, що католицькі громади мали таких Епископів; винні були ті, які за грубі гроші продали своїм кривним своїм приятелям, своїм підхлібникам маєтні уряди і дбали більше о збільшенє свого майна, як о розширене Божого царства. Винні були князі самі! Один з них, Юрій з Саксонії визнав се, отсими словами: «Причиною зінеутя духовенства є блудний спосіб його вибору а причиною сего блудного вибору є бажанє князів дати почесні уряди і грубі церковні маєтки своїм кривним!»

Була і друга причина: письменники. Вони, а між ними особливо Еразм примір і проводир їх, не молять ся, пишуть проти католицького богословя і сьміють ся з католицької церкви, якої надужитя правом засуджують, а на якої самі устави незадовго неправом нападають. В їх книжках стоять такі слова як отї: «Самі лише дураки шукають спасеня в пості. Ослами є ті, які відмовляють собі потрібного обіду і їдять

тільки капусту і просту рибу.» У них знаходиться сей блуд, який незадовго буде самою підвалиною лютерської науки, що кождий може вірити в Св'яте Письмо, як йому подобає ся. В них вже є брудний і плюгавий корм для глибокого зіпсуття. З них можна би було виписати цілий словар найстрашніших прокльонів, обид ганьб і наруг; від них закороткий час Лютер научить ся, як писати против Св'ятійшого Отця, Епископів, відпустів і Мощей св'ятих.

Дійсно треба було поправи у нещасних настоятелів німецької громади.

Прийшла справа відпустів і ось Лютер який вже найшов собі блудну науку, встав; перше написав против тих відпустів, полишив ся, був осуджений, став гордим і упертим і так мало-по-мало зачав свою мерзенну борбу против католицької церкви.

Наші читателі вже знають з розділів сеї книжки, яку то науку Лютер приніс, аби поправити блудні засади тих письменників, о яких вище була бесіда: додав блуд до блуду.

Людська одіж Христової Обручниці була подерта, сплямлена... Треба було витяти той кавалок і пришити до решти сильного полотна новий і сильний кавалок. Противно Лютер до него пришив свій слабий і брудний шматок. І що стало ся? То, що каже Ісус Христос в такім подібнім примірі в Св'ятім Евангелію: коли хтось пришиває старий кавалок до нової одежи незадовго вона дальше підре ся... Своім шматком своєю блудною наукою, Лютер видер великий кавалок з тої св'ятої людської одежи Христової Церкви, і Бог знає, коли прийде той Св'ятий, що з Божою помічю зашиє оплакану діру, яку він зробив.

Безбожними письмами знищили згадані письменники всю віру в серцях премногих людей; висушили в них всі жерела побожності, добрих діл і спасених постанов аж стали сухими, як сіно в літі!... Коли прийшов Лютер, то іскрою свого бунту він підпалював се сіно і звідтам страшний огонь ненависти. І знов Бог знає, коли прийде той св'ятий, який філями братньої любови загасить сю превелику горячу жару, яку розпалив Патріярх Протестантів.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ.

Як стан Німеччини зійшов на гірше по Лютровій «Реформі»
як був перед нею.

I.

Ціле життя Мартина Лютра, від тої нещасливої хвилі, коли перший раз голосив свою науку, аж до його смерти, є вистарчаючим доказом, що Лютер дійсно **змінив стан річій** — а особливо в духовних справах — в Німеччині, але що його **не поліпшив**.

Мимо того треба буде тут докладнійше показати, як змінив ся був стан річій, коли Лютер вже був розголосив сьвітови своє Євангеліє. В сім другім розділі будемо говорити тільки фактами, що стало ся. В третім розділі спитаємо, як прийшло до сего погіршення, і що або хто є його причиною і творцем. Відповідь буде: Наука Лютра. Додамо потім кілька уваг про Лютра, «реформатора» науки Сьвятого Письма і т. д.... і надіємо ся, що наші читателі будуть уважати за скінчену тоту байку, котра учить «Лютер був проводиром поліпшення в церковних річах, Лютер був Реформатором.»

Ось, на що ми хочемо вказати: «По розголошеню нового Євангелія, від р. 1520 до р. 1546, слідно в Німеччині розвій необічайности.»

На початку своєї Місії, новий Євангелист вмавляв в себе, що його наука є благодатною, добродійною, спасенною а за гріх не дбав; чиж він сам не написав був: «гріши сильно, а вір ще сильнійше». Таж, як по одній з своїх проповідій (18-ого цвітня р. 1521) Євангелист повидів, що люди занехали приймає сьвятих Тайн, сьвященники женили ся, монахи повтікали з монастирів і товпи народу рабували церкви, мимо сего він не цофнув ся. Лиштом, а однак не публично, ганьбив другий бунт студентів з Ерфурта (21-го мая 1521 р.): «Хоть добре є карати тих неправних безбожників (католиків), то однак такий спосіб дає нашому Євангелію лиху славу і заслужену брідкість.»

В серпні 1521 р. сейчас, коли сойм з Вормсу осудив його, то Лянт, його приятель і монах, збунтував нарід в тім самім місті. Шістьдесять хат сьвященників зістало знищених і один місяць потім, ще сім домів згоріло. В осени того самого року, монахи з Ерфурта повтікали з монастиря і зачали говорити проти католицької віри, сьвятих і добрих діл. Наслідок був такий, як звичайно буває в такім разі, що «нарід покинувши послушеньство для католицької церкві, під покришкою християнської свободи, віддає ся всім тілесним розкошам, гордить правдивою набожностю і пускає ся на погібель, звідки трудно буде його виратувати.» Так писав ігумен Августинів, Вартоломей Усінен. Лютер зганив

монахів, що втікли з таким згіршенєм для народу, але щож міг зробити? Пропало все!

Виділисьмо, що коли Лютер мешкав в Вартбурзі, в Вітембері під впливом Карльштадта, так само монахи опустили монастир, перестали правити тиху Службу Божу і нарід рабував церкви. В грудни 1521 р. Карльштадт хотяй сам є св'ященником, постановив оженити ся, а Лютер пише: «Сей слюб дуже мені подобає ся; знаю його дівчину.» Однак Лютер, приїхавши до Вітембері, в осьмох проповідях знов зганив бунтівників і написав: «Дивіть ся, всі тепер так злі на мене, що аж схотять, щоби хтось мене забив.» Але однак, Лютер не визнав, що його наука є причиною того безладя, бо він написав: «Ті збитки, що їх мені робить диявол через Карльштадта і иньших монахів, є карою від Бога за то, що я був занадто смирним перед цїсарем і в Ворме.»

Єсли се кара, то кара буда страшна і збитки довго тревали! Може бути, що Лютер був в Ворме покїрним в геройськїй спосїб (!) так, що Бог мав його покарати острїйше, бо ось він сам 1522 р. пише; що: «св'ященники, монахи і монахинї втікають з монастиря, беруть слюб і то не в християнськїм дусї, але длятого, що знаходять в Евангелєськїй свободї вигідний плащ до покритя їх брудного житя.» Чомуж то так є? «Обовязком св'ященників є взяти слюб, монахи і законницї можуть повиходити з монастиря; ся наука згіршить і розлостить папистів бїльше, як можна припускати, але мене то мало обходить!» Бо «що монашїй стан існує на приказ диявола, се стоїть доказане в сьв. Пїсьмї!»

«Боли законники і законницї вийшли з монастиря лише по три дни, то перші вже ходять з розпустницями, а другі з неморальними хлопцями, і то без жадної дбалости о Бога. Св'ященники так само роблять, йдуть до першої-лїпшої жінки...» Решта огидна, ненадаюча ся до повтореня. — І хто то пише? Чи католик? Ні, то один з тих бїдних, що сам втік з монастиря, оженив ся, а потім гїрко жалував.

Около р. 1524 Лютер довідав ся, що приготовляє ся страшний бунт рїльників і перестрашив ся. Пишучи до свого приятеля, князя Саксонїї, каже «що нарід добре тримає ся Евангелїя, але занадто буквально! Аж до нинї я сьміяв ся з бунту, думаючи, що він зверне ся лише против св'ященників; тепер бою ся, щоби перше не звернув ся на наших панів...»

Від р. 1522. Лютер не вірить, що ті всі подїї, які доказують ясно погіршенє є, овочами його науки. В його словах можна навіть найти доказ, що він сподївав ся, що з неї будуть овочі добрі. «Або сила нашого Евангелїя ще є укрита, або вона є в нас за слаба, і се менї дивно. Бож ми тепер такими самими як давнїйше: шореткі, глупі, нетерпеліві, зарозумїлі, пожадливі, пїяки, крикуни.»

Чи не правда, що нема поправи, нема реформи! Сам реформатор се визнає.

А може Лютер жалує, що так є? Ні, бо він пише: «Господи Боже, Отче небесний, молимо Тя, через Твою певичерпану доброту, позволь, если мусимо грішити, щоби ми пускали ся всілякими способами в стежку гріхів, а хорони нас від осліплення і безумства; **хорони нас від духа покаяня.**» Страшна молитва! Трудно навіть у діавола видумати гіршої злоби і твердшої упертості!

Незадовго побачив також Лютер, що багато шкіл, які за часів Папистів були повні дітей, тепер змаліло і стояло пусто; що люди так щедрі, будучи ще католиками, тепер вже нічого не давали. І він застїплений, аби не потребував казати, що його наука винна, тому, винував діавола! Також писав він: «Люди тепер суть так мерзенно злі, що аж у них жадного милосердя нема; вони суть вже не людським способом лихі, але зісуті як діаволи!» В Нурембері, де в р. 1524. Лютерани так як в Ерфурті неспокоїли місто, один з них, троха спокійніший від інших, сказав до бунтівників: «Богато кричите, але мало робите: если ви мали духа Евангелія так як то ви чваните ся, то ви робили би після Евангелія. Але ваше пійнство, ваш гамір, ваше ганьблене сьвященників, ваші сварки, ваша погорда, ваше беззаконне житє, зробили велику шкоду Евангелській науці. Се занадто очевидне.» Ось так пише протестант, ученик Лютра!

Ми хотїлиби тут описати, що діяло ся, коли такі самі ученики повивганяли були монахині з монастирів в Нурембері; але нам, сего не вільно. Читателі можуть бути лише певні, що тоді вони показали, що в їх серцях панувала «Хрестова Свобода!» Вони робили після ради. Лютра, який в Вітембері сказав своїм приятелям: «Ви не можете бути ангелами.» Певно, що в Нурембері було так, як коло самого Патріярха, а один відступник патріярха (давійше Лютрів ширій приятель) сказав: «Чим ближше до Вітембері, тим гірші християни.»

В р. 1525 сам Лютер писав: «Нема нікого з наших Евангелських, який би не був сїм разів гіршим ніж тоді, коли ще не був нашим; він злодій, брехун, обманець, ідячи і ушивши ся і відданий всім хибам і налогам, так як би не дістав був Сьвятого Евангелія.» — «На перший погляд дивно, що **тепер люди гірші як за папства**, але хто роздумає, вкінці зрозуміє, що інакше не могло бути.»

Хтож тепер повірив би, що Лютер поліпшив духовне житє в Німеччині? Прецінь Лютер додає, що: «ніколи не було так багато проповідий, як за його часів, а що однак люди мають студені серця, є лїнивими і протацькими, бо зараз бриднє їм наука і нарікають, що все чують одні і ті самі річи!»

Чиж не сьмішно, що Лютер так осуджує свою власну науку? Врешті як би не був її засудив, були би її засудили замість него інші, як приміром той Еразм, що давійше був його приятелем, а в р. 1529. писав

так: «Дивіть ся на сю Евангелську громаду, кільки у неї є ложників, піяків, нечистих людей без чести і слави!... Знаєте, які історії міг би я розповісти єслиб я хотів! Але їх не треба розширяти, бо вони вже всюди знані, для того, що або судії, або прості люди позаносили їх всюди до народів!»

Ми вже сказали, яким піяком був Лютер. Але і його приятелі менше не пили ніж він сам. Добре буде закінчити свідощтво, що перші плоди Лютеранізму не були з найсолодшого соку, отсими словами самого Патріярха: «Єслиб хтось хотів представити тепер Німеччину образом, то повинен би намалювати грубу безрогу!... Німецький нарід є простацький, пів-чоловіка, пів-чорта... Ми Німці, такі брудні кнури, без розуму, без карности, і дисципліни, що коли до нас говорять о Бозі, то ми більше не уважаємо, як колиби нам розповідали деякі бабські забобони!» А в р. 1527: «Дивіть ся, яке наше жите, які наші обичаї, наші звичаї! Через Евангеліє люди так крайно зле живють, що я починаю сумнівати ся, чи годить ся, щоби я дальше проповідав!» І він закінчив сам страшним проклоном: «Вже давно я би був скінчив, колиб я не був знав, що, єслиб Ісусе Христос був зачав се діло, то Він би був не мав більшого щастя ніж я!»

Бідний Лютер! Коби був скінчив! Коби не був зачинав! Коби не був народив ся на світ!

Пі слова помилити є бути на Кітці; сеї розправки!

II.

Скінчити — не скінчив, а до того, його лиха наука не перестала родити гірких плодів неописаного зіпсутя. Бо не треба думати, що та страшна і скоро зміна, о якій була бесіда, була тільки переходячою. Може деякі думають, що нова наука могла мати пізнійше ліпші наслідки, що кождий початок трудний, що кожда новина викликує запал, і що запал є невідвільною причиною много зла; що кожда новина потягає за собою товпу людей, а де товпа, там завсіди найдуть ся і лихі люди!... Тяжко о стадо без паршивої вівці.

Сам Лютер так думав, що колись мають прийти ліпші часи! «Най, нарід побавить ся троха в тілесних розкошах» казав пліогавий відступник. «Я надію ся, що мимо того, пізнійше наше діло піде так, як ми схочемо!»

На жаль помилити ся він. Нарід побавив ся, не троха а дуже, так занадто. що від р. 1530 до р. 1546 сам Лютер видів, що зіпсутє і необычайність росте з кождим днем. Прецінь він признав, що так було. В р. 1530 пише: «Єсли би ми мали тепер на ново хрестити всіх дорослих, я певний, що не було би з них десятої части, котрі би на се позволили.» Чомуж то так є? Тд через проповідників (прічерів) — каже сам Лютер, «котрі добре не знають десятиох божих заповідий, Вірую або Отче наш,

а дуже мудрі є тоді, коли треба кричати против Пани, монахів і святих-ників.» Ще о тих самих прічерах Лютер сказав: «Їм повинно би бути встидно, що з Евангелія нічого більше не знають, як лише свободу, лїннївство, волю розкошїи, так як пси і безроги». Навіть Патріярх задумував просити князїв, щоби збудували темницю для тих «примірних проповідників Евангелія!»

В р. 1532 пише: «Скупство, лихва, розпуста, бездороже, проклони, брехня і обман ростуть страшно. далеко більше, нїж за часів папства... так, що люди кажуть: еслиб та наука була правдивою, то нарід був би побожнїйшїи.»

Можна найти від самого Лютра, ще иньшї зїзнаня, що по нїм гїрше було, як перед ним; але ї єї вистарчать, вони досить доказують то, що ми хотїли доказати.

Є однак, хоч не від Лютра, тьма иньших доказів і то непомилньих. Так примїром від р. 1527 до р. 1529 деякі протестантські проповідники відвідували новї парохїї Патріярха. Було тих парохїї поверх 145 довкола Вітемберґа, не вчисляючи кїлька соток каплиць. В тих 145 парохїях, було ще 21 шкїл! Проповідники тих громад, були се найпростїйшї, не образованї люди; так один з них не знав 10 Божїх заповідїй. Далше жив один, що був оженив ся з двома сестрами, розумїє ся, що взяв другу ще коли перша жїнка жила. В иньшїй парохїї хлопи питали проповідника: «Як можете говорити о Бозї, коли самї так живете? Хто знає, чи Бог є; а если є, то і він мав початок і конець!» В другїй говорили рїльники, що «Отче наш» за довгїй, щоби навчили ся його мовити.»

Мелянхтон сам відвідав досить з тих парохїй. Він найшов в однїй з них хлопів, якї в церкві в часї набоженств робили неописанї рїчи.» «Коли виджу зло нашого часу, то чую таку гризоту, що не можу її вповїсти» — так писав приятель Лютра до свого товариша.

Всюди, пїянство, нечистота!... і так було ще около р. 1555. в Саксонїї, бо князь Саксонїї, який тоді панував, пише, що за його часу хлопи привезли були бочки пива до церкви і там попили ся. Такї самї надужитя діяли ся по иньших краях бїдної Нїмеччини.

Дїйсно можна сказати «бїдна Нїмеччина», бо впала дуже низько. Її стан був так злий, що Лютер думав і «пророкував» що конець свїта приближає ся. Ми вже знаємо, яким то він був пророком.

Через то всьо він терпів неописанї муки. Всьо около него йому тяжке; в Вітемберґі бути не хоче, всїм дає терпїти... Його придавляє той страшний тягар грїхів, якї він видить около себе і Бог знає, чи не було би надїї навернення для тої душі, если би був якийсь святий приїшов до него і показав йому Розпятого на хрестї, Того, який умер за всї грїхи найбїльших грїшників і всїм прощає якї широ кають ся.

Певно Той, який простив Юді не був би відкинув каючого ся Лютра!
Але на жаль Лютер молвив ся: »хорони нас від духа покаяння!»

РОЗДІЛ ТРЕТИЙ.

Лютер є відвічальною причиною того погіршення.

»Хтож з нас був би зачав проповідувати, если був би знав, що З ТОГО прийде так много нещастя, партій, згіршень, таке невірство, така невдячність, така злоба. Але тепер того, що ми зачали, треба доконче понісати наслідки.«

Так писав Лютер в р. 1528. Ясно визнає, що жерелом злоби є його наука. А однак в тім самім письмі він відважує ся додати, що то все так стало ся «щоби сьвіт добре знав, що сам Дух Сьвятий, а не люди боронять нашого діла, бо без такої підпори як підпора Божого Духа, нам певно не було би можливо бороти ся з такою розпустою.»

Наводячи єї послідні слова один історик питає, чи може Лютер винуват також Духа Сьвятого, що він був ліяком, і розпусником? Дійсно від такого чоловіка такі слова небули би дивними. Але певною є річю, що то сам Лютер, що то його наука відповідає за то все зло, що тоді майже втопило було Німеччину.

Так говорять всі славні сучасники Лютра і деякі з них, справді, з початку його дуже хвалили, але опустили його сейчас, як тільки побачили, до якої розпусти провадять науки нового «Евангелиста.» Приміром є Еразм, про якого була вже бесіда. І що він пише? До одного князя писав «Виджу, що під **заслоною сего нового Евангелія**, вросло нове покоління безсоромне і без встидливости, яке вкінци сам Лютер не легко стерпить.» Далше писав він так: «Що є більше мерзенним як то, що кожного дня дає ся чути необразованому народови, що Папа є антихристом, що єпископи і сьвященники є лише мірамаи, що сповідь се річ брідка і добрі діла, заслуги, добрі постанови суть еретичними — або учить ся, що наша воля не є вільною і що то меншої ваги, якими є і якими можуть бути наші діла.» І далше р. 1527: «То, що особливо мене від них відлучило тоді, то се, коли я видів, що багато з них не має ніякої Евангелєської чесноти.» Ще ліпше р. 1529. описує, як всі злі події, всі нещастя того часу є наслідками нових наук, додаючи: «Тепер Евангеліс всюди цвите длятого, що сьвященники і монахи женять ся хоть сего їм не вільно через їх обіти. О, яке горе, що я не найшов жадного з тих бідних, який би не виглядав гіршим як переднііше!»

Як Еразм так Йоан Ягер, так Штавіц, давнійший протоігумен, Лютра, так Піркгеймер, так Шпендлер, так Зазіус найбільший правознавець того віку, всі з початку приятелі Лютра; а всі також стали його противниками, коли побачили розпусту «Евангелських.» Так говорив особливо Людвик Есцер, який був засуджений на кару смерти за те, що взяв слюб з 12 жінками. Він написав був книжку з написом: «Евангелська Розпуста.» Послухайте одного уступу з тої книжки. Він в ній описує якийсь собор Лютеранів. «Ось прийшло до купи кілька з тих добрих приятелів Евангелія. Подивім ся, що вони роблять. Чому вони там? Чи з любови Божої? Та де! Там о Бозі нема нічого більше, як про кінець світа! Може через любов ближнього, з бажання взаємно укріпити ся у вірі? Також ні. Погани не могли би менше говорити о Евангелію, о праві життя і о вірі! Чомуж вони вкупі зібрані? Ох, які ви прості люди! Що нас стягає сюда, се сильна принада вина, хочемо пити і знати новини.. Се вистарчить, аби на все збридити собі Евангеліє!»

Так сучасники Лютра, його приятелі, його духовні сини осудили його!

Кажемо його духовні сини і се не без причини, бо найсильніші докази відвічальности Лютра можна взяти з письм самих не відлучених а вірних Евангелських синів бідного Патріярха.

Лютер сказав своїм: «Гріши сильно, а вір сильнійше; треба грішити так довго, як довго жиемо» а один з його приятелів і учеників додав: **»ОТЖЕ** творім свобідно, як вільні люди всяке зло, яке нам може подобати ся!» Така наука розширювана всіми учениками Лютра аж до границь Европи, обяснює нам, де причина розпусти і безвстиду!

Лютер через ціле своє жите, від р. 1517 казав людям, що кождий є свьячеником, що кождий може найти в Евангелію віру, яка йому ліпше подобас ся, що тим самим властиво хотій може сего не визнав отверто ніхто не залежить від свого проповідника. Але ось як ті люди так увільнені потім говорили: «Богато каже: Пощо йти на науку? Що я там буду робити? Я й сам знаю добре Евангеліє! На що нам утримувати проповідника. Чи ми самі не можемо читати і обяснювати Евангелія в наших родинах?... Я можу жити без проповідника; Дух свьятий може і мені обявити, що я маю робити, так само як і проповідникови!...»

Лютер сказав, що не треба добрих діл, не треба молитви. не треба посту! «Найбільша часть (Протестантів) шукає тілесної свободи і вдоволення пристрастній через Евангеліє. Вони не видять в Евангелію ніякого иньшого хієна, крім позволення, що воно їм дає більше не постити і не молити ся.» І хто то так пише? Сам Лютер, Лютер, який сказав, що годі а властиво, що й не треба жити після закона; що прийшов час «християнської свободи», що Христос не є ані законодателем ані судією, але що Він бере на себе всі наші гріхи і спасе нас без нас... А коли реформа-

тор видів, що люди його буквально зрозуміли і жили після сего свого розуміння, то знов Лютер шукав способу, як можнаби на ново переконати людей, що треба добрих діл.

Лютер сказав, що не треба слухати жадного настоятеля; рільники, що збунтували ся, показали, що його зрозуміли.

Лютер всілякими способами розширяв свою науку, словами, письмами і образами — і Бог знає чи є на світі плюгавіший від тих образів Папи Римського, які Кранах малював, а Лютер вершами обяснив. Один з тих образів представляє Святійшого Отця в архієрейських ризах; сидить на безрозі лівою рукою тримає купку гною, який безрога хоче їсти; правою рукою папа благословить сей гній... Другий представляє Папу і трох кардиналів повісених катом на шибениці. Чотири діяволи тягнуть їх душі. Лютер підписав під сим образом: «Гідна Нагорода предіволевського папи і його кардиналів». — Інші з тих образців є даґеко гірші, і не можна їх тут описувати. — А наслідок того? Лютер каже нам сам: «прості люди є тепер добре вчені; вони розуміють, що духовенство нічого не вартує. На всіх стінах, на першім ліпшій кавалку дошки, навіть на картах до гри, всюди показує йому святих і монахів такими, якими є дійсно, так, що люди зі серця бридять ся духовною особою, коли якусь з них стрігять або чують про одну з них!»... «Ми вже маємо до діла, не з людьми, але з правдивою худобою, з правдивим родом бестій!»

Отже неправно писав Лютер: «Що тому всьому злу винна «неподатна, непохитна зла доля» — Если хтось лише винен, то певно він сам, «пророк Німеччини, другий Самуїл, третій Ілія, чудотворець Божий, Святій Господній!»

І ще гірше. Лютер знав, що він є причиною того всього; але він стояв перед таким подвійним вибором: або по перше, лишити науку, яка йому і другим давала в прикрих хвилях жерело потіхи, яка була гордостю його життя, а якої опущенé було би для него страшним упокоренем, або по друге: не уважати на людське зіпсуте, яке виходило з сеї науки і дальше тримати ся блудно, що правдивою ціллю релігії не є очистити душу і її вести до святости, але тільки подати неспокійній совісти средства і причини потіхи і спокою. Лютер вибрав другу часть і його прилягає всім своїм тягаром безчисленне множество гріхів, які його ученики і духовні діти під впливом його науки поповнили аж до нинішнього дня.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ.

Лютер а сьвяте Письмо — оборонець супружества, батько толеранції.

Ми моглиби тут закінчити сю часть про Лютра-реформатора тим заключенем, що Лютер не був таким, яким його робили протестанти. Но хочемо ще додати кілька слів о ріжних несправедливих протестантських вигадах, які з Лютра роблять так званого поправляча ріжних церковних надужить.

I.

Славний німецький письменник, Гарнак, пише: «Ось вістка, яку Лютер дав знати християнському сьвітові: «Май живучу віру в Бога, яка через Христа кличе до бідної душі: Я єсьм твоє спасенє —» або Жий безпечно, без журб, маючи сю гадку, що Бог є еством, якому можна вірити.»

Чиж то Лютер перший дав знати сьвітові сю вістку? Сто літ перед ним, ось що писав незнаший автор преславної книжки: «Наслідуваня Христа» (кн 3. гл. 1, верш 2, після псалму 34 в. 3) «Ось каже твій улюблений: Я спасенє твоє, я мир твій, я твоє житє!»

Іньші протестанти кажуть, що Лютер учив ся в молодих літах тільки науки «о лютім Бозі все страшнім, все грізнім для грішника» так, що по многих, літах внутрішнього терпіння, щоби увільнити ся з того пекла, бідний монах мав **видумати** спасенну і упокоючу гадку Божого милосердія.

Легко правду пізнати! Як-же? Шукати в книжках, де находить ся наука Церкви. А щож там такого можна вичитати? Слухайте. В молитвах тих книжок., Церков дає Богови найсолодші імена: улюблений Отець, всемогучий і милосерний Бог, Бог наше спасенє, нема ані одного разу жадної згадки о гнівнім Бозі. Ті самі молитви, які прецінь Лютер мав відмавляти щодня кожного року, говорять чоловікови, що його надія мусить бути не в ділах але в Бозі, що сей Бог є нашим одноким спасенєм, нашою одинокою надією і що треба все жадати вьсього від безмірного Божого милосердія. Кажуть ті молитви, що се милосердіє не опустить того, хто на него надіє ся і не позволить, щоби прикрість пішла висше понад його власні сили!

Отже, як Лютер в своїм богословю сказав «що нема Бога гніваючого ся на грішників, що кають ся» то він не реформував католицького богословя, так як деякі протестантські письменники кажуть. Лютер прецінь знав добре, і що він не видумав сеї гадки католицького богословя, що «Бог не хоче смерти грішника, но щоби навернув ся і жив»; бо кілька віків пе-

ред Лютром католицька Церква писала сі слова (з пророка Езехіїла) в одній молитві Служби Божої проти зарази: «Боже, котрий хочеш не смерти але покаяня грішника, дай, і тд...»

Ми вже доказали в першій книзі сего твору, що ані молитвенники ані збори проповідні найславніших церковних ораторів за часів Лютра не учили науки о лютім Бозі!

І знов Лютер не є реформатором!

Так само можна сказати, що до сеї гадки лютеранського богослов'я «всю нам приходить через Ісуса Христа» — Протестанти а перший з них Лютер каже, що паписти все мають довіре до своїх діл і думають, що порушать серце Бога без помочи Христа.

Але ми виділи як церковні молитви учать: «Най надія чоловіка буде не в ділах, але в Бозі», що до Христа, нема жадної латинської молитви, яка не кінчилаб ся отсею просьбою: «Через Господа нашого Ісуса Христа.» І Лютер сам то знав, бо сам і в Службі Божій і в молитвослові мовив ті молитви! Як називати діло такого чоловіка? Реформою? Ні, брехнею, лицемірем, фалшом!

Славне, найважніше відкрите нового Евангелиста, яке є самою підпорою його цілої науки є що до одного слова Сьвятого Павла в листі до Римлян, 21, 1. верш. 157. Сьвятий Апостол пише, що він не встидає ся Евангелія... «бо справедливість Божа обявляє ся в нїм з віри во віру, як є писано: праведний з віри жити буде.»

Р. 1540 Лютер писав о тім: кождий раз, коли я читав ті слова я все бажав, щоб Бог не був обявив свого Евангелія, бо хто може любити Бога такого, що гніває ся, судить і проклинає.» — Отже Лютер каже нам тут, як він розуміє слова «Божа справедливість», так як би Апостол сказав: Евангеліє обявляє нам, що Бог має сю прикмету, що карає, судить і проклинає грішників.» Лютер говорить дальше: «Я, Богу дякувати, просьвічений Духом сьвятим, я прийшов до радісної гадки, що в тім місци посланя сьв. Павла не розходить ся о справедливість, якою Бог карає, а о справедливість, через яку милосердний Бог нас спасе вірою.» Отже Лютер розуміє ті слова Апостола так, як би слово «справедливість» не означало Божої прикмети; змісл буде тоді такий: «Евангеліє обявляє нам, що від Бога приходить для людей справедливість, або праведність (стан праведности) і се через віру, яка (іде з віри во віру) то є все росте.

Коли я так зрозумів, каже Лютер, то сей час ціле сьвяте Письмо, навіть небо було мені отворене. Я чув ся так як би другий раз народив ся і я думав, що йду до раю через отворені брами. Так ті слова сьв. Апостола Павла були для мене дійсно дверми раю!»

Отже то Лютер є тим, який зрозумів, що сьв. Павло хоче сказати в тім місци!! Розуміє ся, що його духовні сини вірять, що так дійсно є!

Відтак вони кажуть, що перед Лютром сьвяте Письмо не було зна-

не, що пророк Німеччини відкрив його цілком так само, як кілька літ перед ним Христоф Кольомб відкрив Америку (1492).

На се ми скажемо:

1) По перше: Що біблія не була знана перед Лютром, се груба неправда. Св'яте Письмо знали не лише учені, але навіть простий народ.

Були переклади німецькі з р. 1467 — 2) був переклад італійський з р. 1471

флямандський...	1472-1475
так зваший юліянський	1477
Голандський	1477
Еспанський.....	1478
був переклад з Гонда з р.	1479
французький	1490 і перед
1522 були чотири інші.	
англійський	1290
англо-саксонський	1300
німецький	800
Італійський	1270
Еспанський	1280
французький	1294

Перед віком Лютра, були три переклади італійські, чотири французькі, два флямандські, котрі мали різні видання. Були інші в різних краях, р.: 1488, 1493, 1506, 1511. В Римі видано много перекладів на різні мови. Перед Лютром було 21 перекладів німецьких, значить 15 «Гохдайтш», 6 «нідердайтш» і сам Лютер уживав сего, який написав був Николой де Ліра і ще перед народженням Лютра мав різні видання.

Ось так то Лютер відкрив Св'яте Письмо!

Від р. 1466 до р. 1522 було 14 німецьких видань св'ятого Письма, ; те що видав Лютер, було 15-те, найкраще поправді що до мови, правдиве жерело німецької літератури, а найгірше, що до точности, бож Лютер в нім полишив, позмінював, подавав, все так, як треба було до його нової науки.

2) По друге, о сих словах Св'ятого Павла най читачі самі судять, чи Лютер перший їх розумів так, як треба їх зрозуміти, перечитавши се, що ось тут пишемо:

Після того, що пише Лютер:

Через загальне об'яснене **всіх докторів**, я учив ся розуміти в тім місці послання св. Павла, що справедливість, се прикмета Божя, через яку він карає (а не-справедливо) грішників.

Що учить історія.

Славний покійний німецький монах Деніфл читав всі книжки тих всіх докторів, які лише міг найти писані від року 366 аж до р. 1515, але ніякий з них не каже, що в тім місці є бесіда о справедливості яко Божій прикметі.

Всі мають таке розумінє, лише Лютер його не найшов: «Евангеліє (житє Ісуса Христа, діло Спасеня) обявляє нам Божу справедливість, значить, доброту, милосердіє, яким він нас робить праведними через віру».

Якеж заключенє з сего? Таке, що або Лютер є мізерним Доктором, що не знає того, що мудрі письменники перед ним або за його часів написали, або, що він знав, а брехав! Так, скажім, що знав, а брехав, бо він сам до своєї книжки яку написав про апостольське посланє до Римлян уживав книжки Петра Льомбарда і Николая де Ліра, які оба перед ним дають таке саме обясненє, яке »знайшов« пророк Німеччини!

II.

Друга протестантська вимівка, друга дорогоцінна перла до вічного вінця Лютра є: «що католицька церков обезцінювала стан супружеський, а Лютер віддав йому пошану, якої сей стан гідний!» Додамо однак, що протестанти визнають, що Лютер в тій борбі за гідність стану супружеського, часом йшов поза границі, але сей «надмір» сили і ревности обяснює ся так, що Церков пильно і несправедливо боронила своєї блудної науки і так наче приспівувала сильного, обильного і плодового генія за остро говорити.

Гадка протестантів є, що Церков не мала і не має ніякої пошани для стану супружеського, що вона длятого осуджує слюб і захоочує як найбільше число людей до монашого житя. Після науки «Визнаня віри з Авсбургу» і після науки Лютра, вони кажуть, що наука католицької церкви була і є, що стан монаший є совершеньством. Лютер писав так: «Друге жерело злости монахів є, що вони в християнським житю розріжняють один стан християнського совершеньства від другого стану несовершеньства. Нарід записують до сего другого, саміж живуть в першім.»

Тут знов Лютер або брехав, або не був мудрим доктором. Ніхто ще в католицькій церкві не учив, що існує якийсь стан несовершеньства. Ніхто ще не казав, що монах є чоловіком совершенним; але всі доктори учать, що монах є чоловіком, який себе самого зобовязує стреміти до совершеньства. — Кождий чоловік має обовязок стреміти до ліпшого, совершеннішого житя; то Бог його зобовязує до того і дає йому дорогу: десять заповідий. Монах має сей самий обовязок а до тих самих звичайних средств, десятих Божих заповідий, він своєю власною волею додає иньші средства, длятого, що Бог йому їх захвалює, і радить жити після тих і обіцяє йому, що через них дійде скорше до бажаної цілі!

Церков ніколи не силує до монастиря, але каже, що чоловік в кождім стані, який собі після Божого просьвіченя і своїх склонностей вибрав, може стати совершенним в відповіднім степені, если лише любить

Бога, жнє після Божого закону, даного для того стану, значить: жонатий після законів супружества, безженний після законів чистоти (особливо), монахи після правил, які їм дають настоятелі!

В своїй науці о супружестві і о Монашім житю, Церков учила, учити і учити буде все, зі єввятим Павлом (До Кор. Гл. 7), що Монаше житє не є приказанє, але радженє, що Монаше житє є лише средством до подобаня ся Богови, що Монаше житє є ліпшим, як супружество, однак супружество не є злом.

Що отже знайшов Лютер?

Знайшов сю плюгаву брудну науку, яка пахне сресею: «Жінка сьєтворена до супружества або до розпусти. — Дїло супружества є грїхом» (з книжки про монаші обїти з р 1521, або з проповіді з р 1522 і т. д.).

І шож думати напримір про отєї слова протестантів: «Против погорди сьвіта і Церкви, для стану супружества Лютер старав ся боронити сего, що стан супружеський є цілком моральним і в той спосіб поставив його в цілком новім сьвітлі?» — Що? ті слова є грубим обчерненєм католицької церкви і брехливим вихвалюванєм Лютра якому самому лише лицює говорити отєї слова: Про супружество написав найгрубіші дурниці!

III.

Після деяких протестантів, Лютер є основателем і батьком «свісної свободи» і «толеранції».

«Рим повставав проти єретиків мечем і огнем і кликав собі на поміч цивільну власть; Лютер бривдив ся помочню і посередництвом сеї власти, навіть в хвилях найбільшої небезпеки він не хотїв жадної людської помочи для своєї науки. Нічого не палив, коли декрет його осуду дав приказ спалити його письма; і коли зачав свою борбу з Римом, то він все накликавав до терпеливости, толєранції і братньої любови. Єсли пізнійше була зміна, то се не його вина».

Так пише німецький профєсор історії з висшої школи в Мінхен.

Такі слова, такі блуди, аж дивно, що тільки блудів у так ученого учителя!

Лютер не кликав цивільної власти на поміч.

А що значать отєї єго слова з р. 1520: «Цивільна власть є в совєстї обовязана, єсли потреба сего вимагає, уважати, щоби був скликаний правдиво - незалежний собор».

Знаю, що против сих слів можна навести иньші, де Лютер каже, що цивільна власть до церковних справ жадного права не має, але вони вєї суть з того часу, коли ще Лютер був виклятий соїмом, цивільною властїю в Вормс. В письмах звідки ті слова є взяті Лютер вимагає також против цивільної власти права свободи совєсти.... Хто не видить, що Лю-

тер говорить тут так, для того, що його цивільна власть в релігійнім справі переслідує?

Мимо того в тих самих часах, Лютер говорить, що **Єпископи-не мають власти в церковних справах**; навіть можна найти такі слова, як от слідує до князя Саксонії (8. Мая 1522 р.) «що він мусить спинити фальшифих проповідників».

Що то за комедія? Цивільна власть права не має, Єпископ не має, а князь мусить переслідувати прічерів? Ясно! як сонце в ночі!!

Знов в серпни р. 1525 Лютер каже, що той сам згаданий князь не має права в церковних справах, а в вересни того самого року Лютер просить його «щоби видав острый закон, щоби апостольські робітники дістали вигідне утримане——— Належить до князя порядок робити в церковних справах» «Суперечність за суперечностию, але що то значить, коби був лише успіх з брехні!!

Сказати, що Лютер є отцем совісної свободи є ознакою глибокого незнання.

Щож то є, совісна свобода? Є то свобода, якою кождий може собі вибрати релігію, яка його йому подобає ся і не може бути присилуваням жити після иньшої. — А впрот против тої свободи протестанська наука, що кождий край мусить мати релігію свого володітеля. І хто є батьком тої засади, як не той Лютер, що писав: «Князь не може терпіти, щоби його піддані були затримувані в розділеню і неєдности, через проповідників иньшої віри, бо з того можуть бути клопоти; **в однім місци повинно бути тільки одно проповіданє**»

Батько толеранції! Чиж Лютер терпів, щоби около него люди інакше думали, як він? Кождий, хто читав наріканя Меляхтона, приятеля Лютра і історію Карльштадта, кождий, хто знає його зносини з Цвінгліянами і Кальвіністами, знає добре, яким лютим деспотом був сей пріетрасний чоловік, склонний до злости і до насильства. Меляхтон в листах з р. 1538 і 1548. називав свою приязнь з Лютром: «страшною ганьблячою і рабством!»

Що до еретиків, аж до р. 1526 Лютер їх боронить: «Цивільна власть не має права заборонити, щоби хтось учив, чи обману чи правди. Але около 1526 р., коли Лютер чує, що його партія нічого не може зробити без цивільної власти, Лютер кличе її до помочи против Цвінгліян і иньших противників. Він просить князя Саксонії, щоби видав закон, наказуючий продавати, купувати, або читати їх книжки під грозьбою тілесних кар. Аж до 1528 р. Лютер не учив, що треба забивати еретиків, але в р. 1530, «тихий Меляхтон» писав до одного приятеля, що після закону Мойсея цивільна власть мусить їх засудити на кару смерти. Єли тихий Меляхтон так думав, що щож доперва лютий Лютер?

Даліємьо досить примірів Лютрової братньої любови. Ніхто ще не мав ані в серцю, ані у устах, ані в письмах так багато ненависти против церкви, Сьвятійшого Отця, єпископів, монахів і сьвящеників, і як ми с казали, в тій одній річи він ніколи не противорічив собі.

Най отже вже більше не жис та байка, що Лютер с «Реформатором» Бунтівник се його імя, таким мусить його знати цове поколінє, щоби мерзеша робота протестантизму не називала ся так само дальше «Реформою» але діявольским бунтом якого Лютер був нещасливим творцем і проводиром.

КОНЕЦЬ.

Чреслитоно 22.5.1928
МЗ

З М І С Т.

Вступне слово.

КНИГА ПЕРША. Чим був Мартин Лютер і що робив.

ЧАСТЬ ПЕРША. Від народження до св'ятокрадського шлюбу.
1483 - 1525.

Розділ перший (1483 - 1516).

Молодість Мартина Лютера — Його вступлене до монастиря —
Перше монаше житє аж до його упадку в блуд.

Розділ другий. (1517 - 1520).

Лютер бунтує ся против католицької церкви. — Перший засуд
Св'ятійшого Отця. — Лютер дальше поступає в блуді. — Йо-
го перші помічники. — Другий засуд Папи Римського і відпо-
відь бунтівника.

Розділ третій. (1520 - 1525).

Лютер виклятий з церкви. — Його утеча до твердині Вартбург. —
Перші втрати приятелів. — Хлопські війни. — Лютер женить
ся св'ятокрадсько з монахиною.

ЧАСТЬ ДРУГА. Від св'ятокрадського шлюбу до смерті. 1525-1546.

Розділ перший (1525 - 1540). Поступ ереси в Німеччині і в чужих кра-
ях. — Перші самогійні громади протестантів незалежних від
Лютера. — Союзи і їх хосен для Лютера.

Розділ другий. (1540 - 1546).

Лютер дозволяє князеві брати другу жінку і висв'ячує еписко-
копа. — Дальші союзи і дальше поширене ереси. — Тридентий-
ський Собор.

Розділ третій. (1546.....)

Смерть Лютера. — Загальний огляд дальшого поширення його
науки.

КНИГА ДРУГА. Яким був дійсно Мартин Лютер і яким, неправом його
зробили протестанти.

ЧАСТЬ ПЕРША Лютер не був апостолом правди

Розділ перший. Лютер не був Божим послром.

Розділ другий. Лютер не був ані пророком ані чудотворцем.

Розділ третій. Лютер брехун, приятель брехні і фалшивник.

Розділ четвертий. Наука Лютера, наука без підвалин

ЧАСТЬ ДРУГА. Лютер не був св'ятим.

Розділ перший. Лютер піяк.

Розділ другий. Лютер розпустник.

Розділ третій. Лютер чоловік без братньої любови і християнської
цивільної власті.

Розділ четвертий. Лютер не був християнським Реформатором.

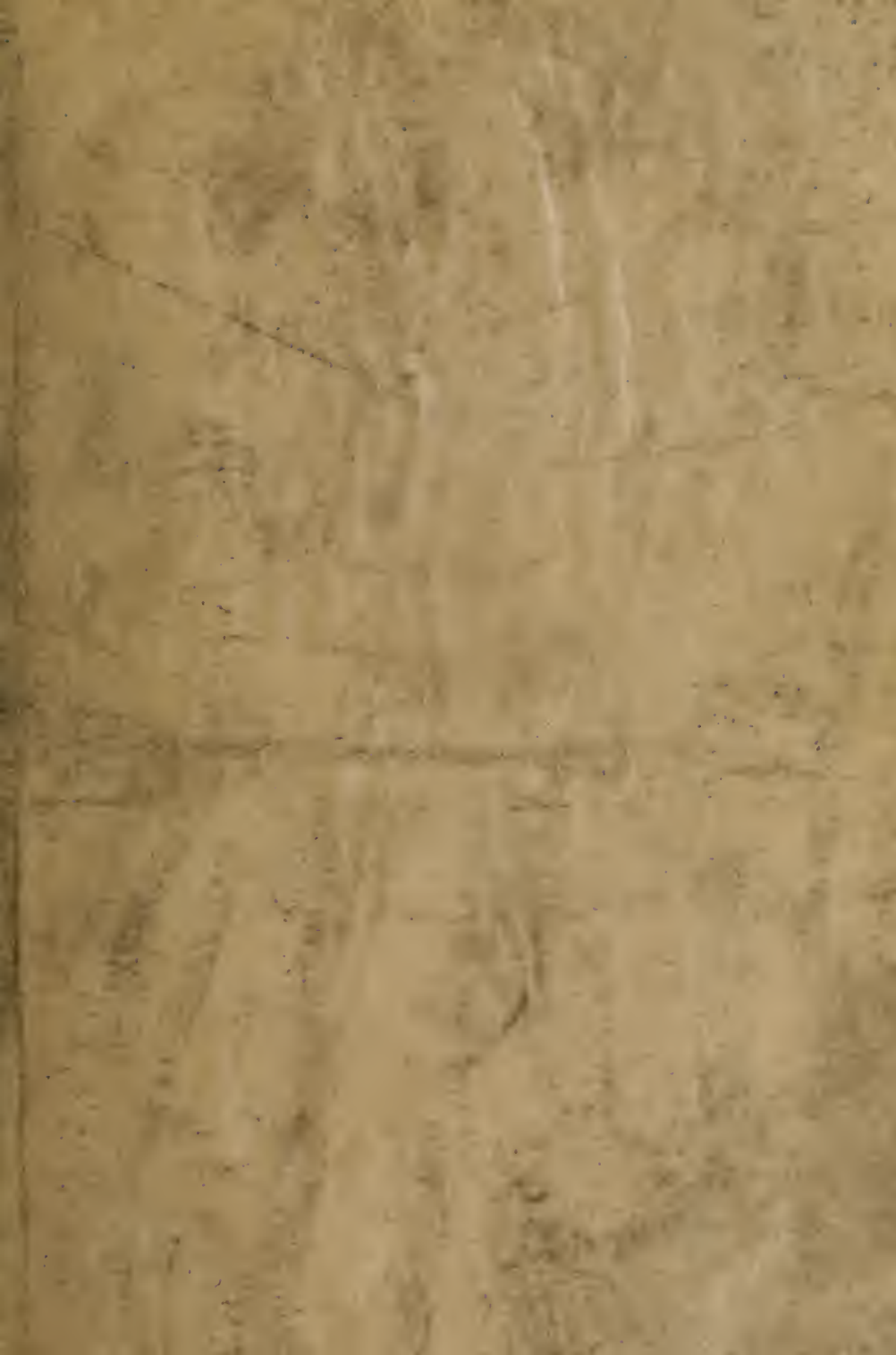
Розділ п'ятий. За часи Лютера церква потребувала поправи.

Розділ шостий. Як стався розрив, і причини зйшов на гірше по Лютровій «Ре-
формі» в перед нею.

Розділ сьомий. Лютер не був причиною того погіршення.

Розділ восьмий. Лютер не був св'ятим Письмом. — «Оборонець супруже-
тської толеранції».

тон так думав, що щож до

ЗМІСТ.

Вступне слово

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

1627-1693

Розвідка народна (11-17 ст.)

Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693) — Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (12-18 ст.)

Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693) — Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (19-20 ст.)

Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693) — Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (1625-1807) Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (1800-1850)

Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693) — Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (1850-1900)

Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693) — Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

ІСТОРІЯ НАРОДУ. Мислячи про Могола Ахмета I (1627-1693)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)

Розвідка народна (1850-1900)